

L'EDUCACIÓ MUSICAL EN L'ESCOLA PRIMÀRIA

(Continuació)

Les nostres recerques

DETERMINACIÓ DELS «TIPUS» INDIVIDUALS. — De bell començ d'haver-nos posat en contacte amb els nens, observant-los en aquelles particularitats que ens interessava conèixer, sobre les quals no disposàvem de dades de cap mena, forçosament havien d'oferir-nos una sèrie de coses i de dificultats insospitades.

La nostra idea era la d'arribar a conèixer què hi havia dintre el nen que pogués representar-nos una valor d'aplicació musical o bé reputar-se com matèria plàstica modelable per l'empremta de la nostra actuació damunt ella.

El nen se'ns presentava amb tota l'apariència d'una caixa tancada, dintre la qual, si bé hi sospitàvem un contingut, ens era, de moment, molt difícil coneixe'l d'un mode concret, i, per tant, impossible de definir; ens calia, no obstant, conèixer-ho i a això vàrem assolir-hi mitjançant la pacient aplicació de reactius que, actuant fisiològicament i intel·lectualment, segons els casos, poc a poc va obrir-se la caixeta i ens va deixar veure allò que en ella es contenia.

Va succeir, però, que aquest contingut no se'ns manifestava sempre igual i, en alguns casos, ni semblant per a tots els nois.

Clar que podríem, generalitzant, reduir moltes coses a un comú denominador, però això seria factible si sols haguéssim de fixar-nos en certes característiques agenes al que busquem; en quant preteníem concretar i precisar damunt la matèria

determinada, sobre la qual experimentàvem, la quantitat i la qualitat d'aquell contingut, essent els caires i les gradacions que ens pot oferir nombrosos, variava tan extraordinàriament que ens donava peu per suposar que cada noi porta dintre seu una cosa que li és peculiar pròpia i característica d'ell sol i que és ben diferent, a voltes, de la que porta un altre.

Alguns dels nens, en el començ del nostre estudi, es manifestaven amb marcades resistències que canviaven d'aspecte d'un a altre. Això ens va induir a estudiar un mètode d'examen individual, i vàrem formular un petit qüestionari de les coses que ens convenia conèixer concretament i deixar registrades; conforme a aquest qüestionari, determinàvem : el grau de percepció sensorial, el límit de la capacitat de distinció ja fònica com rítmica i en possessió de quines valors efectives es trobava cada nen que examinàvem.

La pauta, mena de qüestionari, que seguïem per a l'examen individual, comprenia : la part relativa a la percepció i transmissió en l'agògica musical, la distinció dels sons, la reproducció dels sons (en la fonació i en la gràfica), grau de perceptibilitat sensorial i influències.

Aquest petit qüestionari era el que segueix:

Percepció rítmica:

Sap interpretar per si mateix el ritme?.....
 Marxa natural binària:.....
 Marxa lenta:.....
 Ritme ternari:.....
 Ritme troqueus:.....
 Ritme logaèdic:.....
 Distingeix els canvis de ritme?.....

Distinció dels sons:

Diferència de direcció (greu a l'agut i agut al greu):.....
 Desigualtat entre dos sons?.....
 Igualtat entre sons?.....

Diferència i igualtat : De citarina a piano.....
 De piano a citarina:.....
 De veu a piano i citarina:.....
 Diferència i igualtat en el «test» a cordes:.....

Reproducció dels sons:

Canta alguna cançó?.....
 Afina amb justesa?.....
 Les quartes i quintes?.....
 Altres intervals?.....
 Sap reproduir un so o grup de sons?.....
 És capaç de grafia una línia sonora?.....

Influències:

Quina mena de veu posseeix?.....
 En quin grau de percepció sensorial pot considerar-se?.....
 Té alguna educació musical?.....
 Quines influències pot haver rebut?.....

Ompliem una fulla d'aquestes per cada nen que examinàvem, arribant a reunir-ne prop una quarentena, nombre suficient perquè poguéssim servir-nos d'element de judici i de matèria d'estudi per arribar a determinar el que volíem conèixer.

De les dades recollides i de l'estudi comparatiu de les fulles, havem pogut arribar a determinar quatre «tipus» elementals que, per llurs característiques, es presenten perfectament definits i els quals ens poden servir com de terme de comparació, ja per intensificació com per rebaixament de tots els altres.

Aquest «tipus» són els següents:

Tipus negatiu, tipus integral, tipus rítmic pur (defectiu fònicament), tipus fònic pur (defectiu rítmicament).

Veu's-en aquí les característiques:

Tipus negatiu. — Aquest tipus es caracteritza per una absència completa de percepció tant rítmica com fònica; es troba impossibilitat de percebre la diferència que hi hagi entre agògi-

ques de moviments i fórmules oposades (per exemple, una marxa en ritme dàctil canviada, de sobte, amb una en ritme logaèdic).

En practicar la marxa rítmica, camina inconscientment, sense que modifiqui l'agògica quan és canviat el ritme o la velocitat de la successió musical.

En la prova de la percepció i distinció dels sons, pot dir-se que és sord, puix a voltes considera com iguals dos sons col·locats a la distància de quarta o de quinta i, al contrari, reputa diferents dos sons produïts sobre una mateixa corda; no distingeix la direcció, ascendent o descendent, d'una sèrie, puix confon una direcció amb altra, i inclús una mateixa sèrie, per exemple, descendent, tan aviat diu que va «amunt» com que va «avall».

En la prova de la fonació, malgrat tingui una veu clara i ben timbrada, es troba en l'absoluta impossibilitat d'afinar ni un so, i si canta alguna cançó, el que realment fa és recitar la lletra, però sense que ni les ondulacions de la veu donin a entendre, ni aproximadament, la línia melòdica.

En aquest tipus, ni la reacció muscular en la marxa ni la reacció auditiva, ni la reacció en la fonació, delaten l'existència d'algun valor; talment sembla que els agents externs que haurien de determinar aquelles reaccions caiguin en el buit més absolut.

Tipus integral. — Aquest tipus es caracteritza per una capacitat admirable de percepció i de distinció.

La percepció i comprensió del ritme, en algun dels examinats corresponents a aquest tipus, és, senzillament, admirable, puix una marxa en qualsevol ritme, no sols saben traduir-la en justa agògica i dintre un sincronisme absolut, sinó que, a més d'això, per poc que se'ls estimuli i se'ls orienti, troben la possibilitat de poder-la traduir en altres formes de marxa.

En la distinció dels sons tenen una completa seguretat en el judicar, puix ondulacions de semitò fetes damunt el piano, com també de viva veu, les distingeixen clarament i coneixen quan són en sentit ascendent i quant en sentit descendent.

En l'afinació de cordes (en el «test») arriben a saber afinar dues cordes a l'uníson absolut.

Són capaços de grafiar una successió de sons que se'ls vagi dictant damunt el piano; sols en algun moment, i més degut a

manca de pràctica en l'exercici que no a manca de perceptibilitat, si dubta és en els canvis de direcció quan la successió se li dicta un xic accelerada, però aquest mateix dubte ens ve a demostrar que el canvi ha estat percebut i, instintivament, procura assegurar-se'n per fer-ho bé.

En la fonació posseeix una segura i impecable afinació i sap reproduir de viva veu, ben afinat, qualsevol so o grup de sons que se li assenyali.

Tipus rítmic pur (defectiu fònic). — Aquest tipus es caracteritza per manifestar-se plenament capacitat en la distinció i transmissió de tota agògica musical i, en canvi, es troba impossibilitat per distingir els sons entre si i també d'entonar, ni mitjanament afinat, qualsevol grup de sons o un sol so que se li demani; pot dir-se que, fònicament, és sord, amb totes les característiques del tipus negatiu en aquesta part.

Tipus fònic pur (defectiu rítmic). — Aquest tipus, per ara, ha de considerar-se com d'existència hipotètica. En la pràctica no se'ns ha presentat.

Les seves característiques serien les de trobar-se plenament capacitat en tot el que es refereix a la part fònica, així en la percepció com en la transmissió, i, en canvi, en la part rítmica, tant en la percepció com en la transmissió, es trobaria incapacitat per complet.

Malgrat tractar-se d'un tipus que, com havem dit, és hipotètic, ha d'entrar en la nostra classificació per dues raons: 1.ª per ésser el recíproc del tipus *rítmic pur*, i 2.ª perquè pel seu rebaixament o per l'elevació d'ell obtenim, teòricament, la concordança entre altres defectius, tots ells d'existència real.

Tipus defectius. — Després dels quatre tipus que acabem de definir i que poden adoptar-se com a elements de comparació, es presenten aquells altres intermitjos que, si no fos que la realitat ens els posa de manifest perfectament definits, podrien ésser deduïts teòricament.

Aquests defectius poden ésser considerats o bé com un rebaixament o com una elevació, segons els casos, d'un dels anteriorment definits.

Tipus obtinguts per rebaixament de l'integral. — I. Si a l'inte-

gral li restem la capacitat de saber grafiar una línia sonora, obtindrem el *defectiu en la transmissió gràfica*, les característiques del qual són les que posseint una completa capacitat de recepció, distinció i transmissió de les agògiques musicals i de les sèries de sons, es troba incapacitat per reduir aquestes últimes a una representació gràfica.

II. Si a l'integral li restem la capacitat de la fonació, el que és equivalent a suposar-lo afònic, aleshores obtenim el tipus *defectiu en la transmissió fònica*, les característiques del qual són que, malgrat posseir una ben remarcable capacitat rítmica i capacitat fònica, així en la recepció, distinció i transmissió gràfica dels sons, es troba impossibilitat de cantar, o d'entonar els sons regularment afinats, en pretendre emetre'ls de viva veu.

Sobre aquest tipus hem de remarcar que, no sols entre els nois de pocs anys, sinó entre els individus de totes edats, es troba en relativa abundor. De persones que posseint un gust depuradíssim per a la música, que perceben i discerneixen admirablement i que, en canvi, no són capaces de cantar, regularment afinada, ni la més senzilla cançó, n'existeixen moltíssimes i tots en coneixem alguna; no té res d'estrany, doncs, que entre els escolars es trobi aquest tipus ben caracteritzat i en elevada proporció.

III. Si al mateix integral li restem la capacitat de sincronitzar la marxa corporal amb l'agògica de la marxa musical, aleshores obtenim un tipus *defectiu en la transmissió rítmica*; les característiques són: que posseint completa capacitat receptiva i transmissiva fònica, malgrat posseir una remarcable capacitat de distinció de les agògiques musicals, es troba impossibilitat de poder establir concordància entre la marxa corporal i l'agògica musical. No pot subordinar-se, no sincronitza, però *sent* la pertorbació produïda per la manca de sincronització, el que s'evidencia per successives acceleracions i retencions, com si, instintivament, cerqués una adaptació que no troba; hi ha en aquest tipus una percepció, el que no hi ha és l'ordenació i consegüent regulació dels moviments corporals per una absència de subordinació de les reaccions musculars.

Aquest mateix tipus, teòricament, pot ésser obtingut per

una elevació del tipus hipotètic fònic pur si li suposem receptivitat rítmica.

IV. Si al mateix tipus integral li restem la capacitat de subordinació de la marxa corporal a l'agògica musical i la capacitat de reduir a imatge gràfica una sèrie de sons, aleshores obtindrem un *defectiu en la transmissió rítmica i gràfica*.

Les característiques d'aquest defectiu no cal que les exposem perquè queden de sobres enteses.

V. Si al mateix integral li restem la capacitat de subordinació de la marxa corporal a l'agògica musical i la de l'entonació dels sons, aleshores obtenim un *defectiu en la transmissió rítmica i fònica*.

Tipus obtinguts per elevació del tipus rítmic. — VI. Si al tipus rítmic li suposem capacitat per poder entonar i afinar els sons, aleshores obtenim un tipus *defectiu en la recepció i en la transmissió gràfica dels sons*.

Aquest tipus es caracteritza per l'absència de tot discerniment dels sons; a voltes reputa i considera iguals sons col·locats a distància ben notable un d'altre, o bé diu que són diferents, sons equissonants, produïts en una mateixa corda o bé emesos de viva veu. Malgrat la possibilitat d'entonació, si se li demana que canti un grup de sons o un sol so que se li assenyali, no sap reproduir-lo i desafina notablement. Això no li succeeix en quant es tracti de cantar alguna cançó que ell sàpiga, que, regularment, canta amb afinació acceptable.

Tipus obtinguts per rebaixament del fònic hipotètic. — VII. Si al tipus fònic li restem la capacitat d'entonació dels sons, aleshores obtenim un *defectiu rítmic i en la transmissió fònica*.

VIII. Si al mateix tipus fònic li restem la capacitat d'entonació dels sons i la de reduir a una representació gràfica una sèrie de sons, obtindrem el *defectiu rítmic i en la transmissió fònica i gràfica*.

La característica d'aquest tipus serà la de posseir únicament receptivitat fònica amb exclusió de tota altra capacitat.

Aquest mateix tipus s'obté, teòricament, per una elevació del tipus negatiu, venint-li a suposar capacitat de recepció i distinció dels sons.

Tipus obtinguts per elevació del negatiu. — IX. Si al tipus negatiu li suposem capacitat de distinció de les agògiques musicals, però no la de trametre en la marxa corporal, aleshores haurem obtingut un *defectiu fònic i en la transmissió rítmica*.

X. Si al mateix negatiu li suposem capacitat d'entonació dels sons, haurem obtingut un tipus *defectiu rítmic i en la gràfica i recepció fònica*.

XI. Si al mateix negatiu li suposem capacitat per coordinar els moviments corporals adaptant-los a l'agògica musical, però no la capacitat de distinció entre agògiques alternades, aleshores obtenim un tipus *defectiu fònic i en la recepció rítmica*.

Tipus obtinguts per doble rebaixament de l'integral. — XII. Si per un doble rebaixament del tipus integral li restem tota possibilitat de transmissió, ja rítmica, fònica o gràfica, aleshores se'n ofereix un tipus *receptiu pur, defectiu en la transmissió*.

Les característiques d'aquest tipus són les de posseir una remarcable capacitat de distinció, així de les agògiques com de les diferències entre sons, però es troba impossibilitat de regular la marxa corporal a una agògica musical, i també es manifesta incapaç d'emetre els sons regularment afinats ni de reduir-los a una senzilla representació gràfica.

Aquest mateix tipus s'obté per una elevació del negatiu, suposant-li receptivitat rítmica i fònica.

XIII. Si, pel contrari, al mateix integral li restem tota capacitat de distinció entre agògiques musicals i entre diferències de sons, conservant-li, però, la capacitat de regulació de la marxa corporal i la capacitat d'entonació, aleshores obtenim un tipus *motor-transmissiu, defectiu en la percepció*.

Aquest mateix tipus s'obté per una elevació del negatiu si li suposem capacitat transmissiva.

Les característiques del tipus motor transmissiu són la de posseir en la marxa corporal una relativa facilitat d'adaptació dels moviments si se li indica que vagi més de pressa o més a poc a poc; una volta, però, adaptada la marxa corporal a l'agògica musical, si aquesta és canviada no *sent* la diferència i continua, com si el tal canvi no hagués tingut lloc, amb la marxa anteriorment empresa.

Les característiques en la prova fònica són les mateixes que ens ofereix el tipus defectiu VI.

Gradacions intermitges. — Tots els tipus anteriors, teòricament, es comprèn que han d'oferir certes gradacions intermitges, ja sigui per intensificació, per combinació com per rebaixament de llurs capacitats i qualitats distintives.

La realitat correspon, justament, a la deducció teòrica, però les característiques són, a voltes, tan complexes, que no ens entretindrem a descriure cada una d'elles detalladament, puix que seria cosa engorrosa i, a la vegada, no contribuirien a donar major llum ni a modificar el resultat ulterior, però sí ens fixarem en algunes coses remarcables i dignes d'ésser conegudes.

Una d'aquestes coses que ens preocupava moltíssim era el cas, molt freqüent per cert, que un escolar que examinàvem, malgrat posseir veu clara i regularment timbrada, distingint la igualtat, la desigualtat i les direccions dels sons, bo i posseint una oïda finíssima, no fos capaç d'entonar, regularment afinat, ni un sol so.

El repetir-se aquest cas amb relativa freqüència, ens feia pensar en què seria degut a algun defecte en la constitució de la larinx o a alguna deficiència en la contractibilitat de les cordes vocals, ja que no podíem descobrir-hi altres causes que poguessin determinar aquesta defectuositat en l'entonació.

Aquesta hipòtesi la destruïa l'existència dels tipus motors, però ens va fer veure que no podia dependre de cap defecte en l'aparell de la fonació el cas de la nena M. R., la qual, malgrat no saber distingir igualtats i desigualtats i direccions dels sons, sabia entonar qualsevol so que se li demanés, mentre es mostrava incapaç d'afinar un grup, encara que sols fos de dos sons; isoladament afinava tots els sons, però en forma de grup ni un de sol.

Altra particularitat se'ns va presentar, que confirmava la suposició nostra, que l'educació o la percepció rítmica era completament independent de la musical, i era que alguns dels nois i noies examinats posseïen una remarcable percepció rítmica, i, en canvi, estava reduïda a zero la distinció entre sons diferents. La nena T. E. i el noi J. F. n'eren casos notables.

És clar que a mesura que anavem avançant en les nostres re-

cerques els tipus de diversificació es reproduïen, i, a la fi del curs, en trobar-nos amb trenta vuit fulles d'exàmens individuals, se'n va donar, com qui diu establerta automàticament, una classificació mitjançant la qual ens va ésser possible distribuir tots els escolars en agrupacions ben caracteritzades.

* * *

Establerts i definits els tipus que poden trobar-se en tota escola i inclús en tota edat — puix l'edat no la reputeu un factor essencial per a la determinació justa i precisa d'un tipus, ni creiem que, en el nostre cas concret, pugui tenir una valor apreciable —, establerts aquests tipus i estudiant les característiques específiques de cada un, en rumiar les imprescindibles relacions comparatives que entre ells podien ésser establertes, vàrem veure la similitud que els distints casos típics descoberts oferien, amb el que el Dr. Charcot, en l'estudi de les afàsies, denomina la fase passiva i fase activa del llenguatge, o sigui que, per a passar de la fase passiva a l'activa, és indispensable que les memòries parcials (localitzades en un centre cerebral que denominarem receptor) es comuniquin d'aquest centre a uns altres centres, on, coordinant-se, vénen a presidir la transmissió de la paraula, del gest i del so.

Situats en aquest punt d'observació que transportava la nostra qüestió a un terreny plenament científic, vàrem veure el paralelisme que existeix entre els tipus observats i els diversos casos patològics anomenats «amusias».

De la relació establerta i per comparació entre les característiques dels tipus experimentats i les que ofereixen les «amusias», ens ha estat possible fonamentar-nos, com ens calia fer-ho, en una sèrie de dades científiques que judiquem imprescindible donar a conèixer per tal que del problema ens siguin coneguts tots els factors i del nostre estudi se'n pugui derivar una lògica i ben definida orientació perquè no sigui cosa que hagi d'ésser resolta empíricament amb totes les perturbacions que més tard, per una manca de precisió, podrien produir-se per convencionalismes que, poc a poc, anirien, segurament, introduint-s'hi.

PLANTEJAMENT CIENTÍFIC DE LA QÜESTIÓ. — Fisiològicament és cosa reconeguda que una aptitud determinada correspon sempre a una funció especialitzada en el centre cerebral de la zona corresponent. No és que l'orgue creï la funció, sinó al contrari, la funció, si bé en veritat, no ve a crear cap orgue, educa, afina, especialitza i fins pluralitza les funcions que un mateix orgue o un mateix aparell pot exercir.

Si tenim presents els distints serveis que en la vida sensorial ens presta l'aparell auditiu, veurem que la seva educació, encara que hagi estat espontània, ha de marcar un grau elevat per poder oferir-nos un rendiment tan gran.

I no és que aquest aparell sigui en un individu més subtil que en un altre; són els centres cerebrals que amb ell es connecten, els quals, en ésser susceptibles d'educar-se i d'especialitzar-se per a diverses funcions, exerceixen una influència o almenys una acció reflexe damunt altres centres i damunt altres orgues que amb ells es troben o es puguin trobar relacionats.

Si el músic és capaç de *sentir* internament, *conèixer* anticipadament l'efecte harmònic o desharmònic que pot produir una conjunció de diversos sons i, inclús, és capaç de conèixer anticipadament l'efecte orquestral que produirà aquesta mateixa combinació segons sigui feta per uns o altres instruments, no és degut, segurament, a què la seva oïda sigui més subtil que el d'altre individu incapaç de conèixer quin efecte produirà, no ja la combinació, sinó la simple juxtaposició de dos sons; això és degut a què en el músic existeixen subcentres cerebrals que estan educats en aquest sentit, o sigui: en el centre general de les imatges auditives existeixen llocs especialitzats per a aquesta funció d'audició interna. (El cas Beethoven, víctima d'una sordera absoluta, i component, no obstant, la seva música extraordinària; com també el cas Bach, completament cec, dictant el seu *Art de la fuga*, en són exemples de demostració evidentíssima.)

Si en establir els tipus individuals, entre ells havem pogut trobar els dos tipus extrems, el negatiu i l'integral, havem de remarcar que no depèn del grau de finor o de subtilitat en la percepció sensorial, puix en aquest caire, malgrat reiterades provatures i observacions, no havem pogut trobar diferències apreciables

entre el grau de percepció sensorial d'un i altre; la nena A. R., que correspon al tipus negatiu, té una oïda finíssima, tant com el nen M. P., que correspon al tipus integral.

No crec que el grau de percepció sensorial pugui representar-nos una valor en la nostra qüestió, i, per tant, ens havem inclinat a cercar altres valors que siguin més eficients i que ens ajudin millor al plantejament integral de la nostra qüestió.

Aquestes valors es troben ben determinades en quant suposem que tant en un com en altre dels tipus establerts, en exhibir-se amb llurs característiques personals per a les quals es fan inconfundibles entre si, aquestes característiques no ens evidencien altra cosa que un estat d'educació espontània més avançada o més endarrerida, en què es troben els centres cerebrals; és a dir: aquestes característiques no depenen de la capacitat de percepció sensorial, sinó que són l'exponent de la capacitat de recepció, de distinció i d'associació en el centre general corresponent.

Entre el moment o acte de recollir un fonema per l'aparell auditiu i el moment o acte de reproduir-lo per l'aparell de la fonació, existeixen altres moments o altres actes que encara que siguin concomitants no tenen una relació directa amb el funcionisme del nervi auditiu — per conducte del qual rebem la sensació — ni amb les cordes vocals—per mitjà de les quals es produeix i es tramet el fonema. Cada un d'aquests moments tenen la seva localització en un centre cerebral especialment educat per a la funció que li és encomanada, i si un individu, sigui per la causa que es vulgui, ens ofereix una atonia en qualssevol d'aquests centres, una resistència o bé una anormalitat en el seu funcionisme o també una absència completa d'aquestes funcions, aquest individu se'ns manifestarà defectuós, deficient o incapacitat, per la raó que per a la transmissió voluntària d'una idea — en el nostre cas l'emissió d'un dat fonema — és condició indispensable que estigui establerta la solidaritat entre tots els centres i que cada un sigui apte per al seu normal funcionament.*

* La comunicació mútua dels centres de sensibilitat i els d'associació, és establerta per mitjà d'un sistema de fibres: les centrípètes i les centrífuges. Dels centres de sensibilitat provenen les primeres i s'arboritzen en els centres d'associació, i les segones provenen dels centres d'associació

Si es presenta una pertorbació, una anormalitat qualsevulla — per exemple en un centre motor —, el funcionalisme de les vies centrífugues queda pertorbat, i, per tant, ni les fibres motores ni els centres nerviosos ni el sistema muscular corresponent podran entrar, normalment, en funcions, i per més que l'individu afectat de tal anormalitat posseeixi un sentit auditiu finíssim, una capacitat de distinció remarcable i una veu clara i ben timbrada, es trobarà impossibilitat d'emetre, regularment afinat, un so que se li demani.*

Aquestes dades fisiològiques, ben examinades i adoptades com a punts de referència, ens situen en un punt d'observació el més adequat i donen lloc a una sèrie de comprovacions i demostracions científiques que, a la vegada que ens defineixen el cas, ens assenyalen les causes dels estats de desequilibri i de defectuositat que se'ns han posat de manifest en les nostres recerques.

Associant, doncs, aquestes dades amb les idees que la consideració comparativa dels casos típics suggereixen, ens transporten, sense donar-nos-en compte, al camp de la patologia, puix existeix, com ja havem dit en el capítol anterior, una marcadíssima similitud entre els tipus escolars establerts i aquells altres casos que en patologia nerviosa i mental s'anomenen, genèricament, «afàsies».

El fet d'existir afàsies totals i afàsies parcials, ajuda, encara més, a establir aquest parallelisme, gairebé rigurós, ja que uns i

arboritzant-se en els de sensibilitat. Quan un centre de sensibilitat recull una sensació o impressió per mitjà de les fibres centrípates, és enviada a un centre d'associació on es transforma en idea; quan aquesta idea, per un acte de la voluntat, és tramesa a l'exterior, aleshores, per mitjà d'altres fibres de funció centrífuga, els centres d'associació exciten les cèl·lules nervioses del centre corresponent on l'excitació rebuda es transforma en moviment.

Aquest mecanisme cerebral ens diu prou eloqüentment que no és la subtilitat en la percepció sensorial una valor que pugui servir-nos com d'indicatiu d'un grau de comprensió més o menys elevat.

* Entre els tipus defectius, havem de remarcar l'existència del noi O. A. i la noia J. F., els quals quan els vàrem examinar es trobaven impossibilitats en absolut per emetre un sol so mitjanament afinat, i, no obstant, posseïen una capacitat extraordinària; tant el noi com la noia, encara que es tractava d'un exercici completament nou per a ells i que segurament no havien vist practicar per ningú, varen grafiar-nos, gairebé sense equivocar-se, una sèrie de sons que seguien distintes direccions.

altres es manifesten amb uns caires que, per analogia, podem admetre com iguals entre un cas d'afàsia i el seu corresponent típic defectiu o negatiu observat.

Posats en aquest ordre de consideracions i per a donar a comprendre el fonament damunt el qual ens podem basar fermament — ja que ell porta aparellada una raó fisiològica i una raó pedagògica que ens és precis deixar ben establertes — descriurem, en breus paraules, què són les «afàsies».

Les *afàsies* són estats patològics que provenen (sigui la que es vulgui la causa que aquí no ens interessa) d'una perturbació o anormalitat en el mecanisme psico-fisiològic dels mitjans d'expressió.

Aquestes perturbacions que vénen a caracteritzar les afàsies, poden ésser: *mímiques* (gest), *fonètiques* (so) i *gràfiques* (escriptura), i es divideixen en dues grans categories, que són: les *receptives* o de comprensió, quan els centres i vies afectades són de funció centrípeta, i *motrius* o de transmissió, quan els centres i vies afectades són de funció centrífuga.

L'afàsia consisteix en la pèrdua d'una o més parts de la memòria: la conseqüència d'aquesta pèrdua és determinar una ideació incompleta en el seu triple aspecte de *gest* (moviment que la dona a comprendre), *paraula* (que l'expressa verbalment) i *simbol* o *signe* (que la representa gràficament).

Si tenim en compte que l'acte de la ideació és la reunió concomitant de totes les memòries parcials, aleshores trobarem, per exemple, que en escriure una paraula hi concorren: la coneixença del mot, la forma gràfica que la representa i el moviment muscular necessari per a grafia-la; que en l'acte de pronunciar una paraula per sintetitzar amb ella una idea, hi concorren: la seva significació, la recordança del mot, la seva fonètica i el moviment muscular per a pronunciar-la.

Aquest complex del funcionalisme cerebral i les diverses perturbacions que poden produir-s'hi, ha estat objecte d'un laboriosíssim i molt profund estudi, el resultat del qual ha estat d'assenyalar les localitzacions anatomo-fisiològiques dels centres cerebrals que en experimentar una perturbació produïen els diversos estats afàsics. Aquesta localització ha servit per

poder deixar plenament i científicament demostrat que a cada funció especialitzada correspon un centre diferent, és a dir, que, per a expressar-nos verbalment, el centre que entra en funcions és aquell que es relaciona i es connecta amb els múscles que han de posar-se en moviment per emetre els sons articulats que constitueixen el mot, mentre que per a escriure la paraula, el centre que entra en funcions és aquell que es connecta amb els múscles que han de verificar els moviments necessaris per a escriure.

D'aquí prové que cada aptitud, per a manifestar-se plenament desenrotllada, implica, fisiològicament, haver estat sotmès a una mena d'aprenentatge, i aquest aprenentatge no té altre objecte que educar i especialitzar un grup de cèl·lules cerebrals (millor dit: un grup de neurones) que responguin a una funció única i característica.

Ara bé : en anatomia fisiològica es demostra que els centres d'ideació són diferents segons es tracti d'una o altra coneixença; els centres sensitius (funció centrípeta) i els centres motors (funció centrífuga), altrament dit, els grups cel·lulars que constitueixen aquests centres són distints segons es tracti d'una expressió verbal o bé es tracti d'una imatge musical. Els grups de neurones especialitzades per a comprendre i trametre el mot verbal, no són els mateixos que entren en funcions per comprendre i trametre el mot musical.

L'haver-se presentat multitud de casos clínics en els que les pertorbacions experimentades en l'expressió del mot verbal no transcendien ni tan sols es reflexaven en la del mot musical, va donar lloc a un desdoblament patològic de les afàsies, classificant-se en diferent lloc les pertorbacions relatives al mot verbal (afàsies) i les relatives al mot musical (amúsies).

Amúsies. — Quan l'anormalitat o lesió cerebral productora de l'afàsia queda localitzada en els subcentres de l'ideació musical, aleshores el cas es denomina «amúsia»; aquesta particularització té una ben lògica raó d'ésser, i és la que, anatòmicament, s'ha trobat que les imatges es localitzen en uns grups cel·lulars o centres que no són els mateixos de la paraula i de la ideació verbal. És a dir, els centres d'ideació musical i els centres d'ideació verbal vénen a ésser autònoms i, encara que se suposen formant

part d'un mateix gran centre, vénen a ser-ne com subcentres especialitzats per a una funció ben caracteritzada per a cada un d'ells.*

És perfectament lògic que sigui així, puix el moviment dels múscles que intervenen per emetre fònicament una paraula, és ben diferent del que realitzen quan han d'emetre un grup de sons; com també és ben diferent el moviment dels múscles dels braços segons es tracti de grafiar o bé d'executar en un instrument, de la mateixa manera que el que en direm ideació, que ens fa coordinar els mots musicals, és tota altra de la que requereix la coordinació dels mots verbals; per a cada cosa és precisa l'existència d'un centre d'ideació i d'un centre motor especialitzat; i si això no fos prou per demostrar-nos-ho, invocariem el cas tan comú, de recordar la línia melòdica d'una cançó i no recordar-ne la lletra i el seu recíproc, recordar la lletra i no la línia musical, casos que ens evidencien l'existència de funcions autònomes dels centres on es localitzen les memòries parcials que estableix el Dr. Charcot en el seu magne estudi de les afàsies.

Exposades les dades anteriors, mena de propedèutica que ens serveix per a ben situar la nostra qüestió en el terreny científic que li cal, ve a projectar-se un raig de llum potentíssim que ens permet de conèixer, no solament allò que cada un dels tipus establerts porta dintre seu reputable una valor positiva, sinó, també què és el que en realitat hi ha en aquells caires en els quals es descobreix una defectuositat o una absència de funcions, ja sigui en l'ideació com en la transmissió.

JOSEP BARBERÀ

(No acaba.)

* La mateixa gènesi del llenguatge musical, considerant-lo com una elevació i consegüent desdoblament del llenguatge verbal, ens evidencia que el centre cerebral corresponent no ha d'ésser un mateix per a ambdós llenguatges. La prova ens la dóna el fet d'haver-se presentat repetidament casos clínics en els quals es manifestava l'amúsia sense afàsia i afàsia sense amúsia.

Això ha donat la raó per poder-se afirmar que en el centre general corresponent de la paraula hi ha subcentres especialitzats per a diverses funcions que correspondran a les imatges sensorials i motrius necessàries per a escriure el mot musical; altres necessàries a l'execució instrumental, etc.

EL BILINGÜISME DE L'ESCOLA PRIMÀRIA

No és pas el nostre intent d'esbrinar aquí, ni molt menys de resoldre, els nombrosos problemes d'ordre psicopedagògic que poden suscitar els mots amb què encapçalem aquest senzill i curt article. Les nostres pretensions són molt més modestes, puix que no ens proposem més que fer avinents, als llegidors de QUADERNS D'ESTUDI, unes recerques fetes per Frank Smith sobre el bilingüisme de l'escola primària, des del punt de vista de l'eficiència que pugui tenir en el desenrotllament intel·lectual del nen. Aparegueren les esmentades recerques i llurs resultats en el *British Journal of Psychology, General Section*,* seriosa revista, que és el portantveu oficial de la Societat Britànica de Psicologia.

La qüestió es posa, s'estudia i es resol per un anglès, amb motiu del bilingüisme de les escoles del País de Gales, en el que, com és sabut, endemés de l'anglès, el poble parla el propi idioma nadiu. És per això que molts dels nens que van a les escoles primàries es troben, durant aquest període important de llur desenrotllament intel·lectual, en la precisió d'aprendre simultàniament dues llengües, ço és, l'anglesa i la de la llar. Es veu pel que l'autor exposa, que els inconvenients o els avantatges de tal bilingüisme, fins dins d'Anglaterra, han estat objecte de moltes i xardoroses discussions; i és per això que ell vol estudiar aquest problema d'una faisó científica i objectiva, mitjançant les recerques que intentem exposar aquí amb la major claredat possible.

La semblança que presenta aquest interessant problema pedagògic amb el que, en part almenys, està encara per resoldre a la terra nostrada, crec que pot fornir dades precioses a tots

* Gener d'enguany; part tercera del vol. XIII.

els aimants de la bona educació : i encara que les solucions a les quals l'autor arriba no hagin d'ésser tingudes com a definitives, el fer-ne esment, però, podrà semblar iniciatives fecundes, les quals, desenrotllades com cal pels qui per raó del seu càrrec es troben en presència d'un riquíssim material d'experimentació, podrien esdevenir treballs científics de gran vàlua, per l'encertada solució d'un problema que avui generalment es resol només que amb les dades del sentit comú i a impuls del sentiment patriòtic.

Cal, doncs, proposar en primer lloc clarament els termes del problema tal com se'l proposa l'autor anglès esmentat; indicarem a continuació els mètodes per ell emprats per arribar a una solució de valor científica; i finalment, després de donar compte dels resultats obtinguts, en farem veure llur harmònica concordància amb les dades de la Psicologia del llenguatge.

I. EL PROBLEMA. — Per tal de no donar lloc a malentesos, cal abans de tot presentar clarament l'estat de la qüestió i l'aspecte des del qual se la considera. Car no es tracta aquí de si en general l'adquisició d'una llengua distinta de la nativa és o no avantatjosa per al desenrotllament intel·lectual. Ho és, sense cap mena de dubte, durant el segon ensenyament, almenys com ho pot ésser l'estudi de la Geografia, de la Història, de les Matemàtiques i de qualsevol altra mena de coneixements que constitueixin una instrucció integral. L'assoliment d'aquestes coneixences mai no es verifica sense la intervenció i exercici de les facultats mentals superiors, el desenrotllament de les quals consegüentment no pot menys de restar-ne afavorit. Especialment és això veritat, si en l'estudi d'una nova llengua no es cau dins un memorisme rutinari, sinó que es fa per comparació racional amb les particularitats d'una altra ja ben apresada anteriorment. I no dubtem d'afegir que l'estudi d'una llengua clàssica, com és ara el grec o el llatí, dirigit com cal per un mestre coneixedor pràctic dels veritables mètodes, i portat a terme d'una fàisó artística i filosòfica en el període corresponent del desenrotllament intel·lectual, que és el segon ensenyament; és el millor, o almenys un dels millors mitjans d'assolir el grau màxim del perfeccionament intel·lectual.

Mes el bilingüisme del qual aquí es parla, no és pas aquest; sinó solament el qui a voltes té lloc durant el període d'ensenyament elemental o primari, durant el qual el subjecte qui s'educa no posseeix encara perfectament cap llengua, ni tan sols la de la llar. Tampoc es tracta de si el nen és o no capaç d'aprendre amb igual perfecció dues llengües alhora. Jules Roujat¹ sosté, basant-se en les observacions fetes en un fill seu, que l'adquisició simultània de dues llengües es tan fàcil per al nen, com la d'una sola; que ambdues menes de pronúncia van organitzant-se independentment l'una de l'altra, i amb la mateixa efectivitat que una sola; i que el vocabulari i la sintaxi de cadascuna llengua es reté, sense confondre's ni barrejar-se, amb el més complet succés. Mes, admetent i tot que això sigui possible, la qüestió present és tan sols si per cas un tal bilingüisme, malgrat d'ésser com a tal tan perfecte, afavoreix més que el monolingüisme o l'ús d'una sola llengua, el desenrotllament pròpiament intel·lectual; o, al contrari, si per ventura més aviat l'estorba o impedeix. Vol, doncs, l'autor anglès, amb ses recerques, decidir si en l'escola primària és millor, per l'educació de la intel·ligència del nen, parlar-li alternativament en dues llengües, o bé únicament amb una sola, la qual naturalment no podria ésser altra que la llengua de la llar.

Les opinions sobre aquest greu problema així presentat, no van pas a l'una a Anglaterra, car mentre uns com Laurie² citat per l'autor, defensa que el creixement intel·lectual i espiritual del nen bilingüe no és duplicat, sinó dimidiat respecte del que seria en monolingüe; en canvi, altres asseguren que l'educació primària bilingüe és un dels més grans benifets que les circumstàncies poden fer a un poble afortunat, puix que per ella la democràcia frueix d'una educació intel·lectual més o menys equivalent als estudis clàssics que a Anglaterra són el privilegi dels fills de cases riques. Per a decidir la qüestió científicament, l'autor de les recerques es proposà observar els avenços de dos grups d'alumnes, un de bilingües i un altre de monolingües,

1. *Le Developpement du langage chez un enfant bilingue*; citat per l'autor.

2. *Language and linguistic Method*.

pertanyents a una mateixa escola i que treballessin de costat a costat, sota unes mateixes condicions, excepció feta de la llengua en què es fes l'ensenyament, única pels d'un grup, i duplicada i alternant pels de l'altre.

II. ELS PROCEDIMENTS. — Els experiments es verificaren durant l'espai de més de tres anys; i foren començats amb l'esperança d'arribar a la conclusió que els bilingües eren mentalment superiors als monolingües. Mes ja la primera sèrie d'experiments donaren el resultat contrari. El mètode d'aquesta primera sèrie no cal exposar-lo aquí, puix que el mateix autor no en restà satisfet, considerant-ne els resultats com a superficials i de poca vàlua. És per això que ell va planejar un altre procediment, en el que quatre escoles estigueren sotmeses a observació durant un període continu de dos anys. Els exàmens per avaluar el progrés dels alumnes es feren tres vegades durant aquest interval, i, a l'efecte, es procedí mitjançant proves mentals o «tests», els quals foren els quatre següents. El primer, fou una composició lliure. Es proposava als deixebles un tema igual per a tots i se'ls concedia quinze minuts només, perquè durant aquest temps el desenrotllessin lliurement. Aquest exercici era fet dues vegades per cada alumne: una sobre un tema concret i pràctic; i una altra sobre un tema més especulatiu i d'imaginació. El segon test fou el de formació de paraules (Wordbuilding Test de Whipple). Es donaven en un paper en blanc sis lletres, amb les que el subjecte, en l'espai de cinc minuts, havia de formar el major nombre de paraules possible; podent fer-les del número de lletres que li plagués, amb tal de no emprar-ne d'altres que les proposes. El test terç consistia en quelques historietes ben conegudes, distribuïdes en sentències curtes. De cada una d'aquestes historietes n'havien estat suprimides quinze paraules, entre les quals s'hi comptaven verbs, participis, preposicions, adverbis i adjectius, trobant-se les omissions uniformement i ingeniosament distribuïdes per tot el passatge, en el que hi estaven assenyalades amb xifres, per tal de facilitar-ne el càlcul i la qualificació. Tota paraula correctament afegida es comptava com un punt, i les addicions no del tot correctes no en valien

més que mig. Finalment, el quart test consistia en una llista d'analogies incompletes, en les quals un dels quatre termes, que hi era omès, havia d'ésser trobat pel subjecte examinat. Per exemple:

Carbó i fogó = tabaco i...

Aprenent i amo = soldat i...

Llevat el test de composició lliure, tots els altres eren prèviament explicats i assajats, per tal que els subjectes comprenguessin prèviament ben bé la tasca que havien d'executar.

Exposar aquí minuciosament els detalls de la tècnica i del càlcul seria més enfarfegós que no pas útil per al lector, qui voldrà ja conèixer els resultats de les recerques. L'autor presenta un sumari breu i compendiós per cada un dels quatre tests en cadascuna de les quatre escoles sotmeses a l'observació en els dos anys, durant els quals es feren tres exàmens.

A guisa d'exemple, transcriurem solament la taula-resum corresponent només al primer test de composició lliure d'una sola de les quatre escoles.

Primera escola

Test de composició lliure

MONOLINGÜES				BILINGÜES				
Examen	N.º d'alumnes	Qualificació mitja	Avenç promedi	Examen	N.º d'alumnes	Qualificació mitja	Avenç promedi	
			Qualific. mitja				Qualific. mitja	
1. ^r	14	5'07	1'0	0'197	1. ^r	5'0	0'58	0'116
2. ⁿ		6'07			2. ⁿ			
2. ⁿ	13	5'77	0'38	0'067	2. ⁿ	6'0	0'15	0'025
3. ^r		6'15			3. ^r			
1. ^r	13	4'69	1'46	0'311	1. ^r	5'27	0'73	0'138
3. ^r		6'15			3. ^r			

La columna final de cada una de les dues parts d'aquesta

taula-resum, en la que l'avenç promedi és dividit per la qualificació mitja inicial, ofereix el millor punt de comparació entre bilingües i monolingües : i la columna adjunta immediatament precedent en cadascuna part, conté l'avenç promedi del primer al segon examen, del segon al terç, i del primer al mateix terç. Es veu palesament, mirant aquest resum del primer test de la primera escola, que el progrés dels monolingües, pel que toca a aquesta prova, es més de dues vegades que els dels bilingües. Pel mateix procediment sumaritza l'autor els resultats corresponents als altres tres tests en cada una de les escoles, en els que els monolingües generalment surten guanyant : i per a confirmar els resultats, treu el coeficient de correlació entre els distints tests de cada escola durant la successió dels dos anys. La constància d'aquest coeficient, que és sempre uniformement alt, sembla indicar que la diferència que arreu es troba entre els dos grups té el seu fonament real. Fets tots els càlculs, veu's aquí el resultat final de totes aquestes recerques, amb les mateixes paraules amb què l'expressa l'autor.

III. CONCLUSIONS. — 1.ª Els nens monolingües, des de l'edat de vuit a onze anys, progressen més que no pas els bilingües, en llur facultat d'expressió, en la selecció de llur vocabulari i en l'exactitud de llur pensament. De sort que, ben lluny d'ésser el bilingüisme «un avantatge intel·lectual», sembla més aviat ésser precisament tot el contrari, almenys en l'actual organització de les escoles de Gales.

2.ª La susdita superioritat es manifesta en alguns tests més palesament que no pas en altres; mes si els resultats obtinguts en les quatre escoles sotmeses a l'observació, són sumats i promitjats, la superioritat dels monolingües apareix evidentment en cadascun dels quatre tests emprats.

3.ª Mesurats, mitjançant el coeficient de correlació, els tests de composició lliure i el d'un passatge mutilat, són més segurs i dignes de confiança que no pas els tests de formació de paraules i d'analogies. El coeficient de correlació promedi, en els dos primers és major que ·8; i en els dos darrers sempre infal·liblement major que ·6.

En confirmació dels resultats de les pròpies recerques, l'autor addueix les conclusions d'un altre treball semblant, un xic posterior, que aparegué, però, en *Journal of experimental Pedagogy* un xic abans que el seu. J. Saer, l'autor d'aquestes altres recerques, féu ús de l'escala de Binet i Simon amb les modificacions de Standford; i havent examinat d'aquesta faisó individualment set cents setanta cinc nois menors de dotze anys, pogué constatar «una manifesta superioritat» dels monolingües sobre els bilingües a les escoles dels districtes rurals de Gales. A les dels districtes urbans, però, els efectes pertorbadors del creixement mental, quant poden ésser apreciats per l'esmentada escala de Binet i Simon, són considerats per l'autor com de poca importància; si bé afegeix que, fins en aquests districtes urbans, es troben clarament alguns indicis de confusió mental en els bilingües; i que els defectes d'aquests respecte dels monolingües, han d'atribuir-se absolutament a l'ús de dues llengües abans que la facultat d'usar-ne una hagi estat perfectament adquirida.

Són aquests resultats definitius? Poden aplicar-se exactament a les condicions de les escoles primàries de la terra nostra? No ens atrevirem pas a dir-ho abans d'haver-ho experimentat aquí. No és aquest un problema tan senzill que es pugui resoldre per analogia, mitjançant experiments verificats en terres tan distintes de la nostra; ni la solució definitiva i inapel·lable, com ho ha d'ésser tota conclusió científica, pot donar-se per altres arguments distints dels que puguin aportar acurades i serioses recerques. Amb tot i això, el dia que els experiments fets en escoles del nostre país donessin els mateixos resultats favorables al monolingüisme durant el primer ensenyament, no ens costaria gens ni mica de donar-ne una satisfactòria explicació.

Car l'eficacitat verament transcendental del llenguatge en l'evolució de la intel·ligència és avui reconeguda per tots els psicòlegs; i de primer antuvi es veu palesament, que no sols no ha de costar gaire d'harmonitzar les susdites conclusions amb les de la ciència psicològica, sinó que fins hom pressent la possibilitat d'establir-les per via deductiva, partint de les dades més recents de la Psicologia del llenguatge. El llenguatge humà és un procés complicadíssim; i el més superficial anàlisi ens des-

cobreix en ell, almenys els següents estadis. Per a poder parlar es precis abans de tot que hom sàpiga que les paraules signifiquen quelcom; després, cal tenir fortament formades associacions que uneixin intencionalment els mots amb les coses corresponents significades; aquestes associacions han de poder ésser fàcilment excitades, anant de la cosa percebuda al mot material que ha d'expressar-la; i, finalment, el subjecte qui parla ha de posseir la facultat de pronunciar rectament aquesta paraula. Doncs bé: d'aquests quatre estadis podran, si es vol, trobar-se el primer i el quart igualment desenrotllats en monolingües i bilingües; mes ningú no veu quan exposades es troben les associacions del segon i terç estadi a ésser menys acurades i exactes en els bilingües. L'adult qui s'ha feta familiar una llengua que no li es pròpia, arriba amb facilitat a comprendre tots els matisos del pensament en ell expressats; i la dificultat en l'exactitud de les esmentades associacions, amb l'estudi i l'exercici esdevé per ell completament nulla. Mes el nen, qui encara no té la intel·ligència prou desenrotllada, i qui no posseeix encara l'ús perfecte d'una llengua que pugui servir-li de punt de comparança, resta ben lluny d'adonar-se de tots els matisos dels conceptes expressats amb aquelles paraules, els quals serien per ell fàcilment compresos, almenys pràcticament, si li fossin tramesos amb els mots de son llenguatge natural.

L'explicació d'aquest fet no és pas dubtosa; i enlloc més ha de cercar-se que en la intimitat pregonia i insuperable de la llengua de la mare. Res no hi ha més íntimament vinculat a l'experiència personal del nen, que els mots d'aqueixa llengua, els quals han estat fortament associats pel nen a les innombrables experiències de tota mena, amb les que durant els anys de sa infància, plorant i rient, jugant i patint, va construir-se l'admirable síntesi, que l'ha de posar en possessió conscient de la pròpia personalitat, i en relació amb el món exterior i amb tots els altres. Totes i cada una de les paraules de la llengua materna han estat intensament viscudes, i, per tant, associades a les experiències de la vida més diverses; i és per això que aquestes paraules, demés de llur significat especulatiu, que és el que es pot cercar al Diccionari, en tenen un altre molt més complet,

sumament pràctic i altament educatiu, que va sempre embaumat de l'afecte o sentiment, que és el fenomen més íntim de la vida. Per això les associacions susdites entre la paraula i la idea, portades a terme i viscudes durant la infància i el temps de l'educació primària amb una sola llengua, seran més acurades, més fortes, més íntimament compenetrades amb tota altra vida conscient; que no pas si es fan alhora amb altres mots que naturalment resulten per al nen adveniders i artificials, i que, per interferència amb els de la llengua pròpia, no poden menys d'ésser un entrebanc per a la precisió i justesa de la idea i la claredat del pensament.

Els conceptes fonamentals de la síntesi intel·lectual; les nombroses relacions reals entre les diverses idees i entre la diversitat de llurs objectes, que l'enteniment del nen comença a comprendre; les relacions lògiques entre la varietat immensa d'aprehensions, judicis i raïocinis; troben dins l'estructura i la sintaxi pròpia de cada llengua una faisó peculiar d'ésser expressades, formant-se entre la paraula i la idea una unió més íntima que la que pugui donar-se entre l'ànima i el cos. Els mots parlats d'una llengua són com el cos del llenguatge, del qual l'ànima n'és el pensament; i és per això que els matisos i filigranes d'aquest es manifesten plàsticament en l'estructuració de cada idioma, com es revela l'ànima de cadascú en les línies fisionòmiques de la pròpia faç. Qui, doncs, vulgui anar plasmant la intel·ligència del nen, fent ús alternativament de dues llengües diferents, em fa el mateix efecte que em faria el qui, volent plasmar una estàtua, apliquéss alternativament a la matèria modelable dos motllos, perfectíssims si voleu en si mateixos, mes de línies i formes diferents. No cal dir quins serien els resultats. L'estàtua així plasmada no podria tenir la correcció de la que resultaria d'un sol motllo; ses línies, imprecises i confoses, tindrien quelcom de semblant amb els defectes que les recerques del psicòleg anglès atribueixen al bilingüisme de l'escola primària.

FERRAN M.ª PALMÉS, S. I.

Professor de Psicologia. Col·legi Màxim de Sant Ignasi,
Barcelona, Sarrià.

UNES PÀGINES DE QUINTILIA SOBRE EDUCACIÓ

En quin temps cal lliurar l'infant al retor. — Un costum, que cada dia és més estès, volgué que els infants fossin lliurats més tard del que la raó reclama, no tan sols als preceptors romans d'eloqüència (amb els quals això es fa sempre), sinó que àdhuc alguna volta als preceptors grecs. Dues en són les causes : els nostres retors negligiren llurs atribucions i els gramàtics envairen les d'altri. Car els retors consideren com a única tasca llur el declamar i ensenyar la ciència i la facultat de la declamació, i això entre mig de les matèries deliberatives i judicials; i menyspreen tota altra cosa com a inferior a llur professió. Els gramàtics, en canvi, creuen que no n'hi havia prou amb fer-se càrrec d'allò que els retors havien abandonat (la qual cosa, al capdavall, els hem d'agrair), sinó que àdhuc s'han llençat a les qüestions de prosopopeia o personificació i a les de deliberació, en les quals rau el més feixuc de l'eloqüència.

D'aquí s'ha esdevingut, doncs, que allò que era el començ d'un art s'ha convertit en la fi d'un altre : així és com una edat que era reservada a ensenyaments elevats, s'acostuma passar-la en l'escola menor, exercitant-se davant els retòrics i els gramàtics. I així s'esdevé una cosa altament ridícula : no sembla que hom tingui d'enviar l'infant al professor de declamació abans que ja sàpiga de declamar.

Senyalem, doncs, a cada professió la seva tasca.

Les seves fites conegui la *gramàtica*, que, traduïda del grec al llatí, els nostres primers gramàtics nomenaren literatura, principalment per la poca amplitud que li donava aquest nom, pobresa de nom a la qual aquells s'ajustaren, i que avui dia ha estat ultrapassada. Car, feble com era en la seva naixença, ara ja desborda de les seves vies comblades, gràcies a haver-se

enguixit amb les aportacions dels poetes i dels historiadors : això d'ençà que, a més a més de les normes d'enraonar bé, ja de si no poc copioses, ha abraçat l'estudi de quasi tots els bells arts. I que no defugí les seves tasques la *retòrica*, que ha rebut nom de la força en l'eloqüència, i no es gaudeixi en veure els altres ocupats en la tasca que li pertocava, puix que, per ço que deixà el seu treball, ara es veu quasi foragitada dels seus dominis. No deixaré de reconèixer que algun d'aquells qui professen la gramàtica, pot també heure-se-les amb la retòrica, bastant-se també per aqueix ensenyament; però quan ho fa, aconpleix l'ofici del retor, i no pas el seu.

Ara bé : nosaltres anem a cercar a quin temps cal considerar l'infant apte a aprendre els preceptes de la retòrica. En això no és pas la seva edat el que hem de considerar, sinó el camí fet en els seus estudis : per no dissertar més, i em sembla que aquesta és la millor manera d'acabar : cal lliurar l'infant al retor quan hom consideri que es pot fer. Però això mateix depèn de la qüestió que hem examinat abans; car si la tasca del gramàtic arriba fins al gènere deliberatiu, fins més tard no hi ha fretura de retor. Però si aquest no rebutja els primers oficis de la seva professió, cal el seu mestratge ja en l'exercici narratiu i en les petites composicions del gènere demostratiu (de lloa i vituperi). Ignorem tal vegada que pels antics era considerat com un exercici apte a augmentar l'eloqüència, el desenrotllar *tesis* i *llocs comuns*, i altres qüestions sobre els homes i les coses, que contenen temes de controvèrsia, vera o fingida? Amb això es fa ben palès que és una vergonya pels retòrics l'haver abandonat aquesta part, que molt temps fou no ja la primera, sinó l'única de llurs atribucions. Puix que d'aquests exercicis que he anomenat, quin és el que no pertany al gènere judicial o altres que s'atribueixen als retòrics? En el fòrum no és necessari, tal vegada, narrar? No sé pas on s'escau amb més freqüència que al fòrum. No és també en aquelles lluites on tot sovint cal usar de la lloa i el vituperi? I no és també en la mèdulla dels litigis que giravolten els *llocs comuns*?; tant els que són dirigits contra els vicis (com els llegim citats per Ciceró) com els que tracten qüestions generals (exemple, els de G. Hortensius : *Cal*

posar fe en les petites proves, sia en pro, sia en contra, dels testimonis?). Són una mena d'armes que has de tenir preparades sempre, per treure'n partit, si el cas ho demana; el considerar que no tenen res que veure amb el discurs equivaldria a creure que una estàtua no es comença ja al moment que es fon el metall que ha de compondre-la. I que ningú ho interpreti malament, com faran alguns que creuran en una precipitació de la meua part : el mateix que si jo cregués, en confiar l'infant al retor, que cal immediatament llevar-lo al gramàtic. L'un i l'altre heuran el seu temps; i que no tinguin por d'afeixuguir l'infant amb dos preceptors. La labor del deixeble no augmentarà, sinó que es dividirà, de barrejada que estava amb un sol mestre, i cada mestre serà de més utilitat en la seva tasca. Això, que àdhuc els grecs conserven, ha estat omès pels llatins : i sembla que, de tota manera, tenen excusa, puix que d'altres els han succeït en aquesta tasca.

Dels costums i els deures del professor. — Així, doncs, bon punt l'infant tingués pels estudis forces tan suficients que la seva ment pogués aconseguir els preceptes primers dels retors — més amunt els hem anomenats —, caldrà lliurar-lo als mestres d'aquest art; abans de tot, cal fixar-se en els costums dels mestres. Car no m'he pas emprès el tractar preferentment aquesta qüestió en aquest lloc, per no considerar que també s'hagi d'examinar això en els altres doctors, com en el llibre primer he deixat ben palès; sinó perquè la mateixa edat dels deixebles me'n fa veure major necessitat. I habitualment, els infants ja són adults quan se'ls confia a aquests preceptors, i continuen amb ells en entrar a la pubertat, ço que obliga a tenir-hi més compte. I d'aquesta manera, assolir que la santedat del mestre servi els seus tendres anys d'ultratge, i la seva gravetat allunyi de tota llicència els que estan en l'edat de les passions. I en veritat, no n'hi ha prou que ell doni l'exemple d'una gran abstinència, si amb la severitat del seu ensenyament no sapigués de constrenyir al seu exemple els costums dels deixebles.

Que prengui, doncs, vis a vis dels seus deixebles, abans de tot, els sentiments d'un pare, i que es consideri posat al lloc

d'aquells que li confiïn els fills; que no tingui vicis ni en comporti en els altres. Que la seva austeritat no resulti trista, ni relaxada la seva afabilitat : d'una cosa en neix l'odi, i de l'altra els menyspreu. Que la seva enraonia versí sovint sobre l'honestedat i la bonesa; car com més avisarà, tant menys tindrà de punir. Que no sigui gens propici a la ira, però tampoc encobridor dels mancaments que demanen esmena. Que sigui simple en el seu magisteri, pacient en el treball, més aviat assidu que copiós. Contestarà de bon grat als qui pregunten, i ell mateix anirà a interrogar als qui res demanen. Que no sigui roí ni descordat en lloar les contestes dels deixebles, car una cosa engendra el fàstig del treball i l'altra l'excessiva refiança. En esmenar ço que fos a corregir, que no sigui amargant ni gens ni mica greujós. També això allunya a molts del propòsit d'estudiar, car hi ha mestres que en llurs repressions sembla com si hi possessin odi. Que cada dia posi en les seves lliçons algunes sentències, i no algunes sinó moltes, per tal que, després d'oïr-les, el deixeble les recapaciti. Puix que, baldament trobin en la lectura prou exemples a seguir, dóna més aliment la viva veu, com se sol dir; i majorment la del preceptor que els deixebles amen i respecten, si és que han estat ben pujats. Fóra de ben mal dir amb quin plaer imitem aquells que se'ns fan simpàtics.

Tampoc s'ha de permetre als infants aquella llicència que molts deixen passar : la d'alçar-se i aplaudir, en senyal d'aprovació; ans ben moderat ha d'ésser, àdhuc en els joves, el testimoni de llur atenció quan escolten. Així s'esdevindrà que el deixeble estarà pendent del juí del preceptor, i creurà que ha enraonat rectament quan aquell li doni la seva aprovació. Cal bandejar seriosament de totes les escoles, com a indecorosa i teatral, i enemiga perillosíssima dels estudis, aquella habitud tan viciosa, que ara en diuen cortesia, de prodigar-se lloances a tot drap. I realment, el compte i l'esforç semblen altament balders, assegurada la lloança per qualsevol cosa que facin. En conseqüència, tant els que escolten com el que parla tenen de consultar el posat del preceptor; d'aquesta manera discerniran què cosa és digna d'aprovació i què cosa no n'és : així l'un aprendrà de ben escriure, i els altres de ben judicar escoltant. Però avui dia, jups i àgils

com per llençar-se a la cursa, hom els veu no tan sols alçar-se del seient a cada període, sinó que àdhuc en surten corrent, i es posen a cridar amb indecorosa exultació : això s'ho fan els uns pels altres, i d'això depèn l'èxit de la declamació feta. Així s'esdevé que, encoratjats per la cridòria dels condeixebles, són tan cofats i pagats de si mateixos que si el preceptor no en fa gaire elogi, en tenen mala opinió. Però que exigeixin també els preceptors que se'ls escolti amb atenció modesta : no és el mestre que ha d'apellar al juí dels deixebles, sinó els deixebles al juí del mestre. I encara més, si fos possible : que en això vegi el mestre de discernir en què i per què l'aplaudeix cadascú; i en veure que la seva bona explicació agrada, n'ha de sentir més contentament pels qui judiquen amb rectitud que pas per ell, que rep els elogis.

No em plau que els infants siguin mescolats amb els adolescents; car, baldament el mestre — com convé al que és preposat als estudis i costums — sigui un home tal que pugui també obligar a la joventut a captenir-se modestament; l'edat feble, de tota manera, cal tenir-la separada de l'edat robusta. No n'hi ha prou amb no donar motiu a una acusació : convé no donar lloc ni a la sospita. M'ha semblat que això s'havia de fer remarcar breument, puix que em sembla balder el recomanar que tant el mestre com l'escola han de romandre allunyats dels últims desordres. I si algú hi ha que, en elegir mestre pel seu fill, no fa cas dels seus vicis palesos, que sàpiga des d'ara que si comet aquesta omissió, són vanes totes les altres recomanacions que ens proposem escriure a major utilitat del jovent.

Si, abans de tot, cal recórrer a un professor molt bo. — No hem de passar en silenci l'opinió d'aquells qui, àdhuc quan consideren l'infant en aptitud de passar a mans del retor, no creuen que els hagin de lliurar encontinent a un mestre eminentíssim, sinó que els retenen algun temps en mans de mestres menys forts : mateix que si la mediocritat d'un preceptor s'adigués més amb els començos de l'estudi, o bé per ésser més assolible a l'intel·lecte i a la imitació, o bé per fer-se menys feixuga en rebre l'aspror dels elements. Em fa l'efecte que en això no hauré de mal-

dar gaire per tal de palesar com és millor ésser imbuït dels millors ensenyaments, i com és difícil d'extirpar després els defectes, una vegada han pres arrel, tota vegada que els mestres successius tindran doble càrrega, des del moment que costa més de fer desprendre el mal après que no pas ensenyar per primera volta. Per això contem que Timoteu, cèlebre per la seva traça en tocar la flauta, demanava als qui havien estat ensenyats per un altre, doble preu del que solia cobrar als qui eren del tot novells.

De tota manera, en aquella creència hi ha dues equivocacions. Una, és el creure que per un temps ja basten els mestres mediocres, pel fet que un bon estómac ho aguanta tot : aquesta seguretat, per bé que mereix el blasme, encara seria fins a cert punt tolerable si uns mestres d'aquesta mena ensenyessin més poc, en compte d'ensenyar més malament, que és ço que s'esdevé. L'altre error, més freqüent que aquest, és que aquells qui han assolit una facultat més elevada d'explicació, no considerin haver de rebaixar-se a les primeres nocions, sia perquè senten repugnància a tenir aquesta cura envers els inferiors, sia perquè els és absolutament impossible. El que no volgués fer-ho, jo no el compto pas com a mestre, i sostinc que, com més hàbil és, més capacitat té de fer-ho, per poc que vulgui : en primer lloc, perquè hem de creure que el mestre que supera els altres en eloqüència, més clarament percep els camins que hi menen; en segon lloc, perquè en l'ensenyament hi fa molt el mètode, que és d'allò més fàcil a un mestre molt docte; i, finalment, perquè no hi ha ningú a qui fallin les coses jussanes pel fet de sobressortir en les sobiranes. Això equivaldria a dir que Fídias, qui amb tant d'encert representà Jove, no hauria llavorat millor que un altre els ornaments que s'escauen en aquella estàtua; o dir que un orador no sap d'enraonar, o que un metge eminentíssim no pot guarir les petites malalties. Per ventura — em diran — no hi ha una certa eloqüència major que la que pot capir amb la seva intel·ligència la feblesa de l'infant? Confesso que és cert; però convindrà que el preceptor sigui experient i prudent i no pas ignar en ensenyar, i que sàpiga d'ajustar-se a la condició del deixeble; talment com un corredor molt ràpid que en fer via amb un infant, li dóna la mà i escursa el pas i no

va més enllà del que pugui anar el seu company de camí. I doncs! No és cert que habitualment, en boca d'un mestre molt docte, les qüestions resulten més clares i de més bon entendre? La claredat, és, en efecte, la primera virtut de l'eloqüència, i com menys talent té un home, més obligat es veu a allargassar-se i desenrotllar-se; tal com s'esdevé en els homes baixos d'alçada, que caminen de puntetes, i en els homes febles, que amenacen més que ningú. I jo tinc per cosa certa que tant els inflats com els llibertins com els cridaners i altres que pequen per tota mena d'afectació, no ho fan per plètor de forces sinó per feblesa: mateix que els cossos, que no els infla la força sinó la malaltia; mateix que aquells qui, havent relliscat en un camí recte, fan després moltes marrades per evitar una nova caiguda. En conseqüència, com més obscur resulti un mestre, menys estimable deu ésser.

No em passa per alt allò que he escrit en el primer llibre, ço és, que és millor l'educació pública que no pas la privada, i que els infants, en passar els primers estudis, es decanten de molt bon grat a la imitació dels seus condeixebles, la qual cosa els és més fàcil. Alguns interpretaran contrària aquesta sentència a la que ara sostinc. Lluny de mi cosa tal, sinó que la una reforça l'altra, o sia que cal lliurar l'infant al millor preceptor possible, car amb ell, els deixebles, més ben instruits, o bé enraonaran d'una manera admirable, o bé seran encontinent corregits, cas que anessin errats. En tant que un mestre ignar potser arribarà a aprovar les coses defectuoses, i obligarà, amb el seu juí, els oients a agradar-se'n. Que el mestre sigui, doncs, eminent, tant en eloqüència com en virtut, i a exemple del Fènix d'Homer ensenyi de ben parlar i de ben obrar.

Dels primers exercicis a fer, una vegada en mans del retor. —
 Aquí començaré a parlar, deixant momentàniament de banda aquell art que vulgarment en diuen *retòrica*, de les parts que considero primeres en l'ensenyament del retor. Car em sembla en gran manera oportú començar per matèries relacionades o semblants amb les que l'infant ha après dels gramàtics: les narracions, per exemple. En tres classes les hem dividides, deixant

a part la que s'usa en el fòrum : la *faula*, que es descabdella en les tragèdies i en els poemes, allunyada de la veritat pel fons i per la forma; l'*argument*, que representen les comèdies, i que si bé és fals, resulta versemblant; la *història*, on rau l'exposició d'un fet acomplit. Havíem deixat les poètiques pels gramàtics: que pel retor serveixi de començ la història, que és com més vera més substancial. Ja demostrarem més enllà, quan parlem del gènere judicial, quina manera de narrar és la que ens sembla millor. Dementres, bastarà l'aconsellar que no sigui tal que no tingui suc ni bruc (puix que, quina fretura hi hauria de tant de treball i tant d'estudi, si haguéssim d'accontentar-nos amb indicar les coses nues i sense ornament?) ni tampoc complicada, ni gaire rocegant per mor d'haver-hi afegit descripcions, en les quals molts es deixen anar a la imitació del luxe poètic. Una i altra cosa són vicioses : de tota manera, és pitjor pecar per pobresa que per abundament. Des del moment que als infants no es pot exigir ni esperar d'ells una oració perfecta, és preferible un temperament enjogassat, de generosa empena, i d'una volada tal que concebeixi més de lo just. En deixebles d'aquesta edat mai em doldré d'una mica de redundància : és més, voldria recomanar als mestres que, a la manera de les dides, nodrissin ben dolçament aquelles ments infantils, i que les deixessin sadollar-se de la part més saborosa, d'allò que podríem dir-ne la llet de la ciència. De moment, el seu cos guanyarà una mica de plenitud, que prou xuclarà després l'edat adulta. D'aquí vindrà l'esperança de la fortitud : car l'infant quals membres es pronuncien massa prompte, sol després fer témer magror i feblesa. Que tingui aquesta edat molta ardidesa, i faci invencions, i en elles es gaudeixi, baldament no siguin de moment gaire precises ni depurades : la fecunditat troba fàcil remei, i, en canvi, no hi ha força que guareixi de l'eixorquia. Res esperaré d'un temperament infantil, en el qual el juí devanci l'enginy. En el començ, vull que la matèria sigui ben abundosa i àdhuc més diluïda del que convingui; una gran part se n'enduran els anys, una gran part en llimarà l'art, i quelcom en serà refregat per l'ús. Però que almenys hi hagi de què tallar i esculpir; ja n'hi haurà, si per cas ja des del començ no hem emprès una làmina

massa tènue i inepta a resistir un cop de cisell una mica fort. Les meves opinions respecte aquestes edats causaran menys estranyesa al qui hagi llegit en Ciceró : «Vull que l'adolescent doni lliure volada a la seva fecunditat.» Evitem, doncs, abans de tot, un mestre àrid, i pels infants més que per ningú, de la mateixa manera que per les plantes delicades hom evita una terra eixuta i eixarreïda. Amb un mestre àrid esdevenen humils i cap-jups, sense gosadia per enlairar-se damunt el llenguatge ordinari. La magror els fa de salut, i de juí la feblesa; i mentre consideren que estan prou allunyats del vici, cauen en el vici mateix, que és el no tenir qualitats. Per tant, no sentiré pressa per la maduresa de l'infant, com no en sentim de què el most cobri ja en la samal tota la seva força : d'aquesta manera l'un i l'altre aguanten els anys i guanyen en fer-se vells.

Ens sembla també necessari remarcar que els esperits infantils pateixen d'una excessiva severitat en la reprensió, car es desesperen i es dolen, i més tard entren en aversió; i ço que és pitjor, com que tenen por, no fan cap esforç. És una cosa ben sabuda dels camperols, els quals consideren que les branques tendres no les ha de tocar la falç, car sembla que el ferro les atreïx, i que no estan encara en edat de sofrir una cicatriu. Així, doncs, un mestre té d'observar un capteniment falaguer per tal d'alleujar amb mà delicada els remeis que la natura presenta de vegades aspres : elogiarà això, tolerarà allò; farà esmenes, explicant-ne el motiu; embellirà, interposant-hi la seva aportació. Serà bo que alguna vegada dicti arguments complets, que l'infant pugui reproduir i estimi de moment com a originals. Però si la seva composició és tan descuidada que no admet esmena, he experimentat que dona profit el dictar de bell nou la mateixa matèria que havia donada, i fer que l'escriguin novament dient : encara ho podeu fer millor. Car no hi ha cosa que doni més profit als estudis com és l'esperança. Les altres edats requereixen distinta esmena, i cal exigir i corregir segons les forces i segons la qualitat del treball. Jo solia dir als meus infants, quan s'havien arriscat a quelcom massa llicencios o massa exuberant : *Ara com ara ho trobo digne de lloança, però vindrà un temps que no us ho permetré.* I d'aquesta manera,

trobaven pler en el propi talent, sense que el lliur juí en sofrís engany.

Però tornem al lloc de partença. Vull que les narracions siguin escrites amb la major cura possible; car és cosa útil per la facultat locutiva dels infants, a l'edat que comencen a enraonar, fer-los repetir el que han oït; i per assolir això, fer-los reprendre una narració, sia reculant del desenllaç a l'exposició, sia constrenyent-los a discorre rectament i meritòria del bell mig a la fi i al començament. Però això, mentres i tant estan al redós del mestre, i no poden fer altra cosa, i comencen a entrelligar les coses i les paraules, per tal d'afirmar-los immediatament la memòria: car bon punt hagin capít la forma d'una oració correcta i ordenada, és fora de lloc la garleria que no espera ni el pensament ni el temps de sorgir: això fa per un xerraire de places i carrers. Però d'aquí neix l'alegament immotivat de molts pares ignars: d'això que pels seus fills representa el menyspreu del treball, i el desvergonyiment, i el costum de parlar pèssimament, i l'exercici d'una fecunditat malaguanyada; i — ço que ha inutilitzat els majors progressos — l'arrogant suficiència. Ja tindrem temps de parlar després de la facilitat d'improvisar: no volem pas passar-ho per alt, negligentment. De moment, ja pot acontentar-nos que l'infant escrigui, amb tot el compte i tot l'esforç que depara la seva edat, quelcom digne d'aprovació: que s'hi avesi, que es faci d'això una segona naturalesa. Precisament, el que arribarà al fi que ens proposem o no en quedarà gaire lluny, serà el que aprengui de parlar bé, abans que de parlar de pressa.

A les *narracions* s'hi sol afegir, i no és pas cosa inútil, l'exercici d'impugnar-les i de propugnar-les, exercici que pot fer-se no tan sols amb els arguments fabulosos i poètics, sinó també amb els històrics. Per exemple, preguntant *si és de bon creure que damunt la testa de Valerius, mentre estava lluitant, hi romanien un corb, el qual amb el bec i amb les ales escometia la cara i els ulls de l'adversari Gal*, on hi ha gran matèria de discussió, en pro i en contra. O bé, parlar *del serpent que, segons reporten, engendrà Scipiò, o de la lloba de Ròmul, o de l'Egèria de Numa*. En moltes històries gregues hi ha també una fantasia comparable

a la de les coses poètiques. També hi ha costum de discutir respecte el temps i el lloc on diuen que s'acomplí la gesta tal o tal; i de vegades, sobre el protagonista mateix. T. Livius està farcit d'aquesta mena de dubtes, i uns historiadors dissenten dels altres.

D'aquí, a poc a poquet, l'infant s'anirà enfilant a exercicis més difícils: lloar els barons il·lustres i vituperar els dolents. Això reporta més d'un avantatge, car l'esperit s'ensinistra en moltes i variades matèries, i l'ànim va formant-se amb la contemplació del just i del malvat. I així rep coneixença d'un munt de coses, i es proveïx d'exemples, que en tota mena de litigis fan un gran efecte: és menester servir-se'n, si el cas s'ho porta. I encara en resulta un altre exercici, que és el de la *comparació* (*¿quin dels dos és el més bo, quin el més dolent?*); la qual cosa, baldament sigui el mateix mètode, duplica la matèria, i escateix no tan sols l'espècie dels vicis i de les virtuts, sinó també l'arrelament que hagin pres en un individu. Però, tota vegada que això ja és qüestió de lloança i vituperi i forma la tercera part de la retòrica, ja en parlarem al seu temps.

De l'essència de les causes judicials formen part els *llocs comuns* (em refereixo a aquells amb els quals s'acostuma a perorar, a més a més de les persones, sobre els vicis mateixos, com passa amb l'adúlter, amb el jugador, amb l'impúdic), i de llocs comuns passen a *acusacions*, afegint-li el nom del culpable; per més que es pot passar fàcilment del gènere a l'espècie, sense això, esmentant per exemple un *adúlter orb*, un *jugador arruïnat*, un *impúdic revellit*. Algunes vegades serveixen també per a la defensa, com quan parlem en favor del *luxu* i de l'*amor carnal*, i de moment defensem una alcavota i un paràsit: llavors ço que defensem és l'inculpat i no pas l'home.

En canvi, les *tesis* que es prenen de la comparació de coses (*és millor la vida de camp que la vida de ciutat?*, *són més dignes de lloança els juriconsults que els militars?*) són admirablement profitoses i útils per exercitar la paraula, tant en les qüestions deliberatives com en les judicials. Per això veiem amb quina riquesa tracta Ciceró, en l'oració de Murena, la comparança darrerament esmentada. En canvi, les que segueixen pertanyen

totalment al gènere deliberatiu : *és convenient prendre muller?*, *cal aspirar a la magistratura?*, puix que aquestes, afegint-hi tan sols el nom de les persones, són ja deliberacions. Els mestres del meu temps tenien per costum, i això ens era plaent i profitós, de preparar-nos a les causes conjeturals amb exercicis com aquests: *per què els Lacedemonis pintaven Venus amb armes?*, *per què hom s'imaginava Cupidó infant, i alat, i armat d'un buirac i d'una teia?*, i altres de semblants. En elles sotjàvem la intenció, que sol ésser el moll de l'os de moltes controvèrsies, ço que pot considerar-se com una mena de sentència. Car llocs comuns, com *cal donar sempre crèdit als testimonis?* i *acàs s'ha de confiar en proves lleugeres?*, pertanyen evidentment al gènere forenc; això és tan cert, que hi ha hagut oradors preclars que se'ls tenien escrits i ben clavats a la memòria per tal de tenir-los a punt i amb ells ornar — com amb un emblema — les seves improvisades oracions, sempre que ocasió se'n presentés. És clar que amb això (car no puc diferir la meua opinió sobre aquest punt) em sembla que confessaven llur gran inconsistència; perquè d'aquesta manera, què podien trobar aquells oradors que vingués a tomb en els litigis que presenten sempre un aspecte nou i variat? Com podien contestar a les dites de la part contrària? Sortir ràpidament a l'encontre de les objeccions? Interpellar un testimoni? Des del moment que no poden continuar en els aspectes comuns i tractats en diverses causes, sinó amb l'ajut dels arguments més vulgars, i encara preparats amb anticipació. Aquests arguments, que van repetint davant uns i altres, és inevitable que causin fàstig com una menja freda i rescalfada; o bé que, perdent tantes vegades la vergonya, per la memòria dels oients vinguin a ésser com un fòtil de cuina ingraciós, que serveix per a molts i diversos oficis, com s'esdevé a casa dels pobres presumptuosos. Tingueu en compte, a més a més, que un lloc quasi mai és tan comú que pugui lligar amb el litigi, llevat que vagi aparellat per algun vincle de la mateixa qüestió; altrament semblarà més tost enganxat que pas inserit, sia perquè és dissemblant de tot lo altre, sia perquè sol servir-se de molts altres amb la mateixa infelicitat, no perquè el cas s'ho porti, sinó perquè el té a punt. Mateix que alguns altres oradors

qui per tal d'expressar un pensament van a cercar llocs allunyats i de molta parauleria, quan dels mateixos llocs és d'on té de brollar el pensament. Per això, tals llocs no són bells i útils sinó quan es deriven de la causa mateixa; tota altra locució, per bella que sigui, si no porta a la victòria, és sempre supèrflua i àdhuc de vegades perjudicial. Però em sembla que aquesta digressió ja és prou llarga.

L'elogi i la censura de les lleis ja demanen forces més grans, i que quasi bastarien a les tasques més elevades. Aquest exercici, que s'adiu més aviat amb el gènere de deliberació i de contròversia, difereix segons les lleis i els costums de cada nació. En terra dels grecs, aquell qui proposava una llei era cridat a comparèixer davant el jutge; a Roma, s'acostumava deliberar davant una assemblea popular. D'una manera i altra, poques i precises són les consideracions que hi fan referència, des del moment que no hi ha sinó tres menes de dret: *dret sagrat*, *dret públic* i *dret privat*. Aquesta divisió fa referència més que res a l'elogi, quan l'orador, procedint per gradació, demostra que és *lleï*, després que és *pública*, i després, que és *proporcionada a la religió dels déus*. Comunes a totes les lleis són les raons sobre les quals sol haver-hi discussió: car, pot haver-hi dubte, o bé sobre el dret del qui proposa una llei — com esdevingué a P. Clodius, el qual era acusat de no haver estat creat tribú segons els rites en vigor — o bé sobre la seva mateixa proposició, quals formalitats són molt variades (no ha estat promulgada durant tres dies de mercat, ho ha estat en un dia defès, o ho ha estat contra les oposicions, contra els averanys o qualsevol altra circumstància que faci obstacle a la seva legitimitat) i llavors se'n diu *lleï lata*; o bé no està en consonància amb les altres lleis vigents. Però tot això no pertany a aquells primers exercicis, tota vegada que cau fora del radi de persones, temps i causes. Les restants consideracions quasi sempre són les mateixes, tant si és real com fingit el motiu de discussió. Car una de dues: les lleis són defectuoses o en les paraules o en les coses. Quant a les paraules, hom demana si són prou explícites o si en elles hi ha alguna ambigüitat. Pel que fa a les coses, si la llei està

d'acord amb si mateixa, i si cal aplicar-la retroactivament o particularment. Ço que més comunament s'esbrina és si és honesta, si és útil. No ignoro que d'una i altra qüestió se'n fan diverses parts; però amb el nom d'honest jo comprenc lo just, lo piadós, lo religiós i altres qualitats semblants. No gens menys, l'espècie de just no sol dilucidar-se simplement : hi ha qüestió, o bé de la naturalesa d'un fet — si és mereixedor de càstig o de premi —, o bé de la naturalesa del premi o càstig, que pot resultar aplicat o major o menor que el mereixement. La utilitat es discerneix de la índole de la llei o de les circumstàncies en què es proposa. Alguna llei porta la discussió sobre la possibilitat de fer-la observar. No convé certament ignorar que les lleis solen ésser blasmades, ja en part, ja en totalitat : d'un i altre cas ens queden exemples en discursos cèlebres. Tampoc em passa per alt que hi ha lleis que no es dicten a perpetuïtat, sinó que fan referència a honors i comandaments, com és la llei *Manilia*, sobre la qual tenim un discurs de Ciceró. Però no és aquest el lloc on calgui preceptuar-ho : car no provenen aquestes lleis d'una norma general, sinó de la qualitat particular de les coses a les quals fan referència.

Aquests eren els exercicis d'eloqüència que feien els antics, però emprant als dialèctics el mètode d'argumentació, car el parlar en les escoles sobre matèries imaginades, semblants a les del fòrum i de les deliberacions públiques, és cosa que entre els grecs es començà a estilar totjust en temps de Demetri de Falera. De tota manera, com ja he confessat en un altre llibre, no he arribat a esbrinar si és ell l'inventor d'aquesta mena d'exercici; i ni aquells mateixos que s'hi fan forts podrien adverar-ho amb el testimoni de cap autor. Ciceró assegura que en els últims temps de L. Crassus s'inicià tal exercici entre els professors llatins d'eloqüència, dels quals el que més l'estengué fou l'insigne Plòtius.

De la lectura d'oradors i historiadres, amb el retor. — Bentost ja parlaré de les regles de la declamació; mentrestant, puix que tractem dels primers elements de la retòrica, em sembla que no cal ometre una advertència que té molta importància pel progrés dels deixebles. De la mateixa manera que els gramàtics porten

a cap una explicació dels poetes, jo voldria que també el retor expliqués els historiadres i majorment els oradors, llegint-los juntament amb els deixebles que li estan encomanats.

Així ho feia jo amb alguns, perquè llur edat ho exigia i perquè llurs pares ho consideraven d'utilitat. Si no vaig fer-ho amb els altres, que en sentien tots els avantatges, fou per dos impediments: perquè el costum d'un ensenyament distint ja els havia fet una segona naturalesa i perquè els adults, quasi púbers, ja seguien el nostre camí sense prendre's aquest treball: després de tot, si jo hagués trobat massa tard una millora en l'ensenyament, no em faria cap vergonya aconsellar-ho ara. Em consta que ara això es fa entre els grecs, però sobretot ho fan els mestres auxiliars, car els retors no tindrien prou temps, si volguessin ells mateixos presidir a la lectura de cada deixeble. I vaja!, que tant la lectura preparatòria, la qual va encaminada a obtenir que els infants llegeixin fàcilment i distinta els escrits, com la que ensenya la vàlua d'un mot poc usat que es troba al pas, s'han de considerar molt per sota de la missió del retor. En canvi, assenyalar les bel·leses d'un passatge, o els defectes si hi ha lloc, això sí que és ben propi de la seva professió i de les seves obligacions, des del moment que es diu professor d'eloqüència; majorment quan no proposo als mestres aquesta tasca d'una faisó tal que, acollint-los al seu redós, tingui de fer lectura a cada infant del llibre que a aquest li plagui. Sinó que em sembla més fàcil i ensems més útil, manar successivament a algun d'ells que llegeixin en veu alta, per tal que els altres s'ensinistrin a la pronunciació.

Llavors, després d'exposar-los l'argument de l'oració que es va a llegir — car d'aquesta manera entendran més clarament la lectura — caldrà no passar-los res per alt del que pugui esmentar-se referent a la invenció i a l'elocució. Es remarcarà la manera de conciliar-se el jutge en l'exordi; la claredat, la concisió i la sinceritat en la narració; quina intenció hi ha de vegades, i quina astúcia més dissimulada (car en això tota la traça consisteix en assolir que ningú, sinó el mateix artífex, conegui l'artifici); quina cautela, després, en dividir les qüestions; quina argumentació més subtil i més insistent; quanta energia en commoure, quanta

dolçor en amollar; quanta aspror en la invectiva i quanta urbanitat en la ironia : tot això pera possessionar-se dels ànims i penetrar fortament en els cors i obtenir dels jutges una coincidència d'esperit amb l'oració pronunciada. I passant d'aquí al mètode d'elocució, remarcar la propietat, l'elegància i la volada de cada expressió : on cal lloar l'amplificació, on l'atenuació; la puresa de les metàfores; la qualitat dels mots; de quina manera l'estil és àgil i mesurat, sense deixar d'ésser viril. I no és tampoc cosa inútil el llegir als infants en veu alta alguns discursos d'estil corromput i viciós, que molts estimen, malgrat això, degut al mal gust que tenen; fer-los veure tot el que hi ha d'impropi, d'obscur, d'inflat, de mesquí, de roí, d'afectat i d'afeminat, discursos que no solament troben l'elogi d'alguns, sinó que precisament són lloats pel mal gust que s'hi encabeix, ço que és encara pitjor. Car un estil recte, conformat a la natura, no és mirat com espiritual. En canvi, admirem un estil forçat i tortuós : és el mateix que s'esdevé amb certes persones, que preen els cossos deformats i en certa manera monstruosos més que no pas aquells que no freturen cap de les belleses de la conformació comuna; com també n'hi ha que els captiva una cara depilada i farcida d'ungüents; i troben major beutat en els que s'onduulen i es tenyeixen el cabell que no pas en la disposició de la pura naturalesa, talment com si hom cregués que dels vicis en ve la beutat del cos.

Però el preceptor no s'ha d'aconcentrar amb ensenyar aquestes qüestions, sinó que tot sovint ha d'interrogar i posar a prova el jú dels seus deixebles. Així, escoltant, no es deixaran endur per la pròpia confiança ni fallarà a l'oida llur cosa que s'expliqui; i ensems arribaran a l'estat que es desitja : ço és, que esbrinin i comprenuin. Car, ensenyant-los, què cosa ens proposem sinó que puguin un dia estar-se de mestres? Gosaria a dir que aquesta diligència els donarà més profit que tots els tractats de *omni re*, els quals sens dubte ajuden molt; però essent d'una certa generalitat aquests tractats, com podríem preveure tota mena de qüestions noves que quasi cada dia neixen? Així, sobre l'art militar ens han estat tramesos alguns preceptes generals; però més profit donarà el conèixer com, on i quan un capità s'és captiving assenya-

dament o erradament : çar en tota cosa valen els preceptes de bon tros menys que l'experiència. Un preceptor, per exemple, pronuncia un discurs per servir d'exemple a sos oients : no els en hauria vingut més profit, tal vegada, de la lectura de Ciceró o de Demòstenes? O bé corregirà en alta veu els defectes d'un deixeble declamant : no seria de més profit criticar el discurs d'un orador? Àdhuc serà cosa pla més plaent, car tothom prefereix que blasmin els defectes d'altri que pas els propis. No em mancarien, si volgués, més arguments sobre aquest punt; però a ningú li escapen els avantatges que he enunciat, i tant de bo que ningú remeti el fer-ho, en la mesura del plaer que hi trobarà.

Un cop obtingut això, ens quedarà una qüestió menys difícil : quins autors té de llegir el principiant? Els uns han dictaminat que siguin els autors menors, tota vegada que llur comprensió semblava més fàcil; d'altres, el gènere florit com més apte a nodrir els esperits dels primers anys. Jo voldria que, tant al començ com sempre, fossin els millors de tots; però, de tota manera, escollint aquells que sobresurten per un estil clar i obert. Així voldria que els infants llegissin més tost T. Livi que Sallusti, per bé que aquest tingui més autoritat com historiador; però per entendre'l, cal haver fet grans progressos. Em sembla que Ciceró es fa agradable als principiants, i és també prou clar : no solament els donarà profit la seva lectura, sinó que fins i tot li posaran afecte; després de Ciceró, el que més se li assembla, tal com recomana T. Livi.

Hi ha dos gèneres dels quals, al meu entendre, cal en gran manera guardar els infants. Que cap mestre, en excessiva admiració dels antics, els deixi endurir en la lectura dels Gracchi, Cató i semblants : car esdevindrien aspres i eixuts, puix que, essent massa febles per comprendre'ls, n'empraran l'elocució, que en aquells temps era bona, però avui és deficient; i, ço que és pitjor, es creuran haver igualat aquells grans barons. Cal també tèmper lo contrari : ço és que, abellits per la florida afectació dels moderns, s'aficionin a llur voluptat reprobable, gènere més plaent als esperits infantils per ço que és en gran manera dolç. Una vegada format i fora de perill llur juí, jo aconsellaria la lec-

tura dels antics — dels quals si en prenen la solidesa i la vigoria, desempellgades del rovell d'aquells primitius, brillarà amb més claredat l'elocència de la nostra elocència — i la dels moderns, perquè també tenen moltes qualitats. Car no és pas que la natura ens hagi donat una intel·ligència tardana, sinó que el gust en l'elocència ha canviat, i ens hem deixat anar més del que convenia : així aquells ens superaren més per la constància que pel talent. Així, doncs, entre els moderns podem espigolar bella estona mentre no n'arpleguem la cogula que hi és barrejada. Que adés hi hagué i també ara hi ha escriptors, que poden imitar-se sense reserves, no tan sols ho concedeixo de bon grat, sinó que fins ho sostinc. Però, quins són? No tothom pot dir-ho. Hom camina amb més confiança entre els antics: veu's ací per què ajorno la lectura dels moderns, per tal que no els imitéssim abans de judicar-los.

De la divisió. — També sobre aquest punt hi hagué divergència entre els mestres : alguns d'ells, no contents de dirigir, amb la divisió, les matèries que donaven a desenrotllar als deixebles, les amplificaven amb llur explicació, tant en arguments com en efectes oratoris. D'altres, havent traçat al deixeble les línies generals del discurs, criticaven després llur oració, remarcant les omissions sofertes : depurant alguns fragments amb una acurança tal, com si fossin ells mateixos els qui prenguessin la paraula. Una cosa i altra són bones, i per això no les separo una de l'altra. Però, si fos necessari donar preferència, millor fóra haver mostrat abans el camí recte que corregir després els que s'han esclavissat en l'error. Primer, perquè la correcció impressiona tan sols llurs orelles, mentre que la divisió madura els seus fruits en la reflexió i en la composició; i després, perquè escolten més de bon grat l'explicació que el repte. No gens menys, si hi ha deixebles molt susceptibles — i majorment avui dia — que es revolten contra l'amonestació i tàcitament resisteixen, no per això s'ha de deixar de blasmar-los públicament els defectes. Car cal tenir en compte els altres deixebles, que creuran justos els errors que el mestre no ha esmenat. Si més no, s'han de combinar els dos sistemes i obrar segons demanin els

casos. Així, pels principiants, hom tindrà de donar-los un assumpte proporcionat a les forces de cadascú. Mes, quan ja semblarà que s'ajusten força a l'exemple, i que saben continuar en el camí per on se'ls ha guiat una estona, ja sabran caminar pel propi esforç, sense menester d'ajut. Serà bo de confiar-los alguna vegada a les pròpies forces : no fos cas que, mal avesant-se a seguir sempre els passos d'un altre, no sabessin res intentar ni res esbrinar per sí mateixos. I així, si hom vegés que ja parlen força bé, ja serà quasi consumada la tasca del mestre : si encara s'equivoquessin, caldrà donar-los de bell nou un guia. És una mica semblant amb el que veiem fer als ocells, que reparteixen entre els seus tendres i febles fillets les menges que porten al bec; en canvi, quan els sembla que són grandets, els ensenyen de sortir una mica i revolar per les immediacions del niu, anant al davant d'ells; bon punt han experimentat llurs forces, els lliuren a cel obert i a la pròpia astúcia.

De les lliçons de memòria. — Estimo que s'ha de suprimir totalment aquest costum que hi ha de fer aprendre de memòria a aquestes edats, a les quals estem referint-nos, les lliçons que escriuen, per tal que en un dia precis les recitin, com se sol fer. Això les més de les vegades ho exigeixen els pares, car es pensen que com més sovint els senten declamar, més estudien; mentre que els progressos vénen, més que res, de l'aplicació. Mes si jo concedeixo que els infants s'avesin a la composició, i que aquest exercici té molta importància, en canvi aconsellaria que tan sols aprenguessin de memòria fragments escollits dels oradors i dels historiadors, o altra mena d'autors que estiguin a llur alçada. Car la memòria es lliurarà a un exercici més fort amb les obres d'altri que no pas amb les pròpies; i així, els qui estaran versats en lo més difícil d'aquest exercici, retindran sense molèstia i més planerament les pròpies composicions; es familiaritzaran amb les millors obres, i sempre tindran en la memòria un exemple per imitar; i expressaran sense esforç la beutat de l'eloqüència, de la qual s'han possessionat quasi sense adonar-se'n. Abundaran en riquesa d'expressió, en composició i en plenitud d'imatges no percassades, sinó ofertes al seu albir com una font oculta.

I els en vindrà també l'agradable intercalació, en llurs discursos, de dites cèlebres, ço que és també útil en els judicis. Car aquelles sentències són de més autoritat i ens fan més honor que si fossin nostres, perquè no han estat forjades en ocasió del present litigi. De tota manera, jo crec que als infants se'ls té de permetre recitar de tant en tant els propis escrits, per tal que sigui en bona part fruit de llur treball l'elogi, que és ço que s'intenta. I això convindrà fer-ho quan hagin polit més acuradament llur composició, per tal que resulti com una recompensa del seu estudi i que s'alegrin d'haver-ho merescut.

Si cal ensenyar cada alumne segons la naturalesa del seu talent. — Hom considera com una qualitat en el mestre, i no és sense motiu, l'observar la diversitat de talent dels seus deixebles, i el conèixer vers on la natura de cadascú els decanta més. Car en això existeix una varietat increïble, i les formes de talent són tan nombroses com les corporals. Això podem també observar-ho en els mateixos oradors, que disten tant l'un de l'altre en l'estil, que no se'n troba un de semblant a un altre, per bé que molts s'haguessin format en la imitació dels que els atreïen més. En segon lloc, generalment s'ha considerat útil el nomenar un mestre que amb la seva doctrina fomenti les condicions naturals de cadascú i secundi cada esperit, principalment, segons les seves disposicions. I de la mateixa manera que un professor de gimnàstica — després d'experimentar de mil maneres el cos i l'esperit dels infants que omplen el seu gimnàs — discerneix a quina mena de lluita cal preparar cada deixeble: així el preceptor d'eloqüència — després d'haver penetrat amb sagacitat cadascú, sobre si troba més plaer en l'estil concís o meticulós, o en l'enèrgic, o greu, o dolç, o aspre, o brillant, o polit — s'ha d'adaptar a ells, de manera a secundar-los en allò on excel·leixen. Car la natura guanya amb un tracte diligent; mentre que aquell que és menat per un camí no predilecte, no solament no reeixirà gaire en allò que li és menys apte, sinó que torna invàlid — en abandonar-ho — allò pel qual semblava haver nascut.

Això em sembla cert només que parcialment. (Tota opinió

és lliure pel que s'apoya en la raó, baldament ho faci contra les opinions admeses). Car, sens dubte, és menester discernir les disposicions especials de cada esperit; i, certament, tampoc ningú desaprovarà el que es faci una selecció d'estudis: així, l'un serà més apte per a la història, l'altre tindrà condicions per a la poesia, el de més enllà serà útil per a l'estudi del dret, com n'hi haurà potser algun que valdrà més enviar-lo a fangar. Tot això ho discernirà el professor d'eloqüència, de la mateixa manera que el professor de gimnàstica formarà l'un amb vistes a la cursa, l'altre al pugilat i aquell a la lluita cos a cos, o bé a un altre dels rams esportius.

En canvi, aquell que és destinat al fòrum, caldrà insinistrarlo, no en una, sinó en totes les parts del seu art, àdhuc en aquelles que trobi més difícils d'aprendre; car ben baldera seria l'ensenyança si la natura ja bastés. Per ventura, si se'n presenta, com molts n'hi ha, un d'esperit inclinat a l'afectació i a la inflor, li comportarem que continuï en les seves inclinacions? És que no nodrirem, o com qui diu vestirem l'esperit eixut i indigent? Car si es fa necessari el suprimir quelcom, per què no acceptaríem l'augmentar? No és pas que vulgui lluitar contra la natura. Considero que si quelcom de bo hi ha en el natural, no ho hem de deixar fer malbé, sinó augmentar, suplir el que manca. Quan Isòcrates — aquell il·lustre mestre, del qual diuen sos deixebles que encara valia més el seu ensenyament que no pas els llibres que ha deixats — deia d'Eforus i de Fropompus que l'un necessitava fre i l'altre esperò, per ventura estimava que, ensenyant, havia d'usar de calma amb el més triganer i afavorir l'engrescament fogós de l'altre? Al contrari, decidia que era precís combinar els naturals dels dos.

No gens menys, cal procedir amb seny amb els esperits més febles, per tal d'encaminar-los tan sols per lla on la natura els crida: d'aquesta manera acompliran millor l'únic que poden. Però si es presenta un temperament més folgat, en el qual podem pressagiar indicis d'orador, cal no ometre cap dels refinaments de l'eloqüència. Car, bo i inclinant-se més d'una banda, com és de llei, no li repugnaran pas les altres, i amb aquella traça assolirem que les parts més febles igualin aquelles on primer

excellí. Així, aquell professor de gimnàstica — per no deseixir-nos del mateix exemple — en rebre un pancraciasta a formar, no li aprendrà tan sols de pegar amb el puny i amb el peu, i l'art d'estreñyer amb l'abraçada, i aquest i l'altre exercici, sinó tots els que s'adiuen amb la lluita. Que n'hi ha algun que no està conformat per algun d'ells? El dreçarà preferentment per aquell al qual sembli apte. Car, sobretot, s'han d'evitar dues coses: intentar allò que no pot efectuar-se i treure'l d'allò que millor executa per portar-lo a una cosa menys idònea a les seves aptituds. Però si el deixeble fos com aquell Nicostrat, la vellesa del qual presencià la meva adolescència, usarà amb ell de totes les parts de l'ensenyament i el tornarà invencible com Nicostrat, tant en el pugilat com en el cos a cos : dues menes de lluita que valgueren a aquell sengles corones en un mateix dia.

I quant més no tindrà que intentar-ho el mestre del futur orador! Car no li és suficient servir-se d'un estil concís, o subtil, o aspre, com no ho és a un gran cantaire l'excel·lir en les notes agudes, o greus, o mitjanès, o altres particularitats del seu ofici: puix que, tal com s'esdevé amb la lira, una oració no és perfecta si no hi ha acord en tots els arpegis, del primer a l'últim.

Dels deures dels deixebles. — He parlat bella estona dels deures dels mestres; dels deixebles, només preceptuaré això com de passada : que posin tanta estima en els seus mestres com en els seus estudis, i que els considerin com uns pares, no del cos, sinó de llur enteniment. Molt té que veure aquesta pietat amb l'estudi, car d'aquesta manera escoltaran de bona gana, creuran llurs enraonaments i desitjaran assemblejar-se a ells; i, finalment, s'aplegaran joiosament i ardentment en els bancs de l'escola, no entraran en ira quan se'ls renyi i s'alegraran quan se'ls lloï, i s'afanyaran a estudiar per tal d'ésser molt estimats d'ells. Car així com l'obligació dels mestres és ensenyar, la d'aquests és mostrar-se dòcils; altrament, l'un no s'aguantarà sense l'altre. I així com l'home neix de l'acoblament dels dos sexes, així com debades escamparien la llavor llençant-la a un terròs que no està preparat, de la mateixa manera no pot prendre cos l'eloqüència si no hi ha una concòrdia recíproca entre el qui dóna i el qui rep.

Sobre la utilitat i el mètode de declamar. — Una vegada ben penetrat i assats ensinistrat el deixeble en aquelles tasques que més amunt he assenyalades, i que no són pas insignificants, sinó que s'han de considerar com membres i parts dels estudis elevats, ja quasi serà hora d'emprendre les matèries deliberatives i judicials. Abans d'endinsar-nos-hi, haig de parlar una mica sobre el mètode de la declamació, la qual ve a ésser l'exercici més modern i un dels més útils. Car la declamació no solament conté quasi tots els anteriors exercicis, sinó que apropa el deixeble dt la realitat; per això és tinguda en consideració tal, que molts creuen que ella sola basta a formar un orador. Car no es trobaria una sola de les qualitats que sol tenir un discurs complet, que no s'adigués amb aquest exercici oratori. És clar que d'aquí ha resultat el fet — i això és culpa dels mestres — que entre les causes principals que han corromput l'eloqüència figura la llicència i la inexperiència a declamar; però cal fer bon ús d'allò que naturalment és bo. Feu, doncs, que les matèries que es prenguin siguin el més ajustades possible a la realitat, i que la declamació imiti, tant com se pugui, els litigis judicials, puix que a tal intent fou posat aqueix exercici. Car entre les *caucions* i *sentències* del jutge, debades hi cercariem els *màgics*, i les *pestes* i els *oracles* i aquelles *marastres més cruels que les dels poetes tràgics* i altres fantasies més irreal encara. I doncs, què? No haurem de permetre mai als joves que s'entrenin sobre temes convencionals i poètics, per dir-ho així, i s'hi complaguin i hi prenguin cos, com si diguéssim? El millor fóra no permetre-ho; però, si més no, que es limitin a temes grandiosos i ampulosos, i no en prenguin d'estúpids i ridícols pel qui s'ho mira amb ulls severos. O bé, si cal cedir, deixem que el declamador s'empleni alguna vegada, mentre que sàpiga que després li haurem de reduir el greixum i llevar-li les humors vicioses que hagi arreplegades, si vol hebre salut i robustesa : tal com s'esdevé amb el bestiar, que un cop s'han afartat de farratge, se'ls ha de sagnar, i així tornen a avesar-se a les menges que són aptes a conservar-los les forces. Altrament, aquesta vana inflor es descobriria al primer intent de treball seriós.

És clar que aquells qui consideren la declamació com total-

ment distinta de les causes judicials, no albiren ni tan sols el per què d'aquest exercici : car si no prepara per al fòrum, no és sinó una imitació de l'ostentació escènica i de la vociferació furiosa. A què vindria el conciliar-se amb l'exordi un jutge que no existeix? Narrar un fet que tothom sap que és fals? Exhibir les proves d'una causa, sobre la qual ningú ha de pronunciar-se? Realment, tot això és ociós; però apassionar-se, i commoure amb l'abrivament o amb el plor, no fóra un escarni de mal gust, si amb aquests simulacres de lluita no ens acostuméssim al perill real i al combat veritable?

Així, doncs, no hi hauria cap diferència entre el gènere forenc i el declamatori? Si declamem per fer progressos, no cap; i és de desitjar que els aversem a donar noms als personatges i imaginar assumptes de controvèrsia més complicats i carregats d'incidents; així ens farien menys respecte els termes jurídics d'ús quotidià, i tindríem la ironia per mà. Coses en les quals ens sentim novells al fòrum, per bé que sobre tot lo altre estiguem versats ja a l'escola.

En canvi, si la declamació es fa per un fi d'ostentació, aixecarem una miqueta la veu a major plaer de l'auditori. Car aquesta mena d'elocucions — que, bo i reposant indiscutiblement sobre una base real, es proposen, més que res, la delectació popular, com són els panegírics i tot el que compon el gènere deliberatiu — comporten més farciment, i en elles s'ha de deixar no tan sols albirar l'artifici — que en els judicis cal tenir dissimulat — sinó àdhuc ostentar-lo davant la gent que a tal fi s'és aplegada. Per això la declamació té d'assemblar-se a la realitat, tota vegada que és una imatge del fòrum i de la tribuna; i té d'assumir una certa pompa, per ço que en ella hi ha quelcom de simulacre. És el que fan els autors teatrals : no s'ajusten del tot a la nostra vulgar enraonia, car així no hi hauria art, ni fugen massa de la naturalitat, amb la qual cosa ja no seria una imitació; sinó que guarneixen amb un cert esclat escènic la vulgar conversa habitual.

De tota manera, d'aquests assumptes que imaginem, sempre ens en vindran alguns inconvenients; principalment, per mor de les moltes circumstàncies que es deixen en l'aire i que nos-

altres interpretem tal com ens sembla : l'edat, la fortuna, els fills, els pares, la importància de les poblacions, les lleis, els costums, etc. Fins i tot, arribem a treure arguments de les mateixes suposicions falses; però d'això ja en parlarem al seu temps. Car, per bé que tota l'obra que estic escrivint tingui per objecte la formació de l'orador, no passaré mai per alt res que el lector pugui trobar en falta, baldament fes referència a les pràctiques escolars.

JOAN MÍNGUEZ, trad.

ANTECEDENTS DE LA GUERRA EUROPEA

(Continuació)

14. LA QÜESTIÓ D'ORIENT I LA CRISI DE L'ANEXIÓ DE BÒS-NIA-HERZEGOVINA. — Poc després de la crisi marroquina esclatava a Orient un altre conflicte més violent encara i que tingué durant mesos en justificada alarma a l'opinió europea. Gairebé no hi ha exageració en afirmar que el caliu d'aquest conflicte produí en 1912 les guerres balcàniques, i amb elles s'acabà de preparar l'estat de les coses pel conflicte mundial de 1914.

És difícil resumir els antecedents de la qüestió perquè l'embrolla ètnica, política, econòmica i religiosa dels balcans era — i és — inextricable, sense més comú denominador entre els grups que la passió nacional o partidista, i un cert hàbit de violència.

En la publicació *Minerva* exposarem els episodis capitals de la política balcànica fins al tombant de 1900: guerra de Crimea, guerra russo-turca del 78, conferència de Berlín, crisi búlgara del 86, i guerra greco-turca del 97. L'autonomia acordada a Candia en 1898 no atura el sentiment irredentista de la illa; al contrari, es fa més i més fort (1908) amb l'incontrastat poder d'un personatge singular, advocat-guerriller, que per excepcional fortuna havia de convertir-se aviat en una figura molt visible de la diplomàcia europea Eleftherios K. Venizelos. Al costat d'aquest irredentisme grec que anava ultra de Creta a les costes de l'Àsia, on la població helena és quantiosa, hi havia una qüestió armènica i una qüestió macedònica. Àdhuc Rumania, país llatínic, de diferenciació ètnica més considerable que tots els altres, tenia problemes d'irredentisme, per la Bessaràbia contra Rússia, per la Transilvània i el banat de Temesvar contra Àustria, per la Dobrudja contra Bulgària. Sobre la Macedònia tenien pretensions Bulgària, Sèrbia, i Grècia. Albània era objecte d'am-

bicions de tota mena. I un criteri doctrinal no podia aplicar-se perquè els fets mateixos eren matèria de discussió, hi havia gent de raça inextricable, llengua helena o eslava, però mahometans, i, al contrari, eslaus i cristians de llengua turca, per entre mig jueus de llengua espanyola, i en les ciutats el caos racial de gairebé totes les ribes del Mediterrani.

Macedònia, terra rica i de població mesclada, era el centre de les ambicions contraposades; únicament per causa d'aquesta contradicció podia Turquia mantenir la seva sobirania incontrastada. Les bandes de comitadjis, i cert tipus de guerra civil, veí del bandolerisme, eren endèmics, tant com les imposicions periòdiques de plans de reforma i millora que d'acord o separadament feien les potències d'Europa. Per a recordar detalladament els principals episodis d'aquesta situació, cal dir que durant els mesos de primavera i tardor de 1903 una nova revolta contra els turcs esclatà a Macedònia, estimulada aquest cop, no pels búlgars, sinó pels grecs i serbis; però la incoherència del moviment el fa decaure aviat, restant només el caliu usual de partides assoladores de la terra. No obstant, Rússia i Àustria, com a potències més pròximes i interessades, es preparen a una intervenció, anticipant-se a la qual el soldà envià a Macedònia un home d'alta competència, d'educació occidental i desitjós de reformes, però fidel a la Porta: Hilmi-Pachà. Les potències elaboren també un programa de reformes, presentat en 1903 (21 febrer) a Turquia, que per rara excepció no usa una diplomàcia de dilatòries, sinó que l'accepta tot seguit. Una nova revolució a Macedònia està a punt d'espalliar-ho tot, i de produir una guerra entre Turquia i Bulgària. Llavors, Àustria i Rússia intensifiquen el seu pla de reformes fins a fer-lo vexatori per l'autoritat del soldà. El programa de Murzsteg, anomenat així pel lloc de la seva redacció a Stiria, és rebutjat primer per la Porta, i acceptat a la fi (24 novembre 1903) davant la imposició conjunta de totes les potències, però la diplomàcia turca sap, com sempre, deixar incomplides les seves ofertes, bo i fent acció d'executar-les. La guerra russo-japonesa, esclatant poc després, contribueix a apaivagar els desordres de Macedònia, ja que allunya la possible protecció de Petersburg.

Anglaterra, d'acord ara amb França i Itàlia, s'encarrega d'exigir a la Porta el compliment de certes mesures, tendint a instaurar una plena autonomia de Macedònia; però els diplomàtics occidentals no es barregen pas amb revoltats, tot el treball es fa en les cancelleries, i té per pivot la reforma de les finances macedòniques. I quant el soldà es nega a acceptar-la, una demostració naval (octubre 1905), en què participen totes les potències signatàries de l'acte de Berlín (Alemanya també, per tant) imposa una nota de reformes més aguda i depriment encara per a la sobirania turca que les de Rússia i Àustria del 1903.

La conjunció de les sis potències de 1905 es desfà emperò molt ràpidament, i en els seu lloc es formen els dos grups que ja no varien fins a la guerra de 1914. Les potències centreeuropees es desvien cada cop més de la política de reformes a Turquia, inspirada per Anglaterra. Al contrari, Rússia, recelosa de la doble monarquia danubiana, s'inclina cada vegada més a la conjunció político-occidental, suscitant-se així de nou l'antiga rivalitat austro-russa, agreujada ara per certes intrigues italianes en la costa adriàtica de la península Balcànica. Senyal d'aquests canvis és la substitució de Goluchowsky, ministre de l'Exterior austríac, per Aehrenthal (setembre 1906), que senyala l'emancipació d'Àustria de tot consorci i la prosecució d'una política pròpia, contra la qual res volen dir coincidències circumstancials com la de la nota de 28 gener 1908 amb Rússia.

Ultra la qüestió armènica i la macedònica, pertorbaven la vida normal de Turquia una qüestió aràbiga-mesopotàmica, on els interessos d'Anglaterra, en defendre la via de l'Indostà, es feien sentir d'una manera aguda. La línia Calcutta, el Caire, era l'ideal inspirador d'aquesta política anglesa, per a la qual es procura l'amistat de tribus aràbigues. Punts importants de la costa aràbiga del Mar Roig eren ocupats ja de 1839 ençà, i també per Kuweit i Maskat en el golf pèrsic. Finalment, Anglaterra ocupà les províncies de l'oest d'Aràbia, el Yemen, Asir i Hedsxa, on radiquen Medina i la Meca, les ciutats sagrades de l'Islam. Una revolta contra Turquia té un èxit inesperat, infinitament més ràpid i coherent que les de Macedònia.

La política anglesa en aquest cas no pretén obtenir concessions

ni reformes, tampoc el d'establir amb seguretat el famós ferrocarril transversal, sinó suscitar una gran i veritable lluita contra el poder osmanlí, aprofitant les fondes diferències ètniques i el sentiment religiós. Es tracta de sublevar els àrabs, no sols els de les províncies revoltades, sinó tots, contra la raça dominadora i sovint hostil dels turcs. És a dir, es tracta de donar una coloració nacionalista a la revolta; fer que la comunitat religiosa sigui denegada, i l'odi de raça renovellat. Anglaterra dominadora dels llocs sants, de l'Islam, faria elegir un califa de la raça de Mahomed que arrebossés al califa, de raça estranya i hostil, el seu poder temporal sobre els creients de tota la terra.

Constantinoble no s'adormí en vista d'aquest perill. La resposta és la construcció del ferrocarril de l'Hedsxà, de Damasc a la Meca, el qual uniria les terres santes amb el nucli econòmic i vital de l'imperi turc; que serviria, per tant, la unitat religiosa i militar del dit imperi. La finalitat religiosa del ferrocarril fa que els donatius de tot el poble vinguin a engruixir la subscripció per a construir-lo. És la primera vegada que Turquia fa un ferrocarril sense capital estranger obtingut en condicions oneroses, i construeix el seu ferrocarril amb una celeritat nord-americana: en 1900 es comença a parlar del ferrocarril, i en 1904 roden ja els trens fins a Maan, vora l'extrem septentrional del Mar Roig. En 1908 és Medina el límit del carril, tenint ja enrera les dificultats del desert. Turquia s'estén llavors cap a la península del Sinaí, ocupant l'oasi de Jabah (febrer 1906) i acostant-se a Egipte, punt sensible de la dominació colonial anglesa. La resposta no es fa esperar, en forma d'ultimatum, obligant els turcs a abandonar Jabah i acceptar una frontera de l'itsme, tallada a gust de les necessitats i fretures d'Anglaterra.

Mentrestant la influència econòmica d'Alemanya augmenta: una tercera concessió (9 març 1903) ve a arrodonir el pla del ferrocarril a Bagdad, contra del qual parlà en discurs públic Lord Curzon, Virrei de l'Índia, judicant-lo amenaçador per a la influència anglesa en el golf pèrsic. Geògrafs i militars preparen llavors un contraprograma anglès de restauració de Mesopotàmia per obres d'irrigació, com s'ha fet a Egipte sota la pau britànica, i d'enllaç transversal de la frontera índia amb Suez, per

mitjà d'una nova terra enriquida i pacificada per la sobirania anglesa. En la cambra dels lords tenen ressò aquests ideals (discurs de Lord Landsowne, 5 maig 1903).

A aquesta hostilitat contra el ferrocarril de Bagdad atribueixen els diplomàtics alemanys la nota anglesa de 1905, i el seu propòsit d'esmerçar en reformes de la Hisenda macedònica el plus d'ingressos duaners de Turquia, desviant-los de la garantia d'interessos del carril de Bagdad. Anglaterra, en els anys successius, ocupa Kuveit i n'obté el protectorat, allunyant així de les costes del golf pèrsic la influència germànica.

Entre els pobles cristians de la península balcànica tampoc hi ha una gran pau. El dia 11 de juliol de 1903 són assassinats, en el llit llur, els reis de Sèrbia, Milan, de la dinastia Obrenovitch, i la seva muller. Per a successor, la revolta militar crida a Pere, de la casa Karageorgevitch, amb l'assentiment de totes les potències, àdhuc d'Àustria. La influència de Rússia als Balcans es fa sentir de seguida, i més intensament, quan l'imperi moscovita, desenganyat de la seva política d'expansió a l'Extrem Orient, torna a girar vers les mars d'Europa les seves ambicions.

En 1905 finà el tractat de comerç, austro-serbi, i tot l'esforç dels polítics de Belgrad fou, llavors, emancipar de la influència austriaca la vida econòmica de Sèrbia; seguint-se de tal política una guerra de tarifes durant l'estiu de 1906. Sèrbia cercà ajut a les potències de la triple Entente, que per aquests dies s'estava elaborant, mentre que Alemanya, en record i agraïment de l'assistència austríaca a Algecires, ajudà la política de Viena. És a dir, que l'agrupació de potències en la primera crisi austro-sèrbia (resolta en 1908 per un nou tractat de comerç) fou la mateixa que en 1914.

La política austríaca de penetració en els Balcans fou menada des del punt de mira diplomàtic amb tota la prudència. Els dos estats que aspiraven a la hegemonia, Bulgària i Sèrbia, devien llur existència a la protecció moscovita, i feien de les bones gràcies del ministeri rus, el nord de llur actuació, però, entre elles hi havia una rivalitat, car ambdues aspiraven a convertir-se en centre d'atracció de les poblacions eslaves encara sotmeses a Turquia, i d'aquesta rivalitat s'aprofitaren els homes de la

monarquia dual per a maniobrar. Respecte de les altres potències interessades, Àustria tractà de pactar amb Itàlia i amb Rússia. El programa ideal d'Àustria consistia en assegurar-se la sortida a l'Egeu, fent ús del dret que li donava l'acte de Berlín de construir un ferrocarril al Sandxak de Novi Bazar, que enllacés entre Uvac i Mitrovitza amb la línia de Bòsnia a Macedònia, venint a posar en mans germàniques el monopoli de la circulació pels Balcans, i prenent a Brindisi l'avantatge d'ésser el punt europeu més avançat en el camí de Suez. Rússia oposà a aquest projecte el d'una línia transversal Danubi-Adriàtic, que compensés el prestigi de la via austríaca, o que servís si la Porta s'hi negava, per fer denegar la concessió austríaca també. El plan rus, que era més polític i diplomàtic que ferrocarriler o econòmic, admetia traçats diversos. Partint de Prahovo anava a Sofia, on tallava la línia Belgrado-Constantinoble i s'orientava cap a Kirsimidja. Allí s'oferia l'opció entre dues continuacions, per Antrovitza Ípek i Podgoritza anar a sortir a Antivari, servint els interessos de Montenegro sobretot, o prenent una direcció més a Migdia, per Prizrend anar a Sant Joan de Medua al nord d'Albània, que era el tractat ideal per a Sèrbia. Bulgària preferia — i el seu interès coincideix amb el d'Itàlia — un traçat Sofia, Kostendil, Uskub, Monastir i Durazzo. El ferrocarril rus tenia, demés, la importància militar de treure Rússia al Mediterrani i de tallar la via de Constantinoble i de Salònica.

Aquests plans originen, durant el primer semestre de 1908, una sèrie d'intrigues, enquestes i discussions, que no és possible descriure en detall, que probablement mai seran aclarits. Els fets dominants són dos: L'actitud anglesa que, inquieta per l'actuació alemanya, s'oposa a la política austríaca, darrera la qual veu, no massa encertadament potser, la influència alemanya, per a l'anul·lació de la qual tracta d'entendre's amb Rússia d'una banda. De l'altra, com a fet de proporcions i significació inesperada, el pronunciament dels joves turcs (25 juliol 1908). La intel·ligència entre Rússia i Anglaterra es fa semipública en l'entrevista a Reval (10 juny de 1908), on sembla haver-se parlat d'una acció convinguda de les dues potències a Turquia. Aquest cop, dirigit en realitat contra l'Àustria, té una inesperada influència i

és la revolució dels joves-turcs que amb el nou plantejament del problema fa oblidar les discussions sobre la qüestió del Sandxak de Novi-Bazar i sobre les reformes a Macedònia. La revifalla que els nacionalistes turcs proporcionen al seu estat és considerable, però aviat naufraga en la complicació ètnica i política del territori. En iniciar-se la tendència és netament occidental, europea i democràtica, i el comitè jove turc porta el nom Unió i Progrés. Les potències occidentals, i especialment França, celebren la victòria dels conspiradors que per prop de trenta anys havien tingut a París el centre llur mentre anaren minant, fins al *pronunciamiento* final, la disciplina militar. Però com que la substància nacional homogènia mancava, i malgrat les segregacions manca encara en territori turc, com que el mot famós dels turcs, fa quatre cents anys acampats a Europa, serva el seu profund sentit, aviat les comunitats cristianes, i, en general, els al·dògens, es sentiren en posició inferior. En realitat, així com arreu, democràcia es traduí per rigurosa unificació, turcificació enèrgica a canvi de certes fórmules doctrinals que no podien interessar a les poblacions eslaves i, en general, cristianes, divorciades de l'estat turc sense voluntat d'aprestar-hi col·laboració. La resolució turca és una de tantes revifalles del «*home malalı*», que sempre salva la seva vida perquè les ambicions del seu heretatge són masses i contraposades, fins a neutralitzar-se; però era lícit gosar a creure que seria més durable el seu impuls renovellador. El resultat fou, emperò, contraproductiu. Trencada la tradició despòtica d'Abdul-Hamid, proclamada una constitució democràtica, iguals en drets tots els súbdits turcs, que tals foren les conseqüències de la revolució; res, semblava oposar-se a la cessació de les intervencions estrangeres i a la reunió efectiva sota la sobirania turca de tots els territoris que normalment en depenien. Es parla d'admetre a la Cambra turca diputats de la Bòsnia-Herzegovina que Àustria ocupava des de 1878, i es parla, també, de fer efectiva la sobirania turca sobre Bulgària.

La resposta no es féu esperar; Àustria anexionà la Bòsnia-Herzegovina, que des de trenta anys abans ocupava, donant a l'estat de fet una consagració formal jurídica, i Bulgària es proclamà independent.

La diplomàcia austríaca no procedí a un pas tan sorollós, sense haver-se assegurat l'anuència de les dues potències que podien estar-hi més interessades : Rússia i Itàlia. El 4 de setembre de 1908, en una entrevista a Salzburg Tittoni, ministre de l'exterior italià, i Aehrenthal, arrangen la compensació oferta a la política romana, consistent a renunciar Àustria als drets que sobre vies de comunicació a Montenegro li donava l'acte de Berlín. És a dir, renunciar al carril del Sandxak. Després es convé amb Rússia (entrevista de Buchlau amb Iswolski, ministre rus, en 16 setembre 1908), que, a canvi de l'anexió, Àustria accedeix a l'obertura dels Dardanel·ls pels vaixells de guerra estrangers, i, per tant, per als russos. Bülow declara, després, que el pla Aehrenthal no havia estat inspirat pas per Alemanya, al contrari, el *Reich* n'havia estat assabentat ben poc abans, gairebé al mateix temps, digué Bülow, que els ministres rus i italià; això no obstant, com que a Algecires, i en altres ocasions, havien obrat d'acord, l'odi i la protesta que aquesta acció suscita, es dirigeixen tant o més que contra Àustria contra Alemanya.

L'anexió té lloc el 5 d'octubre de 1908. El kaiser Franz-Joseph estén la sobirania efectiva sobre terres ocupades de trenta anys abans i administrades amb encert; a la fi del decret d'anexió era proclamat : *«Per a palesar les intencions pacífiques que en aquesta inevitable disposició m'han guiat, ordeno al mateix temps l'evacuació del Sandxak... a les tropes del meu exèrcit que hi resten encara.»* Aquesta retirada, que implica, naturalment, la renúncia al carril en el susdit territori, és la concessió feta a Turquia i als pobles eslaus del sud.

Quan Iswolski, sortint de Buchlau, corre a París i Londres, es troba amb què no volen confirmar-li la concessió obtinguda del pas pels estrets. En aquest punt la política anglesa és inflexible, i, naturalment, Rússia reprèn, llavors, l'actitud de potència protectora de l'eslavisme. Però, com que la idea eslava tant es realitza a Sofia com a Belgrad, la política russa ha d'ésser contradictòria. D'una banda li convé fer reconèixer a la Porta la independència de Bulgària, i accepta, per això, la cancellació d'unes anualitats que Turquia devia a Rússia des de 1878, a condició que aquest deute redimís el tribut que la província de Rumè-

lia devia al soldà, i es sancionés així la independència. Els búlgars quedarien nominalment devent aquesta suma al tsar (tractat de 9 desembre 1908 i convencions financeres de 19 abril i 8 desembre 1909).

Mentrestant, Àustria feia reconèixer a la Porta el fet de l'aneixió pel mateix mecanisme, o sigui una indemnització de 54 milions de corones. Com que ningú sostenia a Turquia, no restà altre nucli de resistència a la *poussée* austríaca, sinó els petits regnes yugo-eslaus Sèrbia i Montenegro. Pachitch i el fill del rei de Sèrbia visitaren la cort de Petersburg; però ni Rússia, en interna desfeta per la guerra i la revolució de 1905-1906, ni molt menys les potències occidentals, es manifestaren dispostes a sostenir la Sèrbia i el Montenegro. En 31 de març de 1909 presentaren aquestes, en resposta a una injunció d'Aehrenthal, una nota on Sèrbia reconeixia que els seus drets «no eren afectats pel nou estat de coses creat a Bòsnia i que, per tant, s'abelliria a les disposicions que volguessin pendre les potències respecte a l'art. 25 del tractat de Berlín. La Sèrbia, escoltant els consells de les grans potències, es compromet a renunciar a l'actitud de protesta i d'oposició que havia pres a fi d'octubre en punt a l'anèixió, i s'avé, a modificar la direcció de la seva política envers l'Àustria i a viure, des d'ara, amb aquesta potència en un peu de relacions de bon veïnatge. Conformement a tals declaracions, i confiant en les intencions pacífiques d'Àustria - Hongria, Sèrbia retornarà el seu exèrcit, en quant a organització, distribució de tropes i efectius, en l'estat que tenien la primavera de 1908. Desarmarà i llicenciarà els grups de voluntaris i impedirà la formació de noves partides en el seu territori.»

Aquesta declaració implicava el triomf passatger de l'Àustria, però deixa un clam de rancúnia en la població sèrbia que, ajudant les circumstàncies havia de produir sis anys més tard l'espurna d'on eixí tot l'immens incendi de la guerra de 1914-1918.

15. **ELS ESTATS UNITS I LA QÜESTIÓ DEL PACÍFIC.** — Durant aquest període als Estats Units creix i s'intensifica la política imperialista iniciada per Mac-Kinley. Roosevelt, en fomentar-la, procedeix al revés dels seus predecessors, en harmonia, sinó en

acord estricte, amb Anglaterra. L'únic episodi d'incompatibilitat, la rivalitat en la construcció del canal centre-americà, és clos pels tractats (1900-1901) Hay - Pancefote, en virtut dels quals Anglaterra es desinteressa del pas inter-oceànic. Amèrica, davant certes resistències de Colòmbia, suscita una revolucioneta i crea una república independent del Panamà, que cedeix de seguida als Estats Units per 10 milions de dòlars la zona del canal. Per 40 més, adquireixen tots els treballs i material de la companyia francesa, i en 4 maig de 1904 recomença la construcció.

Les disputes de frontera amb el Canadà són liquidades pel tractat de 1903. El conflicte de Venezuela (1902-1903) i la demostració naval d'Anglaterra i d'Alemanya, dóna lloc a afirmacions reiterades i orgulloses de la tesis de Monroe, tenint Anglaterra més habilitat i prudència en la resposta i palesant-se en l'actitud d'Alemanya, a l'emsems la necessitat d'expansió d'aquell país i la poca traça dels seus diplomàtics en procurar-la al poble.

Però la qüestió dominant en la política exterior de l'Amèrica és el conflicte amb el Japó. Dos camps de lluita s'obren a les dues potències : Xina i el Pacífic. En el mercat de Xina el Japó no dubta en atacar les esferes d'influència d'anglesos i americans, amb la superioritat immensa que la posició geogràfica i la comunitat moral amb els xinesos els dóna. La política de porta oberta que Nord-Amèrica preconitza és aprofitada i, no obstant, combatuda aferrissadament pels japonesos. Molt pitjor encara és l'hostilitat en les illes del Pacífic, i àdhuc en les costes del gran mar, dominades pels homes blancs de raça angle-saxona : Austràlia i Califòrnia. Hawaï, anexionat en 1897, és l'etapa natural dels japonesos emigrats; en 1905 la meitat de la població hi és groga, nippona. L'emigració japonesa d'oreneta, de collita, es torna establiment i assoleix aviat, amb el domini territorial, influència excessiva. Les Hawaï es converteix en nou punt de sortida d'una emigració en forma radial vers el Canadà, vers Califòrnia i l'Amèrica Central, vers les costes del Perú i de Xile.

Califòrnia era la seva principal destinació, l'hostilitat racial s'hi manifestà vivíssima; tant, que en 1905 hi fou fundada una lliga contra l'emigració groga, que aviat guanya una influència incontrastada sobre totes les esferes de la vida política califor-

niana. Les autoritats escolars (1906) separen els infants grocs dels blancs. Després de reclamacions diplomàtiques la mesura és rectificada, però les vexacions de fet continuen i el *boycott* contra les coses del Japó s'estableix a Califòrnia. Les violències personals al carrer, i l'agitació política antijaponesa són coses diàries. Les autoritats dificulten la immigració groga i l'adquisició de propietat fundiària és prohibida als orientals. Roosevelt s'oposà als extrems i excessos de les autoritats californianes; però, finalment, deixà edictar una llei de 27 d'abril de 1907 contra la immigració, i davant l'actitud del govern japonès prepara el viatge a Orient de la gran flota americana. Després d'un creuer vers Austràlia, la flota americana arriba a les costes de l'imperi del sol ixent.

La característica d'aquest conflicte és que la grandesa, i àdhuc la vida, dels Estats-Units són degudes justament a l'emigració. Si una consciència nacional hi ha és d'ahir, i l'emigració, que és encara en mida més o menys intensa, una necessitat, ha de supeditar-se a tal consciència. Per això a l'emigrant se li exigeix una certa adaptació, i més, com més complexa i segura és la vida nacional. I el conflicte japonès radica en què l'emigrant groc no pot ni vol assimilar-se, i a canvi de la plena llibertat vol ésser japonès, no sols per raons socials i econòmiques de raça i de moral, sinó per conscient disciplina política, per servir a l'imperialisme japonès, manifestat en organitzacions subtils d'espionatge i justificat fins a cert punt per la superpoblació de l'imperi asiàtic. Si la pugna yanqui-japonesa és susceptible de solució pacífica, és qüestió indecisa avui en la que ningú gosaria donar opinió fonamentada.

EL CONSTITUCIONALISME A TURQUIA. — Hem vist el final de la crisi de l'anexió de Bòsnia i Herzegovina. Com després d'una gran sotregada duren les vibracions una estona, les inquietuds dels pobles afectats per la qüestió d'Orient no cessaren pas. Àustria concedí a les províncies anexionades una constitució sobre el model de la d'Alsàcia-Lorena; però, les revoltes i la repressió, els atemptats, les organitzacions secretes d'estudiants i agents provocadors, tota l'escenografia eslava,

no cessaren fins l'atemptat de Serajewo en 1914. A Turquia, Abdul-Hamid, aprofitant el descontentament que l'anexió havia causat, amb una revolució palatino-militar reinstaurà el seu absolutisme, però quinze dies més tard, un nou *pronunciamiento* (24 abril 1909) restablí un govern jove-turc amb Mammud-ixefket-Pachà al cap, i un militar jove i ambiciós Enver-bey, com a ànima del moviment. Hamid fou deposat i substituït pel seu germà, el qual és nomenà Mahomed V. La influència alemanya, debilitada al començament de la revolució jove-turca, fou altre cop la dominant a Constantinoble, en encarregar-se von der Goltz de reorganitzar l'exèrcit turc. En quant a Rússia, prou feina tenia en la seva vida interna; però, de totes maneres, no renunciava a exercir un paper regulador als Balcans. Els reis de Sèrbia i de Bulgària acudiren a la cort russa, i en octubre de 1909 Nicolau II visità al rei d'Itàlia a Racconigi. Sabent que Itàlia tenia ambicions sobre Albània, i que els progressos de la diplomàcia austro-hongaresa vers el sud l'inquietaven de ferm, és fàcil suposar que Rússia cercava el seu adjutori en els Balcans. Però momentàniament el poder del tsar era nul, i per a enfortir-lo es votaven crèdits importants per a la marina (1,700 milions a despesar en vint-i-cinc anys) i es sanejava la constitució agrària del país amb lleis de parcel·lació i colonització interna. Com que en la cosa política era de constant actualitat el falsejament de la constitució, la violència revolucionària tampoc cessava, al punt que en 14 setembre de 1909 el ministre-president Stolypine fou assassinat en un teatre a Kiew.

Marrocs. — Lliure de l'oposició russa, el conglomerat polític centro-europeu inicià una ofensiva diplomàtica en terres d'Occident, i llavors el centre de gravetat política es desplaçà dels Dardanel·ls a Gibraltar, de Turquia al Marrocs. Hem parlat del tractat de 8 de febrer de 1909, en què Alemanya afermava el seu desinteressament polític de Marrocs, però s'hi consignava una certa clàusula que amenaçava reobrir el conflicte. Aquesta clàusula era la de constituir entre els dos pobles una mena de comunitats de tasques, o com era dit en el paràgraf en qüestió: *«Les potències contractants procuraran associar llurs súbdits en*

aquells negocis, dels quals obtinguin aquests darrers la concessió. Així fou demanat per Alemanya en una negociació que es portà per duplicat. Pels diplomàtics de carrera i per financers i homes de negocis : els germans Mannesmann i Walther Rathenau per Alemanya. L'*Union des Mines* per la França. Les negociacions s'allargaren en un estira i arronça, a què no eren aliens els canvis en l'alta política de l'Imperi. En 14 de juliol de 1909 dimitia el príncep de Bülow a conseqüència aparent d'una votació contrària del Reichstag; en realitat, sentint-se en discrepància amb el kaiser.* El succeí el freiherr Theobald von Bethmann-Hollweg, excellent administrador i polític de profunda i serena capacitat, però aliè a tota formació diplomàtica i dèbil per a la gran tasca que li vingué al damunt. El seu ministre d'Estat, fou Ludwig v. Kiderlen Waechter, ex-plenipotenciari a Bucarest, i l'antic ministre baró de Schoen passà a l'ambaixada de París. Mentre les negociacions per a executar el protocol de 1909 s'allargassaven, la política marroquina oferia complicacions noves. Muley-Hafid, el soldà alemany, esdevingué de seguida moralment presoner (per qüestions d'hisenda) dels francesos, i acceptà els plans de reforma que li oferien. Muley-Hafid, de tant en tant, es deixava guanyar pels xenòfobs de la seva cort, o s'abandonava a actes de sadisme que feien l'escàndol d'Europa. Així, féu cremar viu, després d'haver-lo lliurat com a joguina dels lleons, al Rogui Bu-Hamara, bandoler rebel. Una revolta més important, per qüestió d'impostos, fa que les tropes franceses intervinguin militarment al nord i al voltant de Fez. Quant França s'hi decideix la seva política és sovint obstaculada, tant com pels enemics externs, pels propis parlamentaris socialistes. L'expedició a Fez dóna lloc a noves reclamacions dels alemanys.

Però no era el Marroc l'únic territori africà on es produïen dificultats i refrecs. El mateix any 1908, que veié l'anexió de la Bòsnia, veu passar l'Estat lliure del Congo de domini patri-

* Els augments de despeses causats, sobretot pel programa naval de V. Tirpitz, es cobriren per una reforma tributària que recarregava els impostos d'hèrències principalment. La majoria conservador-liberals es dislocà. Els conservadors, juntament amb el *Centrum*, feren nova majoria que proporcionà els ingressos necessaris amb una reforma antidemocràtica, és a dir, recarregant els impostos indirectes de consum.

monial del rei Leopold, a territori sotmès a la soberania de l'estat belga. Sancionant la transformació, en 1909, Albert, príncep hereu de la corona de Brabant, emprèn un viatge a la colònia: la diplomàcia anglesa i l'oposició socialista en el parlament belga, són els agents d'aquest canvi. La política africana d'Anglaterra obté encara un nou i brillant èxit (20 setembre 1909) amb la promulgació de la South Africa Act., per la qual el parlament britànic, acceptant els projectes que la convenció nacional elaborà, reconeixia una Unió Sud-africana formada pels col·onícoles holandesos i els emigrats anglesos, sobre el model del Dominion canadenc i la Commonwealth australiana. La constitució no és federal, ni tan sols confederativa com al Canadà i a Austràlia, sinó unitària, amb quatre províncies d'àmplia autonomia administrativa Cap, Natal, Transwaal, i Orange, amb oficialitat dels dos idiomes, residint l'executiu a Pretòria, el Tribunal suprem a Bloemfontein i el parlament a Cape-Town. La plasticitat política, la capacitat colonial, i l'esperit liberal de la vella Anglaterra, li proporcionaven novament un triomf davant el món, reinstaurant la pau en territoris on, només que set anys abans, el seu nom era maleït com a símbol de violència i opressió.

En canvi, Alemanya i França no paren de dedicar-se petites punxades, tant com els respectius parlaments, i els problemes interiors deixen lliure la mà als diplomàtics. A les negociacions del Marrocs s'hi afegeixen baralles entre dues companyies colonials: l'alemanya del Sud-Kamerun i la francesa del N'Goko-Shanga; amb tot, l'acompanyament de violació de fronteres per Alemanya, incompliment de l'acte del Congo per França, i, el que és pitjor, la corrupció de diaris i utilització dels interessos diplomàtics com arma d'oposició parlamentària en ambdós països. Les minúcies i *chinoiseries* diplomàtiques s'acumulaven fins al punt de fer impossible, com en altres ocasions, una capa mal tallada, quan es produeix el gran cop de teatre de l'expedició a Fez.

16. L'EXPEDICIÓ A FEZ I EL COP D'AGADIR. — Quan les negociacions que es deien econòmiques, però eren en realitat polítiques, entre França i Alemanya portaven ja dos anys de data, una insurrecció més greu de les tribus de la Xauija i de les que

viuen al nord de Fez : Beni m'tir, Xerard'ha, etc., obligaren als francesos a intervenir. Amb a por de les reclamacions alemanyes, es prescriviren al general comandant del cos expedicionari Moinier mesures de gran prudència, a l'ensens que Espanya era avisada del propòsit diplomàtic de l'expedició : mera reinstauració del soldà en la plenitud i eficàcia de sa sobirania. En realitat, les tropes franceses reduïren a un mínimum la seva acció, però, malgrat tot, Alemanya vingué a declarar que de fet l'acte d'Algecires ja no existia. La diplomàcia alemanya no es deixà pendre a la petició de recomençar les negociacions del consorci i del ferrocarril del Congo, i es mantingué reservada fins que en les converses de Kissingen (21 juny 1911), Cambon, ambaixador francès, oferí a Kiderlen-Waechter una compensació. Cambon anà llavors a París, però en arribar-hi (23 juny) es trobà amb el ministeri en crisi. El 27 del mateix mes es constituïa el gabinet Caillaux, amb de Selves al Quai d'Orsay. Immediatament, el 1.^r de juliol, el baró de Schoen li anunciava que davant els perills que corrien els interessos alemanys al sud del Marrocs havia decidit el govern imperial enviar un vaixell de guerra en aigües d'Agadir. Aquest fou un canoner de poques tones, el Panther, substituït més tard per un creuer lleuger, el Berlín.

La sensació fou immensa. Mai en la rivalitat franco-alemanya una actitud tan violent i tant sobtada havia estat presa per l'imperi. En realitat, el comerç alemany a Agadir no donava pas motiu per a una mesura extrema : tot ell en mans d'indígenes, i xifrat tot el més en 50,000 francs l'any, era absurd fer un gran gest de protesta si no era per les conseqüències diplomàtiques que França no deixaria pas de treure'n. De Selves demanà, doncs, a Alemanya que fes proposicions — en lloc d'enviar un vaixell francès a vigilar l'alemany— i se n'anà a Holanda assistint com a ministre, en el seu viatge presidencial, a Mr. Fallières.

Al seu retorn s'abordà l'acord de compensacions al Congo, però com que Sir Edward Grey, ministre de l'exterior d'Anglaterra, consultat per França, bo i declarant injustificada l'actitud alemanya es negà a reconèixer un arranjament en què no intervingués Anglaterra, amb prèvia coneixença, el conflicte suscitat per Kiderlen-Waechter prengué encara més grosses proporcions,

donant lloc a Alemanya per meditar sobre la complicació que l'actitud anglesa representava. Aquesta meditació degué accentuar-se en 21 de juliol, quan Lloyd George, en un banquet al lord Alcalde de Londres, afirma que «Si, malgrat el nostre voler, som arrossegats a una situació en què la pau no pogués ésser preservada, sinó per la remesa de les grans i benefactores posicions que la Gran Bretanya ha guanyades per segles d'heroïsmes i proeses, en què no pogués ésser mantinguda sinó deixant tractar a Anglaterra allà on els seus vitals interessos són en qüestió, com si no comptés en la societat de les nacions, llavors jo crido amb tota la meua energia, que una tal pau fóra una humiliació insuportable. L'honor nacional no és una qüestió de partit. La seguretat del nostre comerç internacional no és una qüestió de partit.»

Pocs dies després, Asquith declarava als Comuns que calia pendre una part activa en la discussió, no sols com a signataris de l'acte d'Algecires i de l'acord de 1904, sinó «en defensa dels interessos britànics, els quals serien afectats d'una manera immediata pels aconteixements subsegüents.»

La resposta d'Alemanya fou reiterar la seva voluntat pacífica, i obtingué que Sir Grey declarés als Comuns, que, davant la compensació extra-marroquina, Anglaterra s'inhibiria. Kiderlen-Waechter, després de consultar amb el kaiser, retornat de son creuer pels fjords de Noruega, demanà les compensacions del Congo de la següent forma : Tenir accés lliure a la mar, entre Libreville i la Guinea espanyola, encapsulant en terra alemanya aquesta colònia espanyola que esperava dominar algun dia i tenir accés al riu Congo, és a dir, tallar per meitat l'encontrada que França posseïa, arribant al Congo belga. En canvi, oferia cedir la colònia alemanya de Togo, i el territori extrem-nord del Camerun, que per la seva configuració geomètrica anomenaven bec d'ànec, pel qual la colònia alemanya de Camerun arribava fins al llac de Txad. El 14 d'agost, Kiderlen-Waechter féu concessions més aparents que reals, renunciant a la costa africana, entre Libreville i la Guinea espanyola, però demanant millora de l'hinterland de Camerun, amb accés al riu Congo en una amplada de 400 quilòmetres, partint el territori Congo francès

en dues parts des de Bonga a Magumba i tenint pel Shagna i l'Ubanghi, dos afluents del riu Congo, accés al sistema fluvial, a l'ensem que arribant a la frontera belga que feia el dit riu Ubanghi. Davant la resistència francesa, ve una pausa vidriosa, amb discursos inflamats del kaiser i guerra de gaselles en els principals periòdics de cada país, a interrompre les negociacions. Una conferència de polítics i diplomàtics a París (22-26 d'agost), en la que hi prenia part Cambon, accedeix a fixar bé l'absoluta plenitud del protectorat militar diplomàtic i polític de França al Marrocs, amb supressió de capitulacions, dret de protecció i tractat de 8 de febrer de 1909, com a condició per a continuar a Berlín les negociacions del Congo sobre la nova base restringida de les ofertes del 14 d'agost, és a dir, tallant el Congo francès i millorant els límits del Camerun, donant-li accés al Congo, a la via fluvial i a tot el gran sistema circulatori i comercial del món.

La fixació del nou règim marroquí que França posa com a qüestió prèvia, dura un parell de mesos, fins a mig octubre. Fora ja Alemanya del Marrocs, i quan la discussió anava a cenyir-se al Congo, França exigí noves rebaixes en la compensació centre-africana aprofitant un fet nou que s'havia produït : la guerra de Trípoli, entre Itàlia i Turquia.

MANUEL REVENTÓS

(No acaba.)

L'ANTIGA ESCOLA POÈTICA DE BARCELONA

(Continuació)

IV

Els poetes barcelonesos del segle xv.^è. — Fortuna i decadència dels Consistoris. — Els poetes cavallers i els artesans. — Barcelona i València.

Els poetes que es pot dir que formen i pertanyen a l'Escola de Barcelona sobrepassen la vuitantena. Però no tots els poetes, com es comprèn, són nadius de Barcelona: uns són de Lleida, altres de Tarragona, alguns de Mallorca i àdhuc de València. Acudien a les festes de Barcelona, sobretot quan es tenia consistori; i, de tard en tard, sense moure's dels respectius indrets, s'agradaven de tençonar o de debatre amb poetes de la nostra ciutat.

Les poesies es troben en els reculls dits Cançoners, com succeeix amb altres obres dels poetes medievals: provençals, francesos, castellans; pel que es refereix a la poesia italiana hi ha altres fonts d'estudi diferents.

Com que ja hem tractat de les obres que interessaven els jocs florals de Barcelona, de fundació reial, la que en podem dir Escola és pròpiament del segle xv.^è, que és precisament quan es formen i es propaguen els reculls-cançoners. Aquells, doncs, on abunden les obres que ara ens interessaven, són escrits per mans de diferents dècades del xv.^è segle. Els principals són els següents: el d'obres d'amor o enamorades de la Biblioteca Nacional de París (*J*) i el doble de la Biblioteca de Catalunya (*K*); un en quart, que formava set plecets separats abans de rebre el relligatge (*L*); el Cançoner dels Masdovelles (*M*), el de l'Ateneu Barcelonès (*N*), el de la Universitat de Saragossa (*P*) i el Jardinet d'Orats de la de Barcelona (*X*).

Com es pot suposar, es troben obres de la primeria de l'Escola poètica en els cançoners catalans més antics i en fragments de manuscrits i obres dels poetes més decadents, que promiscuen dues o més llengües, en diversos cançoners castellans i, d'entre aquests, els que són escrits de mà catalana.

Convé fer constar que les antologies on dominen obres d'aquesta escola, no es creien tals si no hi constaven poesies de Jacme i Pere March, Jordi de Sant Jordi i, sobretot, de l'Auzias. Podien ésser preses per models. En cap d'aquestes antologies consten obres exclusives d'autors valencians, ni solament i únicament d'autors catalans. Dels cançoners que ens pinten la decadència de l'Escola catalana, ja ens lleurà parlar-ne.

Les dades fins ara recollides (les investigacions més recents que ens donen els Arxius no ens han arribat) no permeten presentar una llista cronològica, per altra part impossible d'establir, perquè com més s'escriu més escriptors surten; en canvi, en època mortes, els poetes callen.

Començarem la llista per poetes ja esmentats per haver adreçat obres als consistoris oficials de Tolosa o de Barcelona, però que tots havien aconseguit algunes dècades del xve segle, potser les més productives. Posem de primer els que tenim per més antics, al mig posem una colla que devien ésser gairebé d'un mateix temps i al capdavant els que ens semblen més moderns. Són aquests: Jacme Rovira, Jacme Ripoll, Bernat de Mallorca, Gabriel Ferruç, Gabriel Moger, Guerau de Massanet, Joan d'Olivella, Jacme Bonet, Arnau March, Lluís Icart, Mn. Ivany, fra Joan Bonet, Pere Tresfort, notari, en Figueres, Francesc de la Via, Narcís de Sant Deunis, Jacme Escrivà, Andreu Febrer, Francesc Ferrer, Ramon Çavall, Guillem de Masdovelles, Arnau d'Erill, Jacme Çafont, Francí Guerau, Ramon Boter, Guillem Gibert, Lluís de Requesens, Francesc Martí Gralla, Andreu d'Espens, Joan Boscà, Pere Joan de Masdovelles, Mn. Joan Berenguer de Masdovelles, Berenguer de Vilaragut, Francí Joan Puculull, Antoni Vallmanya, notari, Joan Fogaçot, notari, Mn. Miralles, Mn. Sunyer, Pere Lluís de Valta, Pere Antoní, Andreu de Boixadors, Joan Ramon Ferrer, Pere Galvany, Mn. Joan Guerau, en Ramis, Mn. Estanya, Simon Pastor, Pere d'Abella, Mn. Verdú,

fra Huc Bernat de Rocabertí, Francesc Oliver, en Guàrdia, Guillem Tinter, en Pastrana, Mn. Ramon de Cardona, Bernat Serra, Blai Cesselles, Pere Torroella, Lluís de Vilarrasa, Pere Miquel Carbonell, Romeu Lull.

No hem escrit els noms dels poetes que són declaradament valencians (com, per exemple, el notari Pere Vilaspinosa, entre els humils), ni cap dels més grans poetes de València, perquè, encara que alguns tençonin amb catalans, no formen part de l'Escola de Barcelona.

Tant bon punt varen iniciar-se els consistoris, va començar també un costum d'escriure, a la fi de l'obra presentada a concurs, una endreça als Jutges. El mateix que es feia en concórrer a Tolosa ho feien també dirigint-se als consistoris particulars que es tenien a Barcelona. El poeta procurava fer-se humil i suplicava correccions. En Guillem de Masdovelles, però, és més original en la poesia al déu d'Amor (1438):

«Mos cars senyors, y en tem l'amoros Dieu
Ab cors homil e z am tot ço del sieu,
E suy fizel, que el me donarà
Lo joy complit, qui may no fallirà.»

Però el seu afectuós nebot Joan Berenguer ja s'expressa de la manera usual (1453):

«Jutges mot nauts del Gay Saber, qui stau
Per dar bons juys tenins mans en la massa
Present mon vers, dizén que prest vos plassa
Cel corregir, si vicis hi trobau.»

En el mateix concurs i any el notari Joan Fogaçot s'expressa encara amb més d'humilitat:

«Jutges valents, si 'n ma troba veureu
Corsa de 'dob, n'èsmena fraturosa,
Sie 'us plasant aquella beliteu,
E, tal qual és, no prengau enutjosa.»

De la mateixa manera, però amb més delicadesa i perfecció, en el segle precedent havien endreçat als jutges set de Tolosa, En Llorenç Mallol i l'excel·lent poetessa de «axí cant és en muntanya deserta»; i així continuaren fent-ho, seguidament, durant tot el

llarg del xv.ⁿ segle, els poetes consistorials, o triant jutges en els avorrits debats.

Molts epígrafes d'obres poètiques, contingudes en cançoners i altres manuscrits, ens donen notícies, úniques, dels consistoris tinguts, de les joies ofertes, de vegades de les recompenses obtingudes i de qui era l'ofertor. La primera data que porten els cançoners es refereix a l'any

1438. En el mes de juny mossenyer Bartomeu de Castelló va oferir una joia a qui millor es complanyeria d'amor. Sabem que el consistori va tenir-se a Sant Just, per declaració del mateix ofertor que fa en català sota el títol llatí : *Oratio facta per materia de Complacntu amoris, Anno Domini mcccc trigesimo octavo In Sancto Justo Barchinonense*. Les qüestions amoroses literàries, per profanes que semblin, se solien ventilar pels chors de les esglésies. Després indica als individus del jurat, el nom dels quals no posa, que hauran d'examinar les obres en llengua vulgar que els hi siguin presentades un cop expandides (S, cançoner del marquès de Barberà). Tot seguit, en una obra un xic extensa, en prosa, posa els motius personals pels quals es complany d'amor, excitant els poetes que hi diguin la seva. El cançoner dels Masdovelles, que és el nostre *M*, ens dóna un altre caire d'aquest consistori, sense que ens digui quin poeta va ésser coronat. Els Masdovelles eren tres, Guillem de Masdovelles, que per documents i poesies datades degué tenir la seva activitat poètica entre els anys 1380-1440, i els dos germans, nebots d'en Guillem, Mn. Joan Berenguer i Pere Joan; essent hereu el primer, que va produir del 1420 al 1470. Ens diu en Joan Berenguer: «En lo mes de Juny de 1438, en la ciutat de Barcelona, mossenyer Barthomeu de Castelló doná una Joya a qui mils se complanyeria d'amor, on se donaren moltes bones obres, entre les quals n'hi doná una en Guillem de Masdovelles, la següent en defensió d'amor e contra los trobadors, qui's complanyien». Ho agafa així:

«Del cruzel crim de leza majestat
Encolpar vuy a vosaltres aquí.»

En la tornada es fa vell com de fet ho seria:

«Per un vellart vos tramet aquest brieu.»

El nebot Joan Berenguer no va tenir la novetat del seu oncle, perquè hi va concórrer amb una poesia banal, que comença:

«De vos, Amor, no pusc ges molt be dir.»

144?. En una data imprecisa, el mateix Guillem de Masdovelles, que havem conegut obtenint la Violeta a Tolosa, va guanyar joia a Barcelona amb una Cançó d'Amor, prou fresca i gentil malgrat els seus anys:

«Lo temps present de gaya primavera»

1453. No sabem en quin mes ni dia, però per força posteriorment a les darreries de maig en què va caure Constantinoble, N'Antoni Çaplana (que, per molts, seguint en Milà s'ha escrit erradament Captana) va oferir una joia a qui millor digués «en laors de la creu e animant los christians per anar a la croada justada». Hi acudiren, entre altres, En Joan Berenguer de Masdovelles, el notari Joan Fogaçot i En Franci Joan Pucull, no constant quin va ésser el poeta coronat. Detallarem un xic aquestes obres en tractar de la poesia patriòtica.

1454. A 30 de març Mn. Montserrat Torres, prevere, posà una joia a qui millor digués a honor de Santa Magdalena, en l'església de Sant Just. El curiós i sempre personal cronista Pere Miquel Carbonell ens n'exposa alguns detalls: «Obra biocada de la gloriosa Magdalena, en honor de la qual fou posada la dita joya en la esglesia de Sanct Just de Barcelona, per mossén Montserrat Torres, prevere, e per mi en la trona de la dita esglesia expandida.» Ja vell, Carbonell parla amb certa emoció de la composició escrita en la juvenesa. «Aquesta es la primera obra que yo, Pere Miquel Carbonell, notari públich de Barcelona, he feta ans que fos notari; ço es en lo quart digmenge de Coresma que comptávem xxx de març de l'any M.cccc.Liiii. per honor de una joya de Santa Maria Magdalena, que lo discret mossén Montserrat Torres, prevere, posá dins la església de Sant Just de la dita ciutat. E jat sia que no sia be composta e polida com yo volria ara que so en edat lxxx anys, emperó, per ésser la primera que he feta en la florida edat, no la vull abilitar sinó que s'estiga ut jacet.»

«Ol senyor just e rey dels dominants!
En la present, tot lo que y fallirà»

I també una endreça als jutges, com de costum:

«Vos, mantenents del Saber gloriós,
Ho corretrgiu...»

El mateix any i el mes de maig, Alfons el Magnànim va oferir una joia, que guanyà En Joan Fogaçot en consistori de Santa Anna, del qual dóna els següents detalls en N (Ateneu): «Obra capcoada maridada feta per lo dit Johan Fogasot, notari, tractant de laors de Nostra Dona per quant en edat pueril muntá los xv. graons del Monte Syon, e suplicant-la que'ns tornás lo rey Alfonso, qui era en Napols, e la reyna Maria, qui era en València; per la qual obra lo dit Johan Fognasot gonyá la joia en la església de sancta Anna de Barcelona en lo mes de Maig, any MccccLiiij, la qual yoya era una estola de seda ab una gerilla d'or ab un robí encastat, la qual estola ab la dita gerilla doná lo dit rey Alfonso per honor e devoció de Nostra Dona.»

«Qual orador té lengua 'xi diserta.»

1457. En Martí Bellit, cirurgià, oferí una joia de Desconeixença per un consistori que es tindria al monestir de Framenors, dilluns, a 23 d'abril de les festes de Pasqua. El cirurgià, posador de la joia, va presentar als trobadors el seu cas: «Anciós tot de l'amagat engan.» El vinent dia, 24 d'abril, el notari Antoni Valmanya va copçar la joia de Desconeixença amb l'obra que comença, però essent tota en els mateixos rims de la proposició: «Ignorant hom port'ab sí un greu dan.» En Joan Berenguer de Masdovelles va concursar-hi, no constant de cap altre poeta.

1457?. En data incerta, Franci Buçot, ciutadà de Barcelona, va oferir joia a qui millor destruiria Crudeltat, i va guanyar-la En Leonart de Sors, amb l'obra que comença:

«Crueltat vol que gens no si' amat.»

1458. Diumenge, 28 de maig, N'Antoni Vallmanya es-pandeix una obra titulada *Sprit*, en llaor de les monges de Vall-

donzella, on parla d'una Desconeixença a ell feta : «Als desigants aconseguir lo premi.» Aquest consistori es tingué al chor de Valldonzella.

Un altre diumenge, a 25 de juny, «fou spandida la present obra per mi, Anthoni Vallmanya, també dins lo chor de Vall-donzella». Es tractava, així mateix, d'una senyora que raptà son enamorat de Desconeixença.

«Quala vuy és que per amor languescha.»

1459. El diumenge, 6 de maig, N'Antoni Vallmanya expandia un Escondit «scusant-se e descolpant-se de una colpa falsament imposada». La lectura pública va fer-la el pintoresc notari al chor de les monges de Valldonzella, per les quals semblava sentir especial predilecció, on «se tenia consistori de la tençó del sastre e del del argenter, qual ofici merexia mes honor?»

1474. A Sant Just, el dia 17 de juliol, *canicula regnante*, En Pau Miquel Carbonell, vint anys justos d'haver escrit la seva primera poesia endreçada a Santa Magdalena, li dedica la segona. Aquesta és meitat llatina i meitat catalana; ell la declara *meytatada*. El consistori es tenia a Sant Just; el jurat no va precipitar-se, perquè el cronista diu que «fou coronada diumenge, que comptavem xvi de febrer any MccccLxxvij».

1475. Dia 7 de desembre. Apareix enganxat al cançoner de París (*J*) un plec molt interessant. Es tracta d'un judici poètic original, potser l'únic que es conserva, que havia estat plegat i tramès; els fulls són en forma apaïsada i en paper més curt. És un debat provocat per un tal Ricart, en el qual prenen part Joan Çacoma i Pere Pau Çaguda. El consistori nomena jutge a Joan Fogaçot, cominant-lo a dictar sentència dintre el terme de deu dies, rubricant *Vt. Jo R. F. (Vidit Joan Rocafort?) Hu dels mantenidors del Gay Saber*. En Fogaçot falla : «disapte, a xx de janer, se doná la sentència en l'ort d'En Francesch Moren». En aquesta sentència es condemna a Pere Pau Çaguda. Al verso hi ha la data *vii de desembre de* [14]75.

Les precedents constitueixen totes les dades que ens poden oferir els cançoners o que es desprenen d'alguns altres manuscrits referents a joies i a consistoris tinguts. És de pensar que

aquests foren en més gran nombre del que podríem suposar. Quant amb els deu que hem esmentat tractéssim d'afegir-hi els nombrosos debats, sovint sobre coses ben fútils, en els quals les parts elegeixen jutge comminant-los que sentenciïn, ens portarien força lluny dels veritables consistoris, successió directa dels de fundació reial. No obstant, hem vist una vegada el Magnànim fer una oferta de caràcter gairebé nobiliari, però ignorem si les dàdives reials sovintejaven gaire o només els Çaplana, Bellit o Bucot, ni si aquests eren gaires. Els llocs on se celebraven els antics era usualment en el convent dels Predicadors, fos església, aula capitular o claustre. Els deu que acabem d'esmentar se solen celebrar en altres esglésies. A Sant Just hem vist tenir-s'hi consistori d'assumepte amorós en 1438 i de devot en 1454 i en 1474; a Santa Anna un consistori tractant de Nostra Dona; al monestir de Framenors, en 1454, una qüestió amorosa, i en 1458 i 1459, anyades plenes de preocupacions extraordinàries a Catalunya, el notari Vallmanya s'entretenia a pendre part en els consistoris tinguts al monestir de Valldonzella, tractant de monges enamorades o desconexents.

D'entre aquests poetes n'hem trobat de cavallers sovint, i àdhuc els que més varen escriure, com En Joan Berenguer de Masdovelles, però també juristes i sobretot notaris, descollant En Joan Fogaçot i N'Antoni Vallmanya, entre altres. Quan no se'ls dóna altre nom que el de cosa, semblen designar artesans: en Pastrana i en Ramis.

No hi ha dubte que en el darrer quart de segle pocs degueren ésser els consistoris celebrats a Barcelona. Els dotze anys de durada de les guerres de Joan II contra Catalunya i la defensa i desgràcia final d'aquesta nació amb la capitulació de Barcelona, amb les confiscacions que portava i la despoblació, eren causes per donar a la vida literària una forta llançada, i si encara, i probablement, s'hi tenia algun que altre consistori, devien ésser clars i sense importància. En canvi, semblen estendre's les tençons i debats sobre qüestions generalment puerils; per exemple, entre un notari poeta de Barcelona i un de València sobre si a una donzella li convé millor pendre marit vell i ric de vil condició o pobre i jove de noble condició.

Mentre Catalunya perdia gradualment la personalitat i la força fosa en la gran monarquia espanyola, encara que conservés la seva pròpia administració pública nacional, València, la gran ciutat, se la veia créixer cada dia en prosperitat i en riquesa. Molts catalans hi havien anat a emprendre negocis, cridats per la seva preponderant anomenada. Després de Barcelona, ja era la ciutat més populosa en temps de la nostra dinastia, més gran que Perpinyà i Lleida i les altres grans ciutats actives, però des de mitjans del segle xve endavant va créixer encara més la seva riquesa mercantil, però també creixia la seva riquesa artística i literària, omplint-se de monuments, organitzant-se concursos, sempre religiosos i mai profans. La glòria poètica li venia a València ja d'anys; els seus poetes es distingien per l'enginy, però sobretot per la gran facilitat, que és la característica de tota la seva poesia, amb l'excepció illustre de l'Auzias, model de poetes concentrats i pensadors. Quan va entrar la invenció de l'estampa, a València, que es trobava preparada, és d'on varen sortir les impressions més perfectes i d'obres de més empenta.

Durant els temps de guerra a Barcelona, la Generalitat, com sempre se sol fer, confiscava els béns dels que fugien, que pertanyien al partit reial, com, per exemple, els Boscà, pensaren tot seguit en traslladar-se a València. Aquesta ciutat adquiria un aspecte internacional amb la família dels Borges, la qual li donà dos papes, que primer havien passat pel bisbat de València. Alfons de Borja, nat en 1377, bisbe en 1429, papa Calixte III, de 1455 a 1459; Roderic de Borja, nat en 1431, bisbe de València en 1456, papa Alexandre VI, de 1492-1503.

València venia preparada per ésser la successora de l'activitat literària de Barcelona si no hagués preferit vendre's la primogenitura per un plat de lleties. Per ella varen entrar els poetes bilingües, i més tard escrivien totalment en llengua castellana; per València va penetrar el bilingüisme de català i castellà a Barcelona, essent les relacions literàries tan estretes com eren entre les dues grans ciutats del territori comú.

J. MASSÓ TORRENTS

(No acaba.)

POLÒNIA

Les més antigues dades del poble polonès ens el presenten com a concreció d'una de les lleis més essencials i accentuades de la raça eslava, a saber : *tendència perennal a la disgregació*. Sojornant, de bell començament, en una extensió força important era destriat en les següents tribus autònomes:

Els polians, establerts en el tros que va des del Warta fins l'Oder.

Els vislans, al voltant del Vístula superior.

Els mazovians, en el Vístula mitjà.

Els kuïavians, a la vora de Thorn, al voltant del Vístula.

Els slezans, avui silesians, a l'Oder superior i a l'Est fins a l'altra banda del Bobra. Aquests darrers es destriaren, ensems, en altres tribus, com és ara els diedocs, els bobrans, els bezunzans, els opolans i d'altres.

Totes aquestes tribus, i encara d'altres ben importants, tals com els pomorans, qui sojornaven entre el Vístula inferior, l'Oder i el Notec, i els lutitxes més a l'Occident, sobre l'Elba, s'apellaven primitivament lekhs o bé liakhs, segons que ho constata la vella i famosa història coneguda amb el nom de *Crònica de Nestor*. «Havent — diu — arribat aquests eslaus, s'establiren sobre el Vístula i s'apellaren lekhs; i d'aquests lekhs els uns es deien polians-lekhs, els altres lutitxes, els altres mazovians, els altres pomorians», o, com els anomenem avui, pomerians, per corrupció d'aquella darrera denominació, que vol dir habitants que viuen en una faixa de terra que termina a la mar, segons que ho palesa el mot *pomoré*, propi de la vella i de les noves llengües eslaves.

Els pobles de raça polonesa es constituïren, doncs, com els altres de raça eslava, en grups nombrosos i autònoms, per la

qual cosa eren sempre frec a frec d'un doble i greu perill, ço és, trencar-se la contigüitat llur mitjançant una acció externa, o bé ésser assimilats o almenys dominats — com a Bulgària — per un invasor de més realista i assenyat domeny.

I fou l'acció externa que els obligà a una forta i secular cohesió, anihilant gairebé del tot l'abans assenyalada característica disgregadora, comú a tots els pobles eslaus, per mitjà del desenrotllament forçós i correlatiu d'una altra nota fonamental dels mateixos pobles : *profunda adhesió a la llur personalitat*.

Després que els pobles germànics de faisó, cert, ben poc humanal, hagueren, entre els segles IX i XII, sotmès en part, i en part anihilats, els pobles eslaus de l'Elba, es proposaren d'eixamplar llurs domenys fent de sotmetre i d'assimilar-se les tribus poloneses que amb ells termenaven. I aleshores es va començar la paorosa tragèdia que en tot temps ha planat damunt el poble polonès, servant-ne, segons havem dit, l'amor patri, i realitzant-se un fenomen, que, sens dubte, farà molta impressió en els esperits cultes.

Els pobles que viuen disgregats, si són compostos de nuclis petits i allunyats i sojornen, ensems, en esplanades indefinides — com ara els eslaus russos — són com xuclats per un pesombre que els fa esdevenir, de bell començament, pessimistes i ben aviat eternals anarquistes, com sigui que la virginal força, i educadora, del terreny i l'exemple viu de la humanal convivència arriben a modificar de faisó substancial el moviment de no poques de llurs lleis més característiques, restant només les que podem anomenar superiors de l'individu. Així el poble rus, mancat d'adhesió a sa personalitat, ha servat la tercera llei — la més enlairada — dels pobles eslaus; *esperit somiador* actuant, però, dins l'ambient pessimista que abans havem remarcat, o bé amb anàrquiques estridències o bé amb una defallença que eixamora l'esperit de tristor i d'inèrcia.

Però el poble polonès mai no s'és sentit l'ànima esmaperduda o bé lassa, car l'acció bèllica dels pobles germànics i russos, el viure en masses ben compactes i les directrius idealitzadores del catolicisme anihilaren son esperit de disgregació augmentant tan

fortament sa cohesió que pogué bastir-se amb ses diferents tribus un reialme sota l'hegemonia central dels polians; aixecaren vers les raons de la justícia i de l'amor patri la llei eslava d'adhesió a la personalitat nuclear, i darrerament reviscolaren i adreçaren l'altra llei psicològica de l'ànima somniadora, fent de la literatura polonesa una de les manifestacions més esplèndides i suggestives del pensament humanal.

Segons que havem, doncs, constatat abans, l'acció militar dels pobles germànics obligà les tribus poloneses a defensar-se, i per això a viure habitualment compactes, però la fluixedat primitiva de l'esperit llur i la manca de costum en viure encara organitzats els féu molt inferiors a l'esforç germànic.

Així passaren al domeny de Germània no poques contrades de l'occident de Polònia, accentuant-se la liquidació d'aquesta amb la invasió dels tàrtars i la famosa batalla de Liegnitz (1241), la qual deixà la Silèsia en el poder d'Alemanya. L'entrada, altrament, dels cavallers teutònics a les regions de Xelm i de Loba (1226) i el treball de colonització que els alemanys, cridats per les autoritats eclesiàstiques i laiques de Polònia, feren en el tretzè segle a Silèsia, a la Petita Polònia, a la Gran Polònia i a la Mazòvia, eren un veritable atemptat a la nacionalitat de què parlem, per això, car la força expansiva de l'ànima germànica no perdonant cosa ni ningú anava fer viure els polonesos — somiadors i llibèrrims de mena — en un veritable esclavatge fins anihilar els caires més preats i vius de llur personalitat.

El lema de la tal acció expansiva era *exterminare idioma polonicum* : no dissoldre suaument i espau, per la força d'una civilització superior, la personalitat polonesa, que això és una de les lleis més enlairades de l'evolució universal, sinó *exterminar*, que comporta el concepte duríssim i antihumanal de *llançar, arrencar, gitar*, precisament ço que és més essencial i sensible a cada poble : la llengua. Més endavant ja veurem com Bismarck féu d'imitar amb iguals negatius resultats la mateixa política.

Ella implicava una reacció conservadora potentíssima que cristallitzà definitivament en tres formes, ço és : 1.ª En l'íntima i forta compenetració de tots els elements, fossin alguns d'ells heterogenis, que sojornaven en els terrenys on era encara ser-

vada la sobirania polonesa; 2.ª En un gloriós reviscolament de l'ordre intel·lectual i polític per mitjà de l'actuació de la clerecia i de la dinastia nacional polonesa, les quals maldaven per a desensenyar el poble de què parlem fent-lo viure en totes ses manifestacions a imatge i semblança d'ell mateix, essent molt digne d'esment que l'acció dels hussites, inspirada en corrents ben nacionals, afermà, encara més, l'obra nacionalista dels reis i dels clergues; i 3.ª La reacció antigermànica dels polonesos accentuà amb tanta de virior llur personalitat, que sentint ells una forta fretura d'expansió i no podent adreçar-se devés l'Occident, varen resoldre d'empendre una acció militar contra la Lituània i la Rússia roja. Ja en 1340 el rei Casimir havia afegit la darrera a son reialme, i en 1370 havia deslligat la Galítzia de la metròpoli de Kieff, per tal de trencar els lligams religiosos i tota mena d'influència de l'Església i de la política orientals damunt la primera contrada.

L'èxit, però, definitiu i assaonat de les conquestes poloneses no fou obtingut sinó per mitjà de la unió nomenada de Lublin (1569), en la qual restà unida a Polònia la Lituània i una gran part de la Ucraïna.

Aleshores s'esdevingué un altre cas que a nosaltres ens ha de fer pensar molt, com sigui que és la humanal mesura del tarannà de la societat i té una íntima relació amb l'esdevenidor de nostra terra catalana. Els grups més aristocràtics de Lituània, els quals es consideraven veritables prohoms d'aquesta terra, foren els primers en polonitzar-se, cobejant d'ésser els puntals, l'ajut més ferm de la sobirania polonesa en aquella regió! El món és així.

Semblava, doncs, que la personalitat natural i política dels polonesos havia de restar definitivament i gloriosament salvada. Mes, l'afebliment de la dominació tàrtara a l'Orient de Rússia provocà el renaixement de la raça eslavo-russa, la qual tenint de bell començament son nucli polític més fort a Moscou establí, com sanitosa directriu i fonamental de son acció, la unificació de totes les terres russes per tal de bastir un fort i esplendorós imperi.

Tal política era ben natural i consegüent que portés una

fonda enemistat entre els polonesos i els russos, com sigui que el desenrotllament del programa polític d'aquests equivalia a una acció sangonent dels mateixos contra els polonesos.

I així va començar la tragèdia, paorosa i prolongada, del decandiment exterior de Polònia, que coincidint en el segle XVIII amb un gros afebliment intern d'ella, la féu niu de raons entre les Potències fins a deixar-la trosdejada en 1772, 1793 i 1795.

En tres trossos i sense autonomia havem conegut nosaltres la vella i gloriosa nació polonesa, sotmesos, respectivament, al domeny polític de Prússia, d'Àustria i de Rússia. Aquestes tres Potències no es proposaren pas, al començament de ses ane-xions, anihilar la personalitat dels polonesos, però com aquests, pel pes gairebé immens de ses indiscutibles glòries, tradicions i institucions de tota mena, era inevitable que servessin amb força relleu sa personalitat, no va pas ésser possible d'evitar que l'enveja dels novells dominadors i el zel de servir llurs nous domenys davant una raça que tenia una fortitud naturalment amenaçadora, fessin pensar als governs d'Àustria, de Prússia i de Rússia en emprar els mitjans de tota mena que poguessin assegurar l'efectivitat de llur respectiva sobirania, els quals, per dissort, donaren ocasió a la revolució de Varsòvia i altres heroïques i violents manifestacions dels polonesos que frissaven per a ésser àrbitres absoluts a llur casa.

Tots sabem prou que el Congrés de Viena, ajustat l'any 1815, refermà, modificant-lo quelcom, el repartiment de Polònia adés esmentat. A Rússia li tocà el gran ducat de Varsòvia, restant-hi constituït el reialme que els polonesos nomenen *Kongressowka*, i garantint als polonesos llur nacionalitat i llur autonomia. Però després de les multiplicades reaccions dels polonesos, els dirigents de la política russa varen creure que s'imposava la russificació d'aquella contrada per tota mena de mitjans, fossin ells cruels i paorosos. Sortosament, la guerra russo-japonesa provocà un canvi fonamental en la política russa : la instauració del règim constitucional i parlamentari a l'imperi moscovita donà de retop avinentesa a què els representants de la Polònia russa poguessin exposar les cobejances i els prolongats martiris d'ella.

Quant al tros polonès de Prússia, podem ben bé dir que és el que més ha sofert tota llei d'actuacions destructores. Al començament, el govern prussià era segur que un pacient treball d'assimilació finiria amb la personalitat polonesa, però llavors que en 1870 es féu l'estadística d'habitants i es veié que encara els de la nacionalitat de què parlem augmentava, Bismarck ideà un projecte que constituïa una veritable síntesi de la psicologia germànica. Per mitjà de la llei que fou apel·lada de colonització i posava a la disposició del govern prussià cent milions de marcs, féu d'expropiar el territori on sojornaven els polonesos de Prússia per tal d'establir-hi colons de raça germànica. Procediment més groller, més material i, per damunt de tot, menys polític, no podia pas enginyar-se. L'èxit que aquell polític esperava esdevingué un veritable fracàs. I la llei d'expropiació de 1908 no assolí pas millor èxit.

Darrerament, respecte dels polonesos de l'enderrocat imperi d'Àustria-Hongria, mercès a la feblesa d'aquest, no fou possible tractar-los amb els durs procediments emprats per Rússia i Prússia, per la qual cosa han pogut desenrotllar amb més virior i més lliurement llurs energies nacionals fins des d'enlairats càrrecs de l'imperi.

El nombre de polonesos es compta que puja avui uns vint milions : amb tot, crec que no serà endebades posar aquí una autoritzada estadística de l'any 1900:

Imperi rus.....	8.400,000
Àustria.....	4.259,150
Alemanya.....	3.450,200
Altres llocs d'Europa....	55,000
Amèrica.....	1.500,000
Total.....	<u>17.664,350</u>

Cal notar que el moviment d'emigració dels polonesos devés Amèrica ha estat força important; n'hi haurà prou amb assenyalar el fet que el Paranà és ja anomenat avui Novella Polònia.

Quant a creences religioses, el polonès és fonament catòlic.

D'aquesta religió s'és ell valgut per a defensar en tot temps ses reivindicacions polítiques a guisa de l'ortodòxia cristiana en la península balcànica i d'aquí ve que l'acció protestant d'Alemanya i la de l'ortodòxia eslava a Rússia no han assolit altra cosa que una major virilitat i desenrotllament en la vida catòlica de la nacionalitat polonesa. Així a la regió russo-polonesa hi havia darrerament:

	<u>Tant per 100</u>
Ortodoxes i vells creients.....	0'65
Catòlics.....	98'26
Protestants.....	0'51
Jueus.....	0'59
Mahometans	0'01

He dit abans, que l'acció externa i dura de pobles enemics havia en els polonesos deixat somort *l'esperit de disgregació* dels eslaus, enfortint ensems llur *esperit de cohesió* i amb ell l'amor a la pàtria i molt més encara son ànima *fundament somniadora*.

I veu's aquí que fent aquesta afirmació, he donat la nota més sintètica i viva del poble polonès i de sa característica literatura, irradiació genuïna i virginal de ses sinceres cobejances i dels seus caires més típics i eternals. Parlant de sa literatura comprovarem les directrius fonamentals que havem observat en aquell poble i ensems palesarem les indiscutibles valors de la literatura polonesa de la qual se n'ha parlat força en nostres dies.

La característica primària i més antiga d'ella s'identifica amb els corrents predominantment religiosos del segle IX. L'himne de sant Adalbert a la Verge és una bella i molt delicada convergència de les dues amors cabdals de l'home : el cel i la terra. Fou en el transcurs dels segles l'himne nacional i el cant de guerra predilecte dels polonesos, qui veneren a sant Adalbert — occit pels prussians l'any 950 — com patriarca veritable de llur literatura. Quaranta nou anys després, o sigui l'any 999, el rei Boleslau I el Magne establí els monjos de sant Benet en son

reialme, els quals a mesura que s'anaven expandint difonien per aquelles terres l'amor i un profund coneixement de la llengua llatina. Per ella no restà Polònia isolada de la marxa general de la civilització europea, ans representà en aquesta, segons que veurem aviat, un paper brillantíssim. Les cròniques llatines de Gallus (1102), de Benet Polonès i de Bogufal, bisbe de Posen, són prova del fet espiritual i material de l'esplèndida cohesió polonesa i alhora del seu enllaç amb el moviment literari universal d'aquella època.

En 1364 el rei Casimir III el Magne, seguint el clàssic model dels estudis de Bolonya, fundà la cèlebre Universitat de Cracòvia, que adreçà la mentalitat polonesa trasmudant-la de l'èstera de simplicitat primitiva on sojornava a l'ample i dignitós radi que havien obert i consagrat els eternals mestres de la ciència humana. Els noms de Gregori de Sanok, precursor de Bacon, de Joan de Clogow, comentarista d'Aristòtil, i de Martí Olkusz, reformador del calendari romà, diuen clarament que la mentalitat polonesa s'era ja empalmada amb la flor i nata de la humanal saviesa. Fins l'esperit d'historiador tan arrelat en aquelles terres reviscolà de bell nou amb to severament solemniat i de sana crítica que abans no tenia.

L'immortal Copèrnic fou polonès i deixeble de la Universitat de Cracòvia i tal volta és el representant més positiu i perfecte de les característiques eternals de sa raça i ensem de la influència de la civilització llatina a la seva pàtria. Coneguts són de tothom els seus estudis d'astronomia, però no és tan sapigut que fos així mateix excel·lent escriptor polític i menys que escrivís el delicadíssim poema intitulat *Set estrelles*. La gent de la seva terra, amarada profundament de la sanitosa llibertat, característica dels pobles llatins, li va permetre d'exposar ses teories sense perseguir-lo. Ja ho deia Lubienicki : «A cap país del món no es veieren mai tants d'homes cultes concordes en política i en les relacions socials com a Polònia.»

L'espill, o sigui *La vida d'un hom de bé*, obra plena d'agudíssimes i fines observacions, ha fet apellar a son autor Nicolau Rei (1505-1569), el Montaigne de Polònia.

Joan Kochanowski fou un dels literats del segle xv que

més accentuadament feren lluir l'esperit fonament somiador de les terres eslaves. Els títols de ses cançons *Himne a l'Esperança*, *Himne a la salut*, *Himne a la Fortuna* i el *Poema a la mort d'Úrsula*, escrit amb motiu d'haver-se departit d'aquest món sa filla Úrsula i la tràgica mort del gran poeta que sentí trossejar-se-li el cor quan va ésser assabentat de la mort violent del seu cunyat, embaixador de Polònia a Constantinoble, en són bella prova.

Si no temés allargar-me massa parlaria ara dels treballs del pare Pere Skarga, predicador i confessor del rei Segimon, i de les finíssimes composicions de Sofia Olesnicka (1556), la primera poetessa de Polònia; tornariem, però, a les mateixes conclusions psicològiques i literàries que havem ja constatat.

Dels voltants de l'any 1622 fins al 1750 tingué grossa preponderància a Polònia un corrent literari anomenat «escolàstic-macarrònic-panegíric». Els escriptors de la tal època, buits completament de doctrina i obsessionats a seguir les de l'escolasticisme, aleshores en plena decadència, ho farcién tot de mots llatins, d'estranyes incoherències, d'orientacions allunyades de tota realitat, arribant al punt de retolar les seves composicions d'una manera ben estrambòtica. El tal, titulava son obra «Pistola per a occir el pecat mortal», i el tal altre posava «Falç contra les bruixes», etc.

La quinta època de la literatura polonesa que comprèn des de l'any 1750 fins els començaments del segle XIX, és una irradiació fidel dels trasbalsaments religiosos i polítics que aleshores planaven damunt la societat i de les reaccions de les dretes de la mateixa època. En ella l'ànima polonesa no poetitzava activament les realitats naturals o heroiques, sinó que trametia, fins sense delicadesa, el vaivé de les passions humanals amb què apareixen abillades les més enlairades reivindicacions dels pobles.

La sexta època de la literatura polonesa és caracteritzada per un feliç maridatge entre el pregon esguard realista del poble germànic i el no menys pregon esperit somiador de l'ànima polonesa, essent representada per la gran figura d'Adam Mickiewicz. El meravellós treball material de la raça germànica i l'heroic reviscolament de la polonesa trobaren son encarnació més perfecta i enlairada en la immortal figura d'aquell poeta.

És impossible parlar aquí de sa vida agitadaííssima, de les càtedres que per tot arreu va exercir amb sorollosos èxits, de son amistat amb Puixkin, Krylov i d'altres personatges, dels greus perills en què va trobar-se fins a sa mort del colèra asiàtic a Constantinoble. Ànima altíssima i d'altíssimes idealitzacions, familiar, nacional i política, va escriure, entre moltes altres obres, el poema èpic intítulat *Senyor Tadeu*, anomenat per Goethe l'Iliada polonesa. Son esperit era tan fàcilment capaç de les més sublimes visions que, trobant-se a Crimea, passava les nits amb sos amics improvisant corpreneedores composicions poètiques, acompanyant-les amb un clavicordi, fins que retut de tant de goig i plaer artístic queia esmaperdut en els braços dels seus companys.

Altres dos immortals escriptors, Segimon Krasinski i Juli Slowacki, foren contemporanis de Mickiewicz : el primer representava la idealització més alta dels principis del cristianisme i maldava amb molta finor i delicadesa per a apaivagar el poble polonès que sentia fortes cobejances d'assolir son alliberació política. *L'Infernal Comèdia*, on són pintades amb els colors més vius les lluites de la democràcia i de l'aristocràcia de son país, al qual amb frases suggestives recomana, gairebé profèticament, calma i paciència, i el seu *Salteri de l'esdevenidor*, ple de celestes i espiritualíssims somnis, contrasten fortament amb l'esperit de Slowacki el qual, posant-se al costat de la democràcia de faisó massa avançada, no va saber comprendre que el moment de rompre son poble les cadenes de l'esclavatge polític no era pas arribat encara. Anys enrera, Slowacki acusava Krasinski de poruc, i li deia : «I tu ets espaordit, fill d'un noble?» Més endavant, en 1846, havent-se ja convençut el primer de quan inútilment el poble havia vessat la seva sang, va córrer, avergonyit, a veure a Krasinski, per tal que aquest apaivagués a les masses de sa pàtria, morint en tal viatge, l'any 1848.

Deixant ara de banda el que en la literatura polonesa és anomenat escola Ucrainiana, la qual no fou altra cosa que un teixit força vegades esplèndid de romanticisme i classicisme, on brillaren principalment Bohdan Zaleski, al qual Mickiewicz lloava anomenant-lo el més gran poeta de la raça eslava, i Julià

Korsak, immortal traductor de la *Divina Comèdia* del Dant († 1855), i prescindint, així mateix, de l'època anomenada de transició, ens fixarem ara en la literatura moderna del poble polonès. Ses primeres manifestacions ben aviat trasmudades en clàssica direcció, no foren altra cosa que una reacció del clasicisme contra el romanticisme, del qual era ja cansat aquell poble. *L'Idil·li de la Joventut*, de Constantí Caszinski; *Les Pedres*, *La Pintura* i *Les Flors d'Eduvigis Luszezewska* i les traduccions de Walter Scott, fetes per la coneguda periodista Maria Maikowska, en són una ben palesa prova; el teatre, sota el mestratge del gran Molière i de les tragèdies gregues, prengué una novella volada, i la narració novellesca i històrica, amb remarcable realisme històric, polític, social i religiós, fou dignament representada per Kaszawski, Clementina Tanska Hoffmann, Maria Rodziewicz i el gran Enric Seinkiewicz, que tots coneixem prou bé.

Podem ben bé assegurar sense temença que el fort i altíssim esperit somiador del geni polonès s'és exercitat en tota llei de corrents literaris de faisó envejable, arribant fins a nostres dies ple d'ideals, ple d'energies, ple de coneixement del món i de si mateix i dels mitjans que li són més necessaris per a col·laborar gloriósament en el progrés universal.

A. V. REIXACH

REPRODUCCIONS

UNIVERSITAT DE FRIBURG, A SUÏSSA
Curs d'Estiu de 1923 (23-VII a 4-VIII)

Primera secció

Filosofia i Teologia

Segona secció

Llengües i Literatures modernes (Alemany, Francès, Italià, Anglès)

La matrícula ha de fer-se a la Cancelleria de la Universitat (5 fr. per als estudiants i mestres; 10 fr. per a tots els que hi vulguin pendre part). La matrícula serveix per a tots els cursos d'estiu.

Els cursos es donaran en l'idioma en el qual són anunciats. Tindran lloc a l'edifici del a Universitat. En començar el curs, està fixat, també, el Pla d'estudis a la Universitat.

Respecte del preu i hostatge, la Secretaria de la Universitat dona informacions gratuïtes. Els religiosos poden trobar bona despesa i barata a les pensions de la Universitat «Albertinum» o «Salesianum».

Programa del Curs d'Estiu 1923

Primera secció : Filosofia i Teologia

DE MUNNYNK, *Les tendències de la Psicologia contemporània* (a les deu). — ROHNER, *El moviment ètic a l'actualitat : Consideracions crítiques* (a les deu). — DÉVAUD, *L'educació del jove per si mateix, és possible. Mitjançant quines condicions? Com preparar-lo i conduir-lo?* (sis lliçons). — ZAPLETAL, *El Nou Testament a la llum de les novíssimes investigacions* (a les sis). — ALLO, *Jesu-Christ i les teories històriques* (a les sis). — DE LANGEN-WENDELS, *Principis de Sociologia* (a les deu). — HAFELE, *Novíssimes finalitats de l'Apologètica* (a les sis).

— KIRSCH, *Història de la vida interior de l'Església*. Dogma, Gerarquia, Culte i Sacraments en els tres primers segles. Presa de posició crítica sobre les novíssimes exposicions de la història de la Religió (a les sis). — (Eventual), *Els novíssims descobriments en el camp de l'Arqueologia paleocristiana a Roma* (amb projeccions) (a les dues). — PRUMMER, *Conseqüències pràctiques del dret canònic modern de l'Església* (a les sis). — GONZÁLEZ, *El Ministeri Pastoral, segons el nou Codi de Dret canònic* (a les sis). — BECK, *Novíssims objectius de la Direcció espiritual* (a les sis).

Segona secció : Llengües i Literatures modernes

Alemanya :

NADLER, *La Literatura alemanya des de 1850 fins a 1920* (a les deu). — OEHL, *Evolució del Vocabulari alemany*. Etimologia i història de la Cultura : Vida i creació de l'idioma (de les vuit fins a les deu).

Francès :

MOREAU, *Literatura francesa del segle XIX i Literatura contemporània* (a les deu). — JOS. GIRARDIN, *Lectura i conversa : «Lletres del meu molí»* (Lettres de mon moulin), de A. Daudet (a les sis).

Anglès :

BENNETT, *Literatura anglesa fins a 1850 : La qüestió de Shakespeare*.

Italià :

ARCARI, *La lírica italiana del vuitcens i del noucens* (a les deu). — *Lectura Dantis, «Inferno», I, V, X, XXXIII* (a les cinc). — OLIVA, *Lectura de trossos escollits dels prosistes moderns i exercici de conversa* (a les sis).

La Universitat de Friburg, a Suïssa, començarà el Curs d'hivern 1923-24 el 16 d'octubre.

La Cancelleria de la Universitat envia gratuïtament, si es demana, Programes dels cursos, Reglaments d'exàmens i de promoció i totes les dades que hom desitgi.

La Universitat comprèn quatre Facultats : Teologia, Jurisprudència, Filosofia, Matemàtiques i Ciències Naturals.

La Universitat atorga els graus de Llicenciat i de Doctor, seguint les condicions establertes en els Reglaments.

La *Facultat Catòlica de Teologia* dona, en tres o quatre anys, l'ensenyança completa i sistemàtica de : Escriptura sacra en llengües bíbliques; Apologètica; Teologia dogmàtico-especulativa i Teologia moral-especulativa, segons Sant Tomàs d'Aquino; Teologia dogmàtica positiva; Teologia pràctica moral; Dret canònic; Història eclesiàstica; Patrologia; Arqueologia cristiana (amb Història litúrgica); Història dels Dogmes; Teologia Pastoral; Filosofia.

Els estudiants i sacerdots troben hostatge en molt bones condicions en les dues pensions de la Universitat «Albertinum» o «Salesianum».

La *Facultat de Dret*, ensenya en un cicle de lectures, de tres anys, totes les matèries en dues llengües (alemany i francès) : Filosofia del Dret; Enciclopèdia del Dret; Història del Dret; Dret civil (suís, alemany i francès); Dret penal; Procediment civil; Procediment penal; Dret públic i Dret administratiu; Dret canònic; Medicina legal.

Es donat, també, un curs complet de Ciències polítiques i socials, i administratives; Economia política i Hisenda, i s'atorga el grau de Doctor en Ciències polítiques i socials.

Finalment, anex a aquesta Facultat hi ha un Institut de Comerç que atorga el grau de Llicenciat en Ciències comercials.

La *Facultat de Filosofia* dona cursos complets, amb Llicenciatura i Doctorat, de : Filosofia sistemàtica i Història de la Filosofia; Pedagogia i Psicologia pedagògica; Filosofia i Història de la Literatura (alemany, francès, anglès i italià); Filologia romànica; Filologia clàssica; Egiptologia i Assiriologia; Història de l'Art; Música; Història i Ciències auxiliars; Diploma per a mestres, professors d'Escoles secundàries, Gimnasos i Escoles reials.

La *Facultat de Ciències Naturals* dona, en cicles de lectura, de tres anys, les matèries següents : Matemàtica; Física; Química; Mineralogia; Geologia; Geografia; Botànica, Zoologia; Fisiologia i Bacteriologia. Disposa de Laboratoris moderns, ricament proveïts.

Demés, la Facultat de Ciències Naturals, dona en dos semestres la primera instrucció preparatòria (Curs preparatori : Propedeuticum) per a metges, dentistes i farmacèutics.

Una Escola de Geòmetres és anexa de la Facultat de Ciències Naturals.

Preu de la matrícula : 30 fr. de drets generals de matrícula; per al semestre d'hivern, 60 fr.; per al semestre d'estiu, 50 fr.

La Universitat publica cada semestre un Programa dels cursos,

que hom pot obtenir gratuïtament a la Cancelleria de la Universitat.

Germandat de l'Acadèmia. — Assegurança contra els accidents per als estudiants de la Facultat de Ciències Naturals.

Les dames que estudiïn a la Universitat o concorrin als cursos d'estiu, trobaran hostatge a l'Acadèmia de la Santa Creu o a l'Institut dels Alts Estudis (Villa des Fougères).

De la revista *Divus Thomas*, de la Universitat de Friburg-Suïssa.)

BIBLIOGRAFIA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS : SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA.
Anuari MCMXV-XX, vol. VI. Barcelona, Palau de la Diputació,
1923; pp. LXII + 958.

Les proporcions d'aquest gros volum del famós ANUARI, que bé podem anomenar l'Anuari dels anys de la Guerra, amb la seva profusió d'il·lustracions (892 gravats i 8 tricromies a part) explica el retard amb què es publica. Ell, posat en sèrie amb els precedents, constitueix, com ja algú ha dit, una veritable enciclopèdia històrica catalana, on es registra tot el moviment científic de la nostra terra en el camp de les disciplines històriques.

L'espai reduït de què podem disposar no ens permetrà més que donar un índex del seu contingut, que podem classificar en tres parts : Secció oficial, Articles i Crònica.

Com tots els volums d'aquesta obra, comença amb el trasllat de les *Memòries i documents dels treballs fets per la Secció Històrico-Arqueològica durant els anys MCMXV-XX*, la lectura dels quals fa veure palesament les múltiples activitats de la Secció més antiga de l'Institut.

Els articles de la segona part, són : Lluís Nicolau d'Oliver, *L'Escola Poètica de Ripoll, en els segles X-XIII*. Treball d'una gran novetat a la nostra terra, constitueix un capítol de la història de la nostra literatura llatino-eclesiàstica. L'autor, distingit humanista, recull i estudia tota la més vella producció poètica del monestir de Ripoll, constituïda per vuitanta un textos, dels quals més de la meitat són inèdits. Demés dels representants ja coneguts de l'Escola ripollesa, l'abat-bisbe Oliva, i els monjos Joan de Fleury i Oliva, ha tingut «la sort de poder-ne revelar de cap i de nou un altre, de valor poètica molt més gran», un autor anònim, de les darreries del segle XII, al qual En Nicolau dona, amb raó, el nom de l'«anònim enamorat», per les seves poesies eròtiques, dignes d'un bon poeta. — Joan Vilar, S. I., *Ensaig bio-bibliogràfic sobre el canonista barceloní Josep Pons*

i Massana, professor a la Universitat de Cervera i un dels exilats a Itàlia l'any 1767. — A. Rubió i Lluch, *La Grècia catalana des de la mort de Frederic III fins a la invasió navarresa (1377-1379)*. Treball ben documentat i amb la clara exposició a què ens té acostumats l'il·lustre historiador de la Grècia catalana. Forma sèrie amb altres monografies publicades en els volums precedents. — Jean-Auguste Brutails, *Où s'est constituée l'Architecture romane*. Ell afirma la seva formació a Provença i Catalunya. — Joaquim Folch i Torres, *L'alba de l'Abat Biure*. Bell estudi d'aquest teixit venerable de les darreries del XIII o principis del XIV, i assaig de reconstitució, tenint en compte els fragments conservats en diverses col·leccions europees. — Josep Gudiol i Cunill, prev., *Les creus d'argenteria a Catalunya*. Extensa monografia que té per base l'estudi dels exemplars que, amb motiu del primer Congrés d'Art cristià, figuraren en l'Exposició de Creus de 1923, a Barcelona. El nom de l'autor, tan familiaritzat amb la història de l'art i de la litúrgia catalana, és una garantia de la seva valor.

La *Crònica* ocupa la segona meitat del volum. A continuació copiem les seves rubriques més generals i importants: De la Secció Arqueològica: Paleolític, pintures rupestres, cultura neolítica i eneolítica, edat del bronze, la primera edat del ferro, la segona edat del ferro, la cultura post-hallstàtica, la cultura ibèrica, la colonització grega, la colonització romana, art paleo-cristià, art romànic i gòtic, renaixement, Museus, Necrologia, Bibliografia, etc. — Secció Històrica: El Congrés litúrgic de Montserrat, segon Centenari del naixement del P. Jaume Caresmar, Exposició cartogràfica catalana, Viatges d'investigació a l'Arxiu i Biblioteca Capitular de Tortosa, Necrologia, Bibliografia. — Secció Literària: Sisè Centenari de la mort de Ramon Lull, Centenari Milà i Fontanals, Necrologia, Bibliografia. — Secció Jurídica: L'Oficina d'Estudis jurídics de la Mancomunitat de Catalunya, Necrologia, Bibliografia. Aquesta *Crònica*, per si sola dóna una valor extraordinària al volum, essent-ne la part essencial. Fullejant-la àdhuc el més profà endevinarà la tasca enorme realitzada per l'Institut durant aqueixos anys, i l'estudiós estranger veurà la intensitat i el grau d'organització que ha arribat a assolir la cultura catalana.

El volum va encapçalat amb la reproducció del bust d'En Prat de la Riba, acompanyada d'una escaient dedicatòria en llatí al gloriós fundador de l'Institut. Un índex extensíssim al capdavant el clou dignament. — A.

Estudis Universitaris Catalans, vol. IX. Gener-desembre, MCMXV-XVI. Barcelona, [1923]. 192 pp.

És de doldre el fort retard que du aquesta revista, una de les poques que a Catalunya, dintre la seva esfera, ha arribat a viure una sèrie relativament nombrosa d'anys. I sap greu, sobretot perquè una gran part dels treballs sobre història, avui, en la nostra pàtria, difícilment poden arribar-se a publicar per l'escassetat de publicacions periòdiques on inquirir-se.

Veu's ací els seus articles: Ferran Valls Taberner, *Els orígens dels comtats de Pallars i Ribagorça*. L'erudit historiador refà per complet, rebutjant per sempre més documents apòcrifs, genealogies absurdes i orígens fantàstics, la història dels dos comtats pirenenes del segle IX al XIII. Una documentació abundant i ben escatida li permet de dreçar la genealogia i cronologia dels primitius comtes privatus d'un i altre estat d'ençà del segle X. Aquesta monografia és ja coneguda de fa temps, per tal com s'era ja escampada en tiratge a part, anys enrera, la qual cosa ens priva de parlar-ne més extensament. — F. Valls Taberner, *Els sobrenoms dels reis Anjòs II i Anjòs III*. Sobre la base de documents, s'hi prova com hom pot aplicar, amb raó, els títols de *Lliberal* i de *Benigne*, respectivament, als dos monarques. — J. Givanel Mas, *Tres documents inèdits referents al «Don Quijote»*. Aquests documents, són: un fragment del cap. I del *Quijot*, posat en vers castellà pel cervantista N'Eduard Pérez i Pedrero (any 1859), del qual hi ha una còpia en la Biblioteca de Catalunya; i capítol darrer de la segona part del *Quijot*, de N'Eduard Tàmaro, en català, en dues lliçons: la que pertany a la segona part completa que posseeix inèdita el bibliòfil En Bulbena i Tusell i la del mateix capítol que figura en la col·lecció cervantina de la Biblioteca de Catalunya. A propòsit d'aquestes traduccions, En Givanel dóna unes notes interessants sobre «El *Don Quijote* en llengua catalana». Recordi's que l'any 1916, a què correspon aquest volum dels E. U. C., se celebrà el tercer Centenari de la mort de Cervantes. — Ferran Soldevila, *Pere II, el Gran: El desafiament amb Carles d'Anjou*. Igual que el primer article del volum, fou publicat temps endarrera, en tiratge a part. Doncs, recordarem només que En Soldevila reconstrueix la famosa gesta amb documentació abundosa i que tant és exquisit el gust que presideix la redacció de l'article, que ell constitueix una veritable joia de la nostra moderna historiografia. — P. Bohigas Balaguer, *Profecies de fra Anselm Turmeda (1406)*. Publicació d'una obra inèdita

d'En Turmeda, existent només en un manuscrit de la Biblioteca de Catalunya. El jove editor comenta bé i procura treure tot l'entrellat possible d'obra tant difícil d'interpretar, i que compara amb les altres profecies ja conegudes del frare renegat. — F. Valls Taberner, *Els privilegis de la vegueria de Besalú*. Petita nota rectificanc una afirmació del notari Sr. Matas en el seu fascicle *Antiguo condado de Besalú. Legislación*, respecte als antics costums escrits de Besalú. — Josep Mas, prev., *Document ausetà datat del regnat del rei Berenguer*, que té l'anomalia d'ésser datat l'any primer del rei Berenguer, fill de Lluís, per error del copista. La seva data és fixada en 954-955, havent-se de llegir Lotari en lloc de Berenguer. S'acompanya la transcripció del document i la seva fotografia. — *Ressenyes de càtedres* (Dret civil català, Història de Catalunya, Literatura catalana, Arqueologia de Catalunya). — R. D'A.

E. GILSON, *La Philosophie au Moyen Age*, dos volums, 8 francs.— Payot et Cie — Paris, Boulevard Saint-Germain, 106.

El procediment fins suara seguit per molts d'escriure la història de la filosofia saltant del pensament grec a Bacon i a Descartes, això és, prescindint de la filosofia medieval, s'ha tornat arcaic i insostenible. Després dels estudis, ben coneguts, de Wulff, Mandonnet, Ehrle, dels editors de Quaracchi i altres homes il·lustres, ha quedat a la llum del dia l'originalitat prepotent i encara no igualada, així com la varietat colpidora del pensament medieval. Cert, en el moment més equilibrat començà aquest assimilant-se el millor de la filosofia grega, així com un jove aprenent d'escultura no mereixeria blasme per estudiar i assimilar-se els millors models grecs. Però, a partir del pensament grec, els grans homes dels temps medievals aixequen construccions atrevidíssimes: una bona part dels carreus són grecs, però els edificis bastits són completament novells. Aquesta tesi que ho acaba d'envair tot amb gran facilitat, per tal com són fets incontestables els que la denuncien, té un digne representant en Mr. E. Gilson, ex-professor d'Història de la Filosofia a les Universitats de Lille i de Strasbourg i avui de filosofia medieval a la Sorbona. En l'obra de què parlem Mr. Gilson hi vessa les conclusions a què ha arribat després d'un atent estudi dels pensadors dels temps mitjos; la claredat, la brevetat i una munió de conclusions transcendents que deixa implícites són potser els caràcters més remarcables que presenta.

Es clar que en una obra de tant d'abast hom no pot exigir una

elevació i una exactitud sempre iguals. Ens hauria plagut, amb tot, veure-hi més plàstica la coherència dels corrents de Chartres amb els físics, matemàtics i empírics de la Universitat d'Oxford; més diafaneïtat i lligam en les doctrines d'Averroes, i un millor sospesament de qualques opinions de Duns Escot, afinades amb la lectura d'obres tan clàssiques com la *Filosofia Acadèmica* de Frassen, i sobre tot del *Curs Filosòfic* de Mastrio, o, si més no, de la *Summa* de Montefortino.

L'estudi de la filosofia de Guillem d'Occam és fet amb una cura extraordinària. Les quatre notícies, i encara no centrals, que en donaven qualques manuals d'Història de la Filosofia, queden, amb tota justícia, ben malparades.

Però el més remarcable d'aquesta obra és que el seu autor fa de confirmar-hi dues tesis que fa temps li són molt cares; una és la independència de la raó portada a cap per Albert el Magne i, sobre tot, per Sant Tomàs d'Aquino. «És ben curiós — escriu — que hom hagi agafat el costum de citar Luter, Calví o Descartes com a deslliuradors del pensament, i de considerar Albert el Gran com el cap dels obscurantistes de l'Edat mitjana. O millor, seria això una cosa divertida si no ens denunciés el contrasentit radical que vicia les apreciacions tradicionals fetes sobre l'època medieval.»

L'altra tesi és que la filosofia moderna fou preparada i nasqué plenament dins el si mateix de l'Escolàstica, sense necessitat d'actuacions posteriors i exteriors. Cert — i d'això n'anem a parlar aviat en altre lloc — els postulats de la filosofia moderna i la manera típica de procedir d'aquesta els veiem ja a Oxford com ambient abassegador; Grosseteste, Roger Bacon, Duns Escot, Guillem d'Occam en son una prova avui innegable. L'últim dona ja en procediment i contingut doctrinal l'orientació plena del que fou la filosofia a partir de Descartes. Les escoles franciscanes que per llei de llur biologia tendien marcadament al fet viu, concret i perifèric finiren esmicolant l'ordre racional que imperava a la Sorbona secundades d'una manera principal pel davallament de l'Ètica europea que no permetia ja a l'home distingir les filigranes de la filosofia clàssica.

Que ens permeti encara Mr. Gilson una observació a la seva obra. En el § i del cap. iv parla amb bastant extensió del nostre Ramon Lull i remembra el *Pugio Fidei* de Ramon Martí. Creiem, amb Mr. Gilson, que el sistema lul·lià serveix per a ben poca cosa, malgrat les ben significatives filtracions que d'ell es veuen en Leibnitz i fins en Descartes, però una serena i atenta consideració del mestre mallorquí, feta tenint en compte la psicologia catalana, aportaria

algunes modificacions transcendents al judici exposat per Mr. Gilson. Tot el sistema lul·lià es basa com a postulat en una veritat tan antiga com indiscutible; *l'ordre creat és una reverberació relativa de l'Ésser suprem*. Aquest punt d'apoi revela ja l'extraordinària elevació i potencialitat mental de Ramon Lull, les obres del qual ens han fet pensar moltes vegades en la justícia amb què hauria d'ésser nomenat el sant Agustí de Catalunya. Però Ramon Lull era català i, per tant, dominat per *la passió de la realitat*. I per a ell tenia aquesta dos aspectes inajornables: l'un el de transportar a l'ordre pràctic aquell postulat, i en això fallà; i l'altre el fer-lo servir per atraure l'islamisme al cristianisme d'una manera segura i humana, i en això també va fallar. La posició filosòfica encertada de Ramon Lull es veu en les seves obres místico-literàries, això és, llavors que davalla de la càtedra i actua en una posició inferior, donant forma artística, sentimental i viva als conceptes més abstractes de la filosofia cristiana. En això és insuperable: que no en va es trobava afiliat a la vida dels Fra-Menors.

Malgrat les observacions fetes, i fins tenint en compte les històries de la filosofia que acaben de publicar els Profs. Barbedette i Klimke, creiem que l'obra de Mr. Gilson és el resum d'història de la filosofia medieval més planer, més ple i, per tant, més útil que tenim avui dia. — BORDOV-TORRENTS.

C. MARINESCO, *Alphonse V roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg*, article publicat en «Mélanges de l'École Roumaine en France». París, 1923.

L'any 1904 l'enyorat historiador català En Joaquim Miret i Sans assenyalava la importància del treball del Prof. italià Francesco Cerone, *La política orientale di Alfonso d'Aragona*, publicat dos anys abans, per tal com ell venia a vindicar el rei Magnànim en un aspecte important de la seva política, a penes tingut en compte pels nostres historiadors.* Avui, certament, a la lectura de l'important article del jove erudit romanès, de qui ja coneixíem les altes dots d'historiador d'ençà de les seves recerques en els arxius de Barcelona, hauria admirat i comentat oportunament com ell sabia fer-ho, la nova aportació, amb la qual el Sr. Marinesco refà del tot i completa la informació de Cerone respecte la política d'Alfons en relació a la

* J. MIRET I SANS, *La política orientale di Alfonso V. de Aragon. Exposición del libro de Francesco Cerone*. Barcelona, 1904.

resistència albanesa en front de l'allau turca. Perquè és veritat que Cerone conegué importants documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que li havia subministrat l'historiador eslav L. Thallóczy, però Marinesco, ultra una investigació aprofundida en els registres de la nostra cancelleria reial, ha aprofitat una bibliografia nombrosíssima, gairebé tota desconeguda en el nostre país i no aprofitada per l'historiador napolità. És d'aquesta manera que ha pogut fer veure «quin ha estat el secret, al menys parcial, de la lluita del cap albanès — és a dir, Scanderbeg — durant una part de la seva llarga carrera militar, i també quin ha estat el joc de les influències procedents d'Itàlia que determinen en aqueix moment decisiu en gran mesura la vida política de la península dels balcans».

Marinesco comença per donar els trets principals sobre l'estrenu cabdill albanès de veritable nom Jordi Castriota i la seva família, abans del 1443, en què comença veritablement la seva lluita contra els turcs. En aquesta lluita no és únic, sinó el principal entre diversos altres cabdills, alguns emparentats amb ell. Àdhuc, com a guerrer, no fa més que seguir tradicions de família, en quant és fill de Joan Castriota, cabdill prestigiós mort en 1431, i gendre d'Arianites, que ha de figurar molts anys també en lluita amb els turcs. En aquests entren en joc les dues grans potències italianes. En primer lloc, Venècia, que a causa de les seves possessions en l'Adriàtic havia d'estar a l'aguait de la marxa de la guerra contra els turcs i alhora el veïnatge amb els territoris dels cabdills albanesos havia de dur fatalment a freqüents enemistats o topades amb uns o altres, entre ells també barallats unes vegades contra els turcs o contra Venècia i altres formant coalicions, podríem dir de família. Durant una d'aquestes coalicions (1447) dels caps albanesos contra Venècia, apunta l'entrada en escena de l'altra gran potència italiana, el regne de Nàpols, on de pocs anys regnava el Magnànim. Perquè aleshores hom constata ja relacions entre alguns dels aliats amb Alfons, el qual ja anteriorment havia intervingut protegint el voivoda de Bòsnia Esteve Vucchitsch contra la República. D'aquesta manera diu l'autor, «al llarg del litoral adriàtic hi havia la mateixa forta lluita entre les dues potències que es disputaven alhora la preeminència a Itàlia. I és a la llum d'aquesta política del rei aragonés que cal examinar els primers contactes entre Alfons V i Scanderbeg.»

I aquests contactes els trobem ja a les darreries del 1447, en què van a Nàpols dos mandataris de Scanderbeg, que demana l'ajut del rei contra els turcs, i cal afegir contra la República que els incitava contra Scanderbeg, perquè hom ha de tenir present quina era la polí-

tica constant de Venècia : mirant pels seus interessos propis, pel seu comerç que havia de menester de les seves colònies de l'Adriàtic i del Jònic no reparava en mitjans, alçant-se quan així li convenia, àdhuc amb els enemics del cristianisme. És veritat que es trobava en front d'altre ambicions, el rei Alfons, de no massa escrúpols, que somiava en estendre la seva dominació en el mediterrani oriental.

Des de 1448 fins el 1458, any de la mort d'Alfons, les proeses de Scanderbeg s'expliquen per la protecció oficial i efectiva del monarca, amb el qual estableix (1451) un tractat amb el cap albanès. I aquest cau dintre l'òrbita d'Alfons, com hi van a raure de mica en mica altres cabdills albanesos i d'altres terres balcàniques; de tal manera, que hom veu sensiblement com es va enfortint la dominació del poderós monarca que hi exerceix una veritable senyoria, per mitjà d'emissaris com Bernat Vaquer i dels seus virreis (Ramon d'Ortafà i Joan Claver).

No podem seguir tots els episodis d'aquesta lluita èpica de Scanderbeg, amb l'auxili en homes, diners i queviures, proporcionats del seu rei, Alfons el Magnànim, lluita plena d'episodis de tota mena, topant amb dificultats suscidades sovint per l'actitud sempre fluctuant i astuta de Venècia, lluita en què les tropes cristianes sofreixen també les seves derrotes i en què intervé la Santa Seu, instada en bona part pel Magnànim. Eren moments greus, sobretot després de la caiguda de Constantinoble. En la intervenció del poder de l'Església, sobretot sota Calixte III, en la creuada general, que no té una vera eficàcia per les rivalitats dels estats italians, i per no ésser l'època tan propícia per a una acció de conjunt com en els temps de les grans croades, correspon una part important a Alfons, que hi tenia interès com a cristià i se n'aprofitava particularment en interès propi, per estendre la seva dominació i per tal com els seus Estats es veien amenaçats per l'allau turca.

Amb la mort del rei d'Aragó i Nàpols termina aquesta monografia del Sr. Marinesco. L'epopeia albanesa continuà encara, però el fill del Magnànim i successor a Nàpols, Ferran, no tenia la talla del pare. D'ara endavant «l'epopeia albanesa (1458-1468) es caracteritza més aviat per una col·laboració veneciana, cada cop més accentuada».

Veug's ací resumit molt a la lleugera, quelcom de ço que l'historiador romanès ens dona amb gran riquesa de detalls d'una gran novetat en el seu importantíssim treball. Aquest no és més que un capítol de l'obra en què està treballant sobre Alfons IV i l'Orient.

Entretant el Sr. Marinesco ens ha revelat — i n'hi hem de sentir grat — un caire nou d'Alfons que ens el fa més simpàtic, car tot i essent de llinatge castellà, i fer de rei més aviat d'Itàlia que de la nostra terra, en la seva política exterior fou ben català, com ho proven els seus ambaixadors catalans, virreis catalans, tropes catalanes a Itàlia i sobretot a Orient, flota catalana en totes les seves nombroses guerres.» Sembla que amb ell revisquin els temps gloriosos de la dominació catalana a la Grècia del s. XIV. — R. D'A.

LUCRECI, *De la natura*. Un vol. Text i traducció del Dr. Joaquim Balcells. — Fundació Bernat Metge. Barcelona, 1923.

El desconeixement de la tradició literària catalana, i el cansament per la poca varietat trobada en ella, ha empès sovint a poetes i escriptors nostres a girar els ulls a fora de casa a la recerca de la novetat en l'assumpte i en la forma. Sovint, així mateix, havem hagut de lamentar en bastants d'ells estranyeses i desviacions produïdes per la imitació d'algun hiperestèsic o excèntric de l'altra banda dels Pireneus. De la incorporació dels clàssics al català, que ara s'ha iniciat, cal esperar-ne una puja en el bon gust i un xic més d'afinament i dignitat en la vida literària. Ha estat inaugurada la col·lecció amb el poema *De rerum natura*, de Lucreci, el qual, si no és, certament, el geni més potent de la literatura greco-romana, està dotat tanmateix de *vis* genial. L'edició ha anat a càrrec del Prof. Balcells, qui hi ha posat a contribució una cura amorosívola i no poca erudició, com anem a veure tot seguit.

I. *Vida de Lucreci*. — Comença el Prof. Balcells per la vida, la qual ens ha pervingut embolcallada amb la llegenda per mor de les poques dades que, sobre la vida de Lucreci, des dels primers segles escassejaren. Aclareix les dades lleugeres que sant Jeroni, tal volta fent-se eco de la fama, afegí a la Crònica d'Eusebi: en arribar l'any 1923 d'Abraham: «Titus Lucretius poeta nascitur: qui postea amatorio poculo in furorem versus, cum aliquot libros per intervalla insaniae conscripsisset, quos postea Cicero emendavit, propria se manu interfecit anno aetatis quadragesimo quarto.* Assenyala la confusió comesa per sant Jeroni en reduir a anys de Roma els que vegé en Suetoni indicats pels noms dels còsols en exercici. A més a més, una comprovació amb unes paraules que duu Donat sobre el mateix dia en què Virgili vestí la toga viril i Lucreci

* P. L. Migne, 27, p. 426.

morí¹ i unes altres d'una carta de Ciceró al seu germà Quintus,² fent referència al poema lucrecià, fan impossibles les dades trameses per sant Jeroni. El Prof. Balcells es decanta a creure, no sense raó, que el poeta era de la nissaga dels *Lucretii*, immortalitzada pel gest heroic d'una dona. Quant al lloc nadiu, sembla que sigui de Roma com tota la seva *gens*.

Rebutja el prologador el cas de la follia intermitent produïda per un filtre amorós. Lactanci qui, en el III.^r segle, combat l'ateisme de Lucreci, en canvi no diu res de la follia i suïcidi, la qual cosa no hauria desdenyat per tal de combatre'l amb més profit. Això ha induït a pensar que la versió de la follia i del suïcidi hagué de formarse posteriorment al III.^r segle, a lo qual hauria d'haver contribuït, sens dubte, l'escassetat de notícies sobre la seva vida, i encara, per altra banda, certa incomprensió de la seva obra, on en lloc de veure-hi un blasme i l'abominació de les deïtats gentíliques amb llurs monstruositats, s'hi ha vist fàcilment de bell començ la negació de tota idea i valor espiritual.

Sgueix un examen sobre Gaius Memmius, al qual va adreçat el poema de Lucreci, i un estudi sobre ambdós personatges ens fa veure l'equivocació de Lucreci en posar l'amistat en Memmius, car tota vegada que el poeta proclamava l'epicureisme en sa austeritat genuïna, l'altre no fou sinó un de tants que ja hi volgueren veure la proclamació franca del plaer; això si és que mai Memmius s'interessà de cor per aquestes doctrines.

El Prof. Balcells acaba dient que el poema així com ens ha pervingut és tal com el va deixar Lucreci, llevat d'algunes llacunes i algunes transposicions. Les incorreccions amb què de tant en tant topem, són degudes a què la mort va sorprendre a l'autor abans de posar-hi la darrera mà.

II. *Poema*. — Lucreci intitulà el seu poema *De rerum natura*, inspirant-se en el seu mestre Epicur, el qual posà per nom a la seva obra cabdal *περί φύσεως*. Lucreci se'ns mostra ací un apòstol zelós de l'epicureisme i revesteix aquesta doctrina d'una ombra tràgica, desconeguda del qui primerament va forjar aquella.

Malgrat ésser l'obra de fons didàctic, Lucreci l'ha fet agradívola

1. «Sumpta deinde anno 699/55 aetatis suae xv exacto isdem illis iterum consulibus quibus natus erat, die natali suo, quo ipso Lucretius poeta vita decessit, toga virili...» (RIBBEK, *Vergilius, Narratio*, pàgs. VIII-IX, on cita a Donat en la p. 55, 14.)

2. «Lucretii poemata, ut scribis, ita sunt multis luminibus ingenii multae tamen artis.» (*Epist. ad L. frat.*, llib. II, 11.) Aquesta carta està datada a l'any 700/54, al mes de febrer.

amb la poesia, sense abandonar-se a banalitats literàries. En això el poema contrasta amb els corrents literaris d'aleshores, amb l'alexandrinisme aportat pels *Euphorionis cantores*, els amants de les composicions curtes, polides i lleugeres.

El Prof. Balcells remarca el silenci que va planar sobre el poema de Lucreci ja en els mateixos dies del poeta, tota vegada que repriminava les pràctiques religioses del seu temps en les seves absurditats. Aquest silenci, però, no fou obstacle perquè el poema lucrecià no deixés força reminiscències en les obres d'Horaci i Virgili. Aquest, cabalment, sembla sentir una profunda simpatia vers el cantor *De rerum natura*, segons aquella al·lusió laudatòria:

*«Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
atque metus omnes et inexorabile fatum
subiecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.»**

Per al seu poema emprà Lucreci l'hexàmetre amb més reeiximent que Enni i amb menys perfecció que Virgili. No escassegen massa els monosíl·labs, els tetrasíl·labs i els pentasíl·labs a final de vers. Usa arcaïsmes i mots nous exigits per la novetat de l'argument. La construcció no és sempre purament llatina. Hi ha poca varietat. Repeteix bastant uns mateixos mots i unes mateixes frases ja per recalcar una idea, ja per acabar el vers de moment amb l'esperança de perfeccionar-lo una volta enllestit el poema.

III. *El text.* — En aquesta tercera part del pròleg escateix el Prof. Balcells les condicions dels manuscrits del poema lucrecià reconeguent amb Lachmann i altres editors la importància cabdal, del *Oblongus* i del *Quadratus* avui existents a l'Acadèmia de Leiden. La reconstrucció de l'*arquetipus* és impossible, com diu el prologuista, i cal més aviat decantar-se cap a la banda conservadora de Bailey, Merrill i Ernout, defugint la tendència de Lachmann, Munro i Bernays.

En un quadro sinòptic exposa la filiació dels manuscrits.

IV. *Edicions.* — Ací tracta el Prof. Balcells de les edicions del poema de Lucreci amb un breu judici crític de cadascuna.

Harles apunta una edició que no he trobat ací, la qual està feta a Milà *«cum commentario Omniboni Vicentini, per Vdalr. Scinzzenzeller 1491»*. En el mateix Harles trobem encara datada a l'any

* *Georg.*, II, v. 490-2. *Oeuvres de Virgile*, per F. Plessis i P. Lejay (Paris, Hachette, 1920).

1511 l'edició que el prologuista assenyala haver estat feta a Florència per Pere Candidi, probablement l'any 1513.*

* * *

El text ha estat establert a base dels manuscrits de l'Acadèmia de Leiden. El Prof. Balcells adopta una posició conservadora i segueix l'ortografia d'Ernout. Al peu de cada plana hi va un aparell crític que conté lectures donades pels filòlegs, variants afegides pels editors i el que es llegeix en els manuscrits més fefaents per al Sr. Balcells.

Per a l'edició ha recorregut el Sr. Balcells a les fonts més properes de les originàries, i, per tant, les més segures sobre el poema de Lucreci. No se l'hi han escapat les darreres clarcies aportades per la ciència estrangera sobre el més fervent deixeble d'Epicur al Laci i sobre la seva obra. Les ha aprofitades, i no s'ha contentat d'un simple agabellament, ans bé, ens ha ofert sovint els fruits dels seus estudis sobre Lucreci.

La versió és d'una fidelitat i justesa ben remarcables, sense esdevenir feixuga. La flexibilitat del català i la seva expressivitat curta i intensa, tan avinent al llatí, són ben visibles en aquesta versió, en la qual s'endevina fàcilment el bé que pot tornar a expressar i traduir la llengua de Bernat Metge, tota finor, tota subtilitat, tota gentilesa. La versió no és pretensiosa, sinó que està inspirada en el coneixement segur del text i en una equilibrada selecció de la llengua nostrada. L'èxit del traductor ha consistit, sens dubte, en fer el que calia i que era de desitjar. — N. D'EL M.

ANFÓS PAR, *Sintaxi Catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge.*

El volum 66 de la Biblioteca de fama mundial *Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie*, que porta el títol que encapçala aquesta nota, ens ha causat una agradabilíssima sorpresa. És aquesta manera d'acanalgar als cabdalíssims corrents de cultura la nostra energia científica, una de les que més crèdit i honor poden dur a la causa de la pàtria. A nosaltres ens omple d'orgull veure escrit en català un llibre d'aquesta mena.

* *Brevior notitia litteraturae romanae*, Th. Christ. Harles, p. 112. No hem pogut fer cap comprovació d'aquestes dues edicions, i àdhuc el mateix Harles sembla parlar-ne per referències.

No s'ha proposat el senyor Par, en escriure'l, redactar un tractat complet de sintaxi catalana, segons ell mateix deixa entendre en explicar que s'ha determinat a titular així el seu llibre perquè en les obres escollides de Bernat Metge, que en el decurs de l'obra sintàcticament analitza, la varietat constructiva i els toms elocutius abasten tal extensió que quasi tots els fenòmens sintàctics hi són compresos.

És digne de lloança l'haver escollit com a tema de treball les obres en prosa del nostre primer estilista renaixentista, la qual cosa dóna a l'obra ja una intrínseca autoritat tant per als filòlegs com per als senzills estudiosos de les qüestions lingüístiques i gramaticals, que a ambdues categories de llegidors pot ésser útil aquella: als primers, com a llibre de consulta, puix pot dir-se que és l'anàlisi o la despulla sintàctica del *Somni* i *Valter i Griselda*; als segons, per ésser la primera exposició sintàctica netament catalana, cosa molt a tenir en compte a casa nostra, on en aquesta matèria portem tots un ròssec molt difícil d'extirpar. En l'últim cas cadascú pot mesurar-se els exemples, que tan abundantment exornen la doctrina, o escollir-se els capítols i paràgrafs de cop i volta empenedors, si troba la doctrina massa deixatada.

Hem d'esperar que el gest exemplar de l'autor trobarà seguidors i que carreu a carreu s'anirà bastint l'edifici definitiu de la nostra sintaxi, un cop deixat de banda el que la moderna ciència lingüística dóna per inútil, aprofitant el mestratge dels millors quan l'energia o la iniciativa pròpia no bastin.

La Sintaxi Catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge forma un gros volum d'unes sis centes planes, amb l'acurada presentació a què ens té acostumats l'editor M. Niemeyer de Halle.

Creiem un deure exposar l'estranya impressió que ens ha causat la rara ortografia de l'autor i el lèxic arcaïtzant que tot sovint empra. Indubtablement xocaran també al català i a l'estranger familiaritzat amb la llengua que agafin el llibre. — J. M. CASAS.